

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AVRUPA BİRLİĞİ
HUKUKU
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ÇERÇEVESİNDE
UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ MEKANİZMASI VE
ÇİN'LE İLGİLİ ÖRNEKLER

Yüksek Lisans Tezi

AYIXIAMUGULI SIMAYI

1150Y73105

İstanbul, Ocak 2014

**T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AVRUPA BİRLİĞİ
HUKUKU
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ÇERÇEVESİNDE
UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ MEKANİZMASI VE
ÇİN'LE İLGİLİ ÖRNEKLER**

Yüksek Lisans Tezi

AYIXIAMUGULI SIMAYI

1150 Y 73105

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir AKIL

İstanbul, Ocak 2014

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek Lisans Öğrencisi AYIXIAMUGULI SIMAYI'nın "Dünya Ticaret Örgütü Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması ve Çin'le ilgili Örnekler" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Hukuku Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / eşçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

Adı- Soyadı imza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Abdülkadir AKIL

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ömer ÖZKAN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şaban KAYHAN

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamiyle uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

ÖZET

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), uluslararası ticaretin kurallarını, işleyişini ve usullerini düzenleyen kurumsal ve hukuki yapıya sahip bir uluslararası sistemdir. DTÖ kuralları, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kurallarına nazaran daha ayrıntılı ve kapsamlıdır. Anlaşma niteliğindeki GATT çerçevesinde gerçekleştirilen DTÖ, üye devletlerarasındaki ticari uyuşmazlıkların çözülmesini sağlamak amacıyla bir uyuşmazlık çözüm sistemi oluşturmuştur. Bu sistem, uzun süre sonucunda kazanılan deneyimlerden elde edilmiş olan ve uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kuralları ve yöntemleri tespit eden Uyuşmazlıklar Çözümüne Dair Mutabakat Metni'ne (UÇMM) dayanmaktadır. UÇMM; DTÖ Anlaşması, GATT 1994 sistemi, diğer tüm Mal Ticareti Anlaşmaları, Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması ile ilgili doğabilecek uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kural ve yöntemleri kapsamaktadır. Çalışmamızda, uyuşmazlık çözüm sistemi ve Çin'in söz konusu sistem içerisinde taraf olduğu uyuşmazlıklar incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Dört bölümden oluşmakta olan çalışmamızın ilk bölümünde uluslararası ticaretin gelişimi ve kurumlaşması; ikinci bölümünde GATT döneminden DTÖ dönemine geçiş süreci incelenmekte; üçüncü bölümde uyuşmazlık çözüm sistemi ve işleyişi anlatılmaktadır. Son bölümde ise Çin'in de taraf olduğu uyuşmazlıklar ve bu uyuşmazlıklarda alınan kararların uygulanması ile ilgili çalışmalar yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Hukuk, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uyuşmazlık Çözüm Sistemi.

ABSTRACT

The World Trade Organization (WTO) is an international system that constitutes an institutional and judicial international body dealing with the global rules, process and procedure of trade between nations. The rules of the WTO are more detailed and comprehensive than those of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). The WTO replaced the GATT in order to ensure the resolution of commercial disputes between member states and so as to construct a dispute resolution system. The system is based on the Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes (DSU) as a result of achievements reached over a long period of time and experience gained concerning the settlement of disputes in accordance with the established rules and methods of detection. The DSU encompassed concerned with disputes arising from resolution rules and methods regarding the WTO Agreement, the GATT 1994 system, all other merchandise trade agreements, the General Service Agreement on Trade and the Trade-Related Intellectual Property Rights Agreement. In this study there was an examination and evaluation of the dispute resolution system and how the system in question is a party to disputes in China.

The thesis consists of four parts; the first part of the thesis focuses on the development in and cooperation of international trade while the second examines the transition period from GATT to WTO. The third section describes the dispute settlement system and its functioning. The final part of the thesis deals with work on dispute settlement cases to which China was the party under the aforesaid system and the effects of related decisions.

Keywords: International Law, The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT), The World Trade Organization (WTO), Dispute Resolution System.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
Özet	ii
Abstract	iii
Tablo ve şekil listesi	iv
Kısaltmalar	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ VE KURUMSALLAŞMASI	
1.1. Uluslararası Ticaretin Tanımı	3
1.2. Uluslararası Ticaretin Gelişim Süreci	5
1.3. Uluslararası Ticaretin Kurumsallaşması	8
1.3.1. Genel Olarak	8
1.3.2. Uluslararası Ticaretin Kurumsallaşmasına Etki Eden Unsurlar	11
İKİNCİ BÖLÜM	
TARİFELER VE HİZMET TİCARETİ GENEL ANLAŞMASI (GATT) VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (DTÖ) DÖNEMİ	
2.1. GATT Dönemi (1947-1995)	14
2.1.1. Genel Olarak	14
2.2. DTÖ Dönemi (1995-...)	17
2.2.1. Genel Olarak	17
2.2.2. DTÖ'nün Tarafları	20

2.2.3. DTÖ'nün Amaçları	21
2.2.4. DTÖ'nün İşlevleri	23
2.2.5. DTÖ'nün Yapısı	24
2.2.5.1. Bakanlar Konferansı	24
2.2.5.2. Genel Konsey	25
2.2.5.3. Konseyler	25
2.2.5.4. Komiteler	26
2.2.5.5. Sekreteryaya	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ BÜNYESİNDE UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM MEKANİZMASI

3.1. DTÖ Öncesi Uygulanan Sistem (GATT Dönemi 1947-1994)	29
3.1.1. Genel Olarak	29
3.2. DTÖ Dönemi	31
3.2.1. Genel Olarak	31
3.2.2. Uyuşmazlıkların Çözüm Sisteminin Temel Organları	33
3.2.2.1. Uyuşmazlığın Çözüm Organı(UÇO)	33
3.2.2.1.1. UÇO'nun İşleyişi ve Yapısı	33
3.2.2.1.2. UÇO'nun Karar Alma Şekli	35
3.2.2.1.3. Başkanın Rolü	36
3.2.2.2. Panel	38
3.2.2.3. Temyiz Organı	38
3.2.2.4. Uzmanlar	40
3.2.2.5. Tahkim	41
3.3. Uyuşmazlıkların Çözüm Sürecinde Uygulanacak Hukuki Kurallar ve Bunların Uygulama Alanı	42
3.4. Uyuşmazlıkların Çözüm Mekanizmasının Çözüm Sürecinin Karar Aşamaları ve Kararların Uygulanması	43
3.4.1. Danışma Aşaması	44
3.4.2. Panel Aşaması	46
3.4.2.1. Panelin Oluşturulması	47
3.4.2.2. Yargılama Usulü	50
3.4.2.3. Panel Raporlarının Kabulü	54
3.4.3. Temyiz Aşaması	55
3.4.3.1. Genel Olarak	55
3.4.3.2. Temyiz Süreci	56
3.4.3.3. Temyiz İncelemesi Usulü	58
3.4.4. Karar alma Aşaması	61
3.4.5. Uygulama Aşaması	62

3.4.5.1. Tazminat	64
3.4.5.2. Tavizlerin Askıya Alınması	65
3.5. DTÖ Bünyesinde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması ile GATT Dönemindeki Sistemin Karşılaştırılması	66

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ, UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM SİSTEMİ ve ÇİN'İN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR

4.1. Çin'in DTÖ'ye Üyeliği	71
4.2. Çin'in Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar	76
4.3. Uyuşmazlıkları Konumuna Göre Bölümleme	77
4.3.1. Davacı Taraf Olarak Çözülen Uyuşmazlıklar	77
4.3.1.1. Danışma Görüşmesinde Çözülen Uyuşmazlıklar	78
4.3.1.2. Panel ve Temyiz Aşamasında Çözülen Uyuşmazlıklar	88
4.3.2. Davalı Taraf Olarak Çözülen Uyuşmazlıklar	107
4.3.2.1. Danışma Görüşmesinde Çözülen Uyuşmazlıklar	107
4.3.2.2. Panel ve Temyiz Aşamasında Çözülen Uyuşmazlıklar	127
4.3.3. Çin'in Üçüncü Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar Hakkında Genel Bir Değerlendirme	145
4.4. Çin'in DTÖ'ye Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar ile ilgili Genel Değerlendirme	147
SONUÇ	151
KAYNAKÇA	155

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Kuruluş Anlaşması	19
Şekil 2. DTÖ'nün Yapısı	28

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. DTÖ'nün Kurulduğu Yıldan İtibaren DTÖ'ye Üye Olan Devletler	21
Tablo 2. Panel Çalışmaları İçin Önerilen Zaman Çizelgesi	53
Tablo 3. Temyiz Sürecine İlişkin Süreler	60
Tablo 4. RMB Döviz Kurları (Yuan / \$)	76
Tablo 5. Çin'in Davacı Olduğu Uyuşmazlıkları ile ilgili Genel Tablo	106
Tablo 6. Çin'in Davalı Olduğu Uyuşmazlıklar ile ilgili Genel Tablo	143

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1. GATT/DTÖ Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerine Katılan Ülke Sayısı	16
Grafik 2. Yıllar İtibariyle DTÖ Üyeliği	20
Grafik 3. Çin ile Uyuşmazlık Yaşayan Devletler ve Uyuşmazlık Sayısı	150

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Çeviren	:	Çev
DB	:	Dünya Bankası
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
GATS	:	General Agreement on Trade in Services / Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	:	General Agreement on Tariffs and Trade / Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IBRD	:	International Bank for Reconstruction and Development/ Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası
IDA	:	International Development Association / Milletlerarası Kalkınma Birliği
IMF	:	International Monetary Fund /Uluslararası Para Fonu
ITO	:	International Trade Organization /Uluslararası Ticaret Örgütü
S		sayı
s	:	sayfa
ss	:	sayfalar
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TO	:	Temyiz Organı
TRIMs	:	The Agreement on Trade-Related Investment Measures Ticaretle İlgili Yatırım Tedbirleri Anlaşması
TRIPS	:	Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri
UÇMM	:	Uyuşmazlıkların Çözümü Mutabakat Metni
UÇO	:	Uyuşmazlık Çözüm Organı

GİRİŞ

Küresel dünyadaki uluslararası ticaretin ilerlemesi beraberinde ticari uyuşmazlıkların artmasına yol açmaktadır. Özellikle, 2. Dünya savaşından sonraki dönemlerde uluslararası ticaretin bir kısmı, iki taraflı ya da çok taraflı anlaşmalar ve uluslararası örgütler aracılığıyla gelişmesinde hukuki nitelikteki bir kuralın yardımına ihtiyaç duymuştur. Ticaretin serbestleştirilmesini ve belirli kurallar içinde yapılmasını amaçlayan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), 1947 yılında 23 devlet tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Uluslararası Ticaret Organizasyonu'nun (ITO) kurulmasını amaçlayan bir girişimin sonuçsuz kalması nedeniyle imzalanmış olan bu anlaşma, 1995 yılında kurumsal bir yapıya kavuşarak, Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) dönüşmüş ve asıl amacını gerçekleştirmiştir. Dünya çapında, 2013 senesine kadar toplam 159 üyeye ulaşan bu yapı kendisinde birçok anlaşma ve protokolleri barındırmaktadır. Üye devletler, imzalamış oldukları bu anlaşmalar ve DTÖ kuralları çerçevesinde hareket etmek zorundadır. Üyeler, DTÖ üyelik protokolleri gereğince, kendi iç ticaret hukuku ve politikalarını, DTÖ'nün kurallarına uyarlamak zorundadırlar. Üyeler arasındaki ticari uyuşmazlıkların çözülmesi için DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması vardır. DTÖ ve Uyuşmazlıkların Çözüm Organı (UÇO) tarafından görülmüş olan uyuşmazlıklar hakkında çıkarılmış olan kararlar taraflarca bağlayıcı niteliktedir. DTÖ'deki gibi güçlü bir yapı başka uluslararası örgütlerde görülmemektedir.

DTÖ'nün gelişmekte olan dev üyesi Çin, uyuşmazlıkların çözümü mekanizması kapsamında toplam 43 uyuşmazlığa taraf olmuştur. Bu uyuşmazlıklar ile ilgili Türkçe kaynaklar oldukça sınırlı olduğundan, DTÖ'nün resmi internet sitesinde bulunan Çin'in de içinde bulunduğu uyuşmazlıkların çözümü ile ilgili DTÖ belgeleri ve panel raporları, Temyiz Organı (TO) kararları, Çince kitap ve makaleler ağırlıklı olarak incelenen kaynakların başında gelmektedir. Çin'in taraf olduğu uyuşmazlıklara bakıldığında; Çin, davacı olduğu uyuşmazlıklarda hakkını aramış ve

çoğu uyuşmazlığı da kazanmıştır. Çin'in davalı olduğu uyuşmazlıklara bakıldığında, Çin çoğu uyuşmazlıkları "danışma görüşmesi" ile çözümlene yoluna gitmiştir. Davalı olduğu uyuşmazlıkların da içinde olduğu 10'a yakın uyuşmazlık gelecek tarihlerde görüleceğinden, bu uyuşmazlıklar hakkında detaylı çalışma yapılamamıştır.

Çin, taraf olduğu bu uyuşmazlıkları, DTÖ kuralları çerçevesinde çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Kendi iç hukuk kurallarını ve ticaret politikalarını DTÖ kurallarına uyarlayarak DTÖ üyeliği taahhütlerini yerine getirmeye ve bu tutumunu da devam ettirmeye kararlı gözükmektedir.

Çalışmamızda; ilk olarak uluslararası ticaret hakkında genel bilgi verilecek, ikinci olarak DTÖ'nün tanıtımı yapılacak, üçüncü olarak DTÖ'ne üye olan devletlerarasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüm sistemini düzenleyen DTÖ kurallarının ortaya konulması sağlanacak ve son olarak da Çin'in bu sistemde taraf olduğu uyuşmazlıkların değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI TİCARETİN GELİŞİMİ VE KURUMSALLAŞMASI

1.1. Uluslararası Ticaretin Tanımı

Ticaret, genel olarak üretici ile tüketici arasında konu olan malların alım satımı ve hizmet etkinlikleriyle ilişkili olup tek devlet açısından değerlendirdiğimiz zaman dış ve iç ticaret konularını kapsamaktayken; uluslararası toplulukta bu ayrım Ulusal Ticaret ve Uluslararası Ticaret adlarını almaktadır¹. Aynı ülke sınırları içerisinde gerçekleşen ticaret ve hizmet ilişkileri mantık gereği ulusal ticarettir ve aynı şekilde, farklı devletlerarasında gerçekleşen ticaret ve hizmet ilişkileri uluslararası düzeyde yürütüldüğünden uluslararası ticaret kapsamına girmektedir.

Uluslararası ticaret, uluslararası iktisadın bir alt başlığı olarak devletlerarası yapılan her türlü mal, hizmet ve finans hareketlerini kapsamaktadır. Bununla birlikte uluslararası ticaretin bir alt başlığı olan dış ticaretin ilgi alanına bakacak olursak, dış ticaret daha çok mal hareketleriyle ilgili olup, ithalat ve ihracattan oluşmaktadır². Yine bir görüşe göre uluslararası ticaret, bir ülkenin dünya fiyatlarından mal üretmesi ve dünya fiyatları ile yarışarak ürettiği malları satabilmesidir³. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus vardır ki, ticaret sadece mal üretip mal satmak değil, dünya standartlarında mal üretip onu dünya fiyatlarında satabilmektir. Daha açık ifade etmek gerekirse, dünya standartlarına uygun olan ve katma değer içeren mallar bu tanıma konu olmaktadır.

¹ Serap Telli, **Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret ve Kurumsallaşması**, İstanbul: Sevinç Matbaası, 1991, s. 13.

² Mehmet Melemen, **Uluslararası Ticaret İşlemleri**, Güncellenmiş, 2. baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2012, s. 2. (Bundan sonra “Uluslararası ...” şeklinde zikredilecektir).

³ Mehmet Melemen, S.Burak Arzova, **Uygulamalı Uluslararası Ticaret Finansman Teknikleri ve Ticari İngilizce**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998, s. 21.

Uluslar, ancak uluslararası ticaret yaparak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Çünkü her ulusun sahip olduğu yer altı kaynakları, hammadde, enerji, teknoloji, iş gücü ve iş gücü kalitesi, coğrafi şartları birbirinden farklıdır. Bazı devletlerin belirli bir ürün üretiminde uzmanlaşması da uluslararası ticareti etkileyen diğer önemli unsurlardan biridir. Devletler sahip olmadıkları değerleri ise; ancak birbirleriyle ticaret ilişkisi kurarak elde edebilirler⁴. Aynı şekilde devletler, ürettikleri malların ihtiyaçtan fazlasını ürettiği veya ihtiyacını karşılayamadığı durumlarda ihracat ve ithalat işlemini gerçekleştirmektedir. Devletler, ekonomik güçlerini daha da büyüterek başka devletlerle olan ilişkilerinde kendilerini savunabilmeleri ve dünya çapında sesini herkese duyurabilmeleri için zenginliğin kaynağı olan kıymetli maden stoğunu artırmak durumundadırlar. Devletler bir açıdan da bu amaca ulaşmak için ticaret yapmakta ancak bu ülkelerin birbirleriyle yaptıkları ithalat ve ihracattan oluşan sadece mal hareketlerini kapsayan basit bir dış ticaret ilişkisiyle yetinmemektedirler.

Uluslararası ticaret yukarıda ifade ettiğimiz gibi gerek normal hayatta gerekse uluslararası siyasi politikalarda etkisini göstermektedir. Devletlerin dışarıyla ilişkileri, dış ticaret politikalarıyla yakından ilgilidir. Hatta uluslararası ticarete yön veren önemli faktörlerin biri de devletlerin dış ticaret politikalarıdır denilebilir⁵. Bu bakımdan uluslararası ticareti sadece basit bir mal alım satım işlemi olarak görmek pek doğru olmayabilir. Başka faktörleri de göz önünde bulundurarak daha derin analiz yapmak gerekmektedir.

Devletlerin, dış ticaret politikası üretme amacı kendi çıkarlarıdır ve çıkarları için bunu yapmak zorundadırlar. Çünkü devletlerin siyasi ve ekonomik durumları birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle devletlerin buna göre önlem almaları, davranmaları ve savunma projeleri üretmeleri gerekmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse uluslararası ticaret devletlerin dış politika belirlemelerinin her zaman önemli bir faktörü olmuştur.

⁴ Melemen, Uluslararası... , a.g.e. , s. 3.

⁵ Ülkü Halatçı Ulusoy, **Dünya Ticaret Örgütünde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması**, Ankara: Turhan kitabevi, 2009, s. 5.

1.2. Uluslararası Ticaretin Gelişim Süreci

Ticaret, uygarlıkların doğmasıyla başlamış, günümüze kadar gelmiş ve insanoğlu var oldukça devam edecek olan bir olgu⁶ olduğuna göre hiç kuşkusuz ilk insanlar kadar eskidir⁷. Uygarlığın başlangıcına bakacak olursak, yapılmış olan son çalışmalar, (19.yüzyılın arkeolojik kazıları) en eski uygarlığın Dicle, Nil ve Fırat nehirlerinin aşağısındaki bölgelerde (Mezopotamya) başladığını ortaya koymuştur. Bu “Bolluk Hilali” adı verilen Anadolu Uygarlıkları’nı ifade etmektedir⁸. Demek ki, insan ve üretim olduğu sürece ticaret varlığını hep koruyacaktır.

Uluslararası ticarete göz atacak olursak, ticaret kavramı günümüzde genellikle Yeniçağ’ın bir eseri olarak bilinmektedir. Oysa görüyoruz ki, bütün çağlarda o zamanın şartlarına göre uluslararası ticaret yapılmıştır. Yalnızca terim olarak farklı bir isim kullanılmıştır. Örnek vermek gerekirse, Antikçağ’ın mal hareketleri “Uzakla Ticaret” terimiyle ifade edilmiştir ve dünyanın Avrupa-Asya-Afrika kıtaları topluluğunu içine alan faaliyet bölgelerindeki ticareti kapsamaktadır⁹. Değişen tarihlerde, farklı toplumların ticaret yapma usulleri farklı olmuştur. Şimdiki modern toplumların kullandığı Madeni Para iken; daha önceki tarihlerde deniz kabuğu, kıymetli metaller, deri, kâğıt gibi eşyalar bir çeşit satın alma aracı olarak kullanılmıştır. Ticaret ilişkisi yukarıda ifade ettiğimiz gibi kökü çok eskilere dayanmakta ve halen devam etmektedir.

Antikçağ’daki ticaretin gelişiminin başlangıç noktaları, Baltık Denizi’nden Akdeniz’e uzanan amber yolu ile Çin’den başlayarak Anadolu ve Akdeniz

⁶ Halil Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, 2. baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 1999, s. 116.

⁷ Philip D. Curtin, **Kültürler Arası Ticaret**, Çev: Şaban Bıyıklı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s. 75.

⁸ Telli, **a.g.e.** , s. 24.

⁹ **a.g.e.** , s. 24.

aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan eski ipek yolu olarak bilinmektedir¹⁰. İlk Mısır hanedanı kurulmadan önce gelişmeye başlayan ticaret taşımacılığının ilerleyen zamanlarda daha da gelişerek deniz ulaşımı yoluyla Doğu Afrika'ya kadar yöneldiği bilinmektedir¹¹. Gelişmiş bir piyasa ekonomisinin ilk belirtileri Mısırın Yeni İmparatorluk döneminde görülmektedir. Fenikelilerin bu konuda önemli bir rol üstlenmiş oldukları, Asurlu tüccarların da Anadolu, Suriye ve Mezopotamya arasında kolay ticaret yapıp yüksek kar elde ettikleri de bilinmektedir. Yunanlılar ve Romalılar da uluslararası ticaret alanında yer almış ve bu dönemde özellikle uluslararası ticaretin taşımacılık alanında teknik şartlar bakımından en yüksek seviyeye ulaştığı bilinmektedir¹². Uluslararası ticarete önemli olan faktörlerden biri malların taşınmasıdır. Eskiden taşımacılık işlemlerinde kullanılan usullerin şimdiki gibi gelişmiş yöntemlere nazaran oldukça ilkel olduğu açıkça ortadadır. O dönemin şartlarına uygun çareler üretilerek uluslararası ticaretin önünün açılması ve beraberinde malların başka ülkelerde pazarlanması kolay olmamıştır. Bir toplumun bu zorlukların üstesinden gelmesi hiç kuşkusuz o topluma sadece para kazandırmakla kalmayıp o toplum için mallarının beraberinde kendi kültürünü de tüm dünyaya tanıtmaya olanağı sağlamıştır.

Antikçağ'dan Ortaçağ'a kadar çeşitli yöntemlerle yapılan ve farklı deneyimler kazanan ticaret, ancak önemli bir düzeye 10. ve 11. yüzyıllarda Levant¹³ ile olan karşılıklı teşebbüsler sonucunda Avrupa'da yükselişe geçmiştir. Akdeniz'in Batı ile ticareti bu dönemde başlamıştır¹⁴. Bu dönemde uluslararası ticarete oldukça dikkat çekici gelişmeler ortaya çıkmıştır. Özellikle Ortaçağ Avrupa'sında ihtiyaç duyulan malların alışverişi ile kralların yabancı tüccarlardan vergi alması bu dikkat çekici noktalardan birkaçı olmuştur. Hristiyan ve Müslüman ülkeler arasındaki ticaret artık

¹⁰ a.g.e. , s. 22.

¹¹ a.g.e. , s. 25.

¹² a.g.e. , ss. 25-26.

¹³ **Levant** veya Arapçada **Bilâdü's-Şâm Maşrek** net olmayan coğrafi bir terim olup, tarihsel süreç içerisinde Toros Dağları'nın güneyindeki Orta Doğu'da geniş bir alanı belirtmektedir. Batı'da Akdeniz, güneyde Arabistan Çölü ve Doğu'da Mezopotamya ile sınırlanmıştır. Levant Kafkasya dağlarını, Arap Yarımadası'nın belirli bir parçasını ve Anadolu'yu içermez. Kilikya'yı belki içerebilmiş olmasına rağmen, Sina Yarımadası, Levant ile Mısır arasında bir kara köprüsü oluşturduğundan dışarıda tutulabilir.

¹⁴ Jack Goody, **Tarih Hırsızlığı**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: Gül Çağalı Güven, 2012, s. 104.

anlaşmalarla yürütülmeye başlanmıştır¹⁵. Mekkelilerin geliştirdiği Anlaşma Sistemi ile Araplar, Suriye ve Habeşistan gibi ülkelerin krallarıyla yaptıkları daha çok imtiyaz fermanı taşıyan anlaşmalar sayesinde bu topraklarda tam bir güvence altında ticaret yapabilmişlerdir ve ticaret yaptıkları bu devletlerde imtiyaz elde edebilmek için de bu ülkelere elçiler göndermişlerdir. Kendi tacirlerinin yabancı ülkelere yerleşerek ticari faaliyetlerini sürdürmeleri ve onların haklarının korunmasını isteyen devletlerin girişimleriyle konsolosluk müessesesi ortaya çıkmıştır¹⁶. Bu dönemde Hansa Birliği gibi birlikler kurulmuş ve bunlar Kuzey Avrupa ticaretini yönlendirmiş¹⁷, deniz ticareti kuralları derlemiş¹⁸, böylece Akdeniz'in Batı ile ticareti Doğu ve Kuzey Afrika limanlarıyla devam etmiştir¹⁹. Bir başka dikkat çekici nokta da konsolosluk müessesesinin önem kazanması olmuştur²⁰. Bu müessese sayesinde Avrupa'nın yeni yeni gelişmeye başlayan küçük ekonomileri Müslümanların daha büyük ekonomi dünyalarıyla bağlantıya geçmiş ve yükselen İslam'ın ekonomik olarak pekişmesi, gelişmekte olan Avrupa ekonomisinin doğasını değiştirmiştir. Avrupa'da (özellikle İngiltere) bu dönemde tekstil sanayiî, Avrupa ekonomisinin büyümesinde merkezi öneme sahip olmuştur. İlk olarak, yerel yün sanayiî kurulmuş, bunu ipek ve pamuk ürünleri izlemiştir²¹. Özellikle Akdeniz'de yapılan uzun mesafeli ticaret, Ortaçağ ekonomisi ve ticaretinin uyanışında önemli rol oynamasının nedeni, bu ticaretin üretim faaliyetlerini harekete geçirmiş olmasıdır²². Sonuç olarak, bu etki sadece ekonomiyle sınırlı kalmamıştır. Bu dönem Avrupa'nın, İslam felsefesini, bilim geleneğini ve teknolojisini keşfederek Müslümanların bu değerlerini sahiplenme dönemidir.

Erken Modern Dönem ve Yeniçağ'daki gelişmelere göz atacak olursak, Batı bu dönemde yeni kurulmakta olan ipekli ve pamuklu dokuma sanayileri için başlarda Osmanlı İmparatorluğu üzerinden sağlanan hammaddelere ihtiyaç duymuştur. O nedenle 16.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu dünya ticaretinde belirleyici rol oynamış

¹⁵ Telli, **a.g.e.** , ss. 26-27.

¹⁶ **a.g.e.** , s. 27

¹⁷ **a.g.e.** , ss. 27- 28.

¹⁸ **a.g.e.** , s. 28.

¹⁹ Goody, **a.g.e.** , s. 104.

²⁰ Telli, **a.g.e.** , s. 29

²¹ Goody, **a.g.e.** , ss. 104-105.

²² **a.g.e.** , s. 108.

ve ticaret işlemleri hem Avrupa'yı hem Asya'yı kapsamıştır. Ayrıca Hint Okyanusu'nda Osmanlı ve Mısır çok etkili güce sahip olmuştur²³. Daha Sonraki yıllarda kozmopolit ve evrensel nitelikteki Tacir Hukuku ülkelerin ulusal hukuk sistemlerine aktarılarak genel kabul gören ticari kurallar uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Çağdaş uluslararası ticaret hukuku metinlerinin düzenlenmesi ve belirgin hale gelmesi, uluslararası kuruluşların çalışmaları neticesinde olmuştur²⁴. Devletlerarası ikili ticari anlaşmalar yapılmış ve bu ikili anlaşmaların çok taraflı ticaret anlaşmaları haline gelmeleri devletlerarası müzakereler neticesinde olmuştur.

1.3. Uluslararası Ticaretin Kurumsallaşması

1.3.1. Genel Olarak

Uluslararası ticaretin kurumsallaşması, ülkelerin ticaretindeki engellerin kalkmasında önemli rol oynamaktadır. Zira kurumsallaşan ticaret mekanizması ticaretin, herkesin kabul gördüğü kurallar çerçevesinde yapılmasını sağlamış, ulusların dış ticaret politikalarından doğan engelleri belirli derecede kısıtlamış ve ticari ilişkilerde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümlenmesinde belirleyici bir konuma sahip olmuştur. Uluslararası ticaretin kurumsallaşması dönem itibariyle 2.Dünya savaşından sonra yoğun ve istikrarlı bir biçimde ele alınmıştır. Bu süreci daha çok gelişmiş ülkeler organize etmiş ve sürece yön vermişlerdir.

Bu gelişmeleri etkileyen önemli unsurlardan biri uluslararası anlaşmalardır. Zira uluslararası ticaret işbirliğine yönelik uluslararası hukuk, ancak uluslararası anlaşmalar vasıtasıyla düzenlenebilir²⁵, diğer türlü anlaşmaya varmak çok zor olacak ve neredeyse mümkün olmayacaktır. Uluslararası anlaşmalar ve bundan doğan

²³ **a.g.e.** , ss. 130-131.

²⁴ Telli, **a.g.e.** , s. 27.

²⁵ **a.g.e.** , s. 55.

hukuki yaptırımlar, devletlerce değişik ölçülerde bağlayıcılığını korur ve taraflarca kendi iradelerinin sonucunda ortaya çıkan bir ürün niteliğindedir.

Bu unsurların bir diğeri ise, bu anlaşmalar sonucunda kurulan uluslararası ticari kuruluşlardır. Bretton Woods Sistemi ile ortaya çıkan ve 1947 yılında yürürlüğe giren GATT'ın devamı olan 1995'te kurulan DTÖ, bunun en iyi örneğidir²⁶. Bu bakımdan Bretton Woods Sistemi içinde ele alınan parasal düzen ve ekonominin kurumsallaşması fikri, devletlerarası ticari ve ekonomik işlemlerde uygulanması gereken kuralları belirler. Doları, dünya parası olarak tanımlayarak tüm para birimlerini bir çatı altında toplayıp kontrol etmeyi amaçlayan ve dünya ekonomisine yön vermek isteyen bu uluslararası sistem, düşüncelerinin gerçekleşmesi için Uluslararası Para Fonu (İMF) ve Dünya Bankası (DB) olarak da bilinen Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası gibi kuruluşların da kurulmasını sağlamıştır²⁷. Bu kuruluşlar kuruluş amaçlarına ulaşmak için çalışmalarını aktif bir şekilde sürdürmüşler ve bu kuruluşların günümüzdeki gücü de bunun açık bir göstergesidir.

İMF'nin temel amaçlarından biri, dış ödeme açıklarının finansmanı için üye ülkelere borç verme işlemlerinden farklı bir fonksiyonuyla işlev gören kredi yardımıdır. Bunun karşılığında kredi alan ülkeler belirli oranda fona faiz öderler²⁸. İMF kredi verdiği ülkelerin hep kendisine bağlı kalmasını istemektedir. Buradaki tek amaç fona göre faiz ödemesi değildir. Amacı kendine borçlu olan ülkeler üzerinden finansal egemenlik kurarak kontrol altında tutmaktır.

DB, aslında en çok gelişmekte olan ülkelerdeki "kalkınma" sermayesini kontrol eden ve daha çok siyasi etkiye sahip olan bir kuruluştur ve genel anlaşıldığı şekliyle bir banka olmayıp Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Milletlerarası Kalkınma Birliği (IDA) adıyla iki ayrı kurumdan oluşmaktadır. IBRD, orta gelir grubundaki ve kredi almaya uygun yoksul ülkelerle ilgilenirken IDA,

²⁶ Sait Akman ve Şahin Yaman, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu ve Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Ankara: Tepav Yayınları, 2008, s. 5.

²⁷ Şener Büyüктаşkın, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, Ankara: Esbank Yayınları, 1997, s. 2.

²⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, Geliştirilmiş 2. baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 1997, ss. 38-39. (Bundan sonra "Uluslararası ..." şeklinde zikredilecektir).

dünyanın en yoksul ülkeleri üzerine yoğunlaşmaktadır. DB'nin kendisine bağlı çeşitli kurumları vardır ve faaliyetlerini bu kurumlar aracılığıyla sürdürmektedir²⁹. Bu örgütün işleyişi ile ilgili ne yazık ki yanlış olan, banka politikaları ve ideolojilerinden kaynaklanan çevresel yıkım ve insanların emek haklarının çiğnenmesine neden olduğu, ayrıca ihracatı artırmaya önem vermesinin çevre için korkunç sonuçlar doğurduğunu savunanlar da vardır. Hayat şartlarının çok alt düzeyde olduğu ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalan insanların olduğu ülkelerin kalkınması için güya yardım mekanizması ürettiğini iddia eden bu örgütün, çevreye verdiği zararlar ile hiç ilgilenmediği ve görmezlikten geldiği gibi birçok yanlış yaptırımlarını protesto etmektedir ve tüm insanlığın bunları sorgulaması gerektiğini savunmaktadır³⁰.

Uluslararası ekonomik kuruluşların görevleri arasında zaman zaman kesişme ve iç içe geçme noktaları olsa dahi, her kurumun yukarıda ifade ettiğimiz gibi kendine özgü işlevi ve mekanizması bulunmaktadır³¹. Bu kuruluşların denetlenmesi ve koordinasyonunun sağlanması için kesişme ve iç içe geçme noktalarının olması gerekmektedir. Kendine göre ayrı işlevlerinin olması, dünya üzerinde geniş bir alanı kapsamaması ve etkisini daha da artırması açısından önemlidir.

Bu kuruluşlar bir elinde dünya ticareti diğer elinde ulusların finansal istikrarını tutarak ve kendi içinde iş birliği yaparak kuruluşundan beri kendine özgü bir kurumsal ticaret sistemi kurmuşlardır. Bu sistem ister savaşta galip gelen emperyal güçlerin kendi çıkarları için hizmet eden bir kurumsallaşma olsun ister hegemonya devletlerin iddia ettiği uluslararası ekonomik ilişkileri düzenleyen ve dünya ticaretinin daha serbest bir şekilde yapılmasını sağlayan bir evrensel sistem olsun, sonuç itibarıyla hayli çok devletler tarafından benimsenmekte ve bağlayıcılığını korumaktadır.

²⁹ Meltem Sarıbeyoğlu, **Dünya Ticaret Örgütünün Anlaşmalara Dayalı Milletlerarası Ekonomik Düzendeki Yeri ve Türk Hukukunda etkisi**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2008, s. 17.

³⁰ Kevin Danaher ve Roger Burbach, **Hadi Bunu Küreselleştirin, Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele**, Çev: Özlem Dalkıran, İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s. 197.

³¹ Ulusoy, **a.g.e.**, s. 17.

1.3.2. Uluslararası Ticaretin Kurumsallaşmasına Etki Eden Unsurlar

Uluslararası ticaretin kurumsallaşması çabaları daha çok iki dünya savaşı çerçevesinde yoğunlaşmış durumdadır. Bunun en önemli nedeni, savaşa giren ülkeler içinde güçlü konuma sahip ve sonuç itibariyle savaştan galip çıkan Amerika Birleşik Devletler (ABD) gibi seçkin ülkelerin savaştan sonra kendi çıkarları için yapılması gerekenlere kafa yormuş olmasıdır. Mantık gereği savaştan sonra yapılması gereken ilk iş, savaş yıkıntısı içinden devlet ekonomisini tekrar yükseltmek ve egemenliğini korumak, netice olarak da dünyanın en güçlü hegemonya ülkesi haline gelmeyi başarmak olacaktır. Ancak büyük bir dünya savaşı ile sonlanmış Osmanlı gibi muhteşem bir imparatorluğun tekrar dünya sahnesine çıkmaması için keskin ve sağlam adımlar atılması gerekmektedir. Sonuç olarak, bunun tek bir yolu yenedünya düzeni kurmaktır. Bu yeni düzenin can damarlarından biri olan yeni bir ekonomik düzen yaratma düşüncesi bu nedenle ortaya çıkmıştır. ABD, bu amacına ulaşmak için İngiltere, Sovyetler Birliği (SSCB) ve Çin gibi müttefik devletleri de yanına almıştır. 2. Dünya savaşı da bu devletleri müttefik devletler haline getirmiştir.

Bu ekonomik düzenin amacının, iki dünya savaşı sırasında dar piyasalara bölünmüş olan dünya piyasasını uluslararası kuruluşlar aracılığıyla uluslararası düzeyde yapılacak geniş kapsamlı işbirliğine bağlayarak ³² bu düzeni kendi çıkarlarına hizmet ettirme şeklinde tasarlayıp tüm dünyayı geniş çapta ekonomik sömürge haline getirmek olduğunu iddia edenler de olmuştur. Çünkü bu düzenin kurucuları düzenin yapısını ve işleyişini çok iyi bildikleri için istedikleri gibi bu düzeni yönlendirebilirler ve her halükarda bu düzene meşrutiyet kazandırabilirler. Bu düzeni benimsemiş olanlar da bu düzenin akışına ayak uydurmak zorunda kalacaklardır.

XX. yy. başlarında 1. Dünya savaşının patlak vermesiyle uluslararası ticari ilişkiler eski istikrarını kaybetmiştir³³. Ticaretle doğrudan bağlantılı olan ve ödeme aracı olan altın uluslararası ekonomik ve mali ilişkilerde kaos dönemini yaşamıştır.

³² Ulusoy, **a.g.e.** , s. 17.

³³ **a.g.e.** , s. 16.

1929 büyük dünya ekonomik buhranından sonra altının standardı yıkılmış ve yerine uzun bir süre yeni bir sistem oturamamıştır³⁴. Bu ekonomik bunalımın tesirinde kalan devletler dış ticaret ilişkilerinde korumacı ve kısıtlayıcı politikalar uygulamışlardır³⁵. Uygulanmış Politikalar ve bunalımın etkisiyle uluslararası ticarete birdenbire düşüş olmuştur³⁶. Savaş daha sona ermeden ABD Başkanı Wilson tarafından savaş sonrası barış hakkında "Wilson Prensipleri" olarak bilinen bir bildiri önerilmiştir. Toplan 14 maddelik bildirin 3. maddesinde “*Dünya barışını korumak için birlikte hareket edecek olan milletlerarasında bütün ticari ve ekonomik engeller kaldırılacaktır*” denilmiştir. Wilson’un bu ilkelerinin uygulamaya konulması bazı bölgesel örgütlerin gümrük ve yatırım engellerini en aza indirmiş ve daha sonraki GATT ve uzun pazarlıklar neticesinde DTÖ’nün kurulmasına yol açmıştır³⁷. 1934 yılında, ABD tarihinde ilk defa çıkarılan “ Karşılıklı Ticaret Antlaşmaları Yasası”yla ortaya çıkan ikili ticaret anlaşmaları, uluslararası ticaretin düzeni tarihinde önemli bir yer tutmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik devletler bu ikili ticaret antlaşmalarının yetersiz kaldığını düşünerek çok taraflı ilişkilere dayanan yeni bir ekonomik düzenin oluşması konusunda hemfikir kalmışlardır³⁸. Müttefik devletlerin bu fikirleri dünya üzerinde yayılmaları için kendilerine çok iyi bir fırsat sağlamıştır.

Roosevelt ve Churchill savaş sonu yeni düzene dair ilkeleriyle ilgili “Atlantik Bildirisi”ni yayınlamıştır. Bu bildirin 4.maddesi uluslararası işbirliğinin kurulmasını söylemektedir. Bu bildirin 5.maddesinde de doğal kaynak ve hammaddelerden tüm uluslar eşit şekilde yararlanacak denilmiştir. Bundan anlaşılıyor ki bu gelişmelerin tümü, uluslararası ticaretin örgütlenme yolunda kurumsallaşmasıyla ilgili atılan önemli adımlardır. Kısa süre sonra 1 Ocak 1942 tarihinde İngiltere, ABD, SSCB ve Çin tarafından “Birleşmiş Devletler Bildirisi” ilan

³⁴ Seyidoğlu, Uluslararası... , a.g.e. , s. 7.

³⁵ Cem Alper ve M.Tuba Ogun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, 1985, s. 124.

³⁶ Ulusoy, a.g.e. , s. 16.

³⁷ Mehmet Hasgüler ve Mehmet B.Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**, Güncellenmiş 3. baskı, (**Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar**), İstanbul: Melisa Matbaacılık, 2007, ss. 68-70.

³⁸ Ulusoy, a.g.e. , s. 16.

edilmiştir. Yalnız bu bildirinin evrenselliğini korumak için bir teşkilatlanmaya gerek duymuşlar ve 1 Aralık 1943'te Roosevelt, Churchill ve Stalin bir araya gelerek Tahran Konferansı'nı gerçekleştirmişlerdir. Bu konferansta savaş sonrasındaki örgütlenme ile ilgili bir bildire daha ilan edilmiş ve 10 Mayıs 1944 tarihinde "Uluslararası Çalışma Örgütü Genel Konferansı" açılmıştır. Bu gelişmeden iki ay sonra sermaye ve finans sorunlarına dünya çapında evrensel bir düzen getireceği düşünülen İMF ve DB kuruluş anlaşmaları 22 Temmuz 1944'te Bretton Woods'ta yapılmıştır. 21 Ağustos 1944'te yukarda bahsettiğimiz dört devlet Birleşmiş Milletler Örgütü'nü kuracak anlaşmanın taslağını oluşturmak amacıyla yeniden bir araya gelmiş³⁹ ve 24 Ekim 1945 yılında Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Bu örgütün ekonomik ve sosyal konseyi hala uluslararası ticaretin problemleriyle ilgilenmektedir. 22 Ağustos 1947'de "Uluslararası Ticaret Odası" taslak sözleşmesi hazırlanmış, 30 Ekim 1947'de çok taraflı antlaşma niteliğindeki GATT yürürlüğe girmiş ve 1995'te DTÖ kurulmuştur⁴⁰. Bu sürece dikkat edecek olursak uluslararası ticaretin kurumsallaşmasında daha çok iki dünya savaşı sırasında yapılan anlaşmalar ve sonrasında kurulan uluslararası ekonomik kuruluşlar etkili olmuş ve bu süreçte bunlar hep birbirini takip etmiştir.

³⁹ Hasgüler, **a.g.e.**, ss. 91-94.

⁴⁰ **a.g.e.**, s. 143.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİFELER VE HİZMET TİCARETİ GENEL ANLAŞMASI (GATT) VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ (DTÖ) DÖNEMİ

2. 1. GATT Dönemi (1947-1995)

2.1.1. Genel olarak

ITO'nun kurulması için üzerinde iki sene çalışılan Havana Sözleşmesi, en sonunda ABD yasama organlarının onayından geçemeyerek kurulamamıştır, oysa ITO'nun kurulması ve Havana Sözleşmesinin hazırlamasına önderlik eden ülke ABD'nin kendisi olmuştur. Havana sözleşmesi, ticaret politikaları, işsizlik, ekonomik kalkınma ve genişleme, uluslararası yatırım gibi⁴¹ geniş kapsamlı, kurumsal, hukuki düzenlemelere ilişkin konuları içermektedir. Cenevre'de sürdürülen müzakereler sonucunda Havana Sözleşmesi'nin üzerinde anlaşılabilir ticaret politikası ile ilgili 4. bölümünden hükümler alınarak GATT'ın ilk taslağı hazırlanmıştır⁴². Bu bakımdan Cenevre Sözleşmesi GATT'ın oluşumunda büyük bir öneme sahiptir. Bu ilk taslakta, Havana Sözleşmesinde yer alan Çalışma ve Ekonomik Faaliyetler, Ekonomik Kalkınma ve Yeniden Yapılanma, Kısıtlayıcı Ticari Uygulamalar ve Uluslararası Mal Antlaşmaları gibi bölümlere yer verilmemiştir. Bu taslak, Birleşmiş Milletler Ticaret ve İstihdam Konferansı Hazırlık Komitesi Raporu'nun ekinde "Hazırlık Komisyonu Üyeleri arasında akdedilen

⁴¹ Alper, **a.g.e.** , s. 23.

⁴² Ulusoy, **a.g.e.** , s. 16.

GATT ile ITO sözleşmelerinin bazı hükümlerine ilişkin rapor” başlığı altında yayınlanmıştır. Bu geçici anlaşma taslağı 30 Ekim 1947 tarihinde 23 devlet tarafından imzalanan Nihai Senet ile resmîyet kazanmış ve⁴³ 1 Ocak 1948’de 8 devletin onayı sonucunda Geçici Uygulama Protokolü ile yürürlüğe girmiştir⁴⁴. GATT bir örgüt değil, sadece antlaşmadır. Yalnız GATT, yeryüzündeki ulusal ekonomiler arasındaki sınırları kaldırıp serbest ticaret uygulamalarını başlatmıştır. Temel hedeflerinin biri, dünya ticaretinin serbestleşmesini sağlamaktır⁴⁵. GATT, uluslararası sistem olmaktan ziyade çok taraflı bir ticaret sistemi olmuştur⁴⁶. Uluslararası ticari faaliyetlerin geniş, aktif ve düzenli bir şekilde yürütülmesinde önemli role sahip olduğundan bir örgüt gibi işlev gören bir anlaşmadır ve geçici bir süre için imzalanan anlaşma sürekliliğini kazanarak DTÖ kurulana kadar da geçerliliğini korumuştur.

1947’de yirmi üç devlet tarafından imzalanan GATT’ın⁴⁷ üyelik sayısı 1994’ün sonunda 128’e çıkmıştır⁴⁸. Sonradan taraf olmak isteyen devletler, daha önce taraf olan devletlerden üçte iki oy çokluğu alarak GATT’a taraf olmuşlardır.

GATT, dış ticaretin serbestleşmesini sağlamaya yönelik faaliyet yürütmüştür. 2.Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan yüksek gümrük tarifeleri, kotalar ve 1929 buhranından sonraki dünya ticaretine çeki düzen vererek serbest bir dış ticaret sisteminin oluşmasına engel gördüğü gümrük tarifelerinin düşürülmesini, tarife dışı engellerin kaldırılmasını ve tarifeye dönüştürülmesini ön görmüştür. Bunun dışında ortaya çıkabileceği düşünülen diğer engellerin de kaldırılması gibi konular, GATT’ın

⁴³ Alper, **a.g.e.** , s. 23-24.

⁴⁴ Ali Turhan, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) :GATT**, Ankara: Devlet planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, 1997, s. 2.

⁴⁵ Havva Tunç, **Uluslararası Ticaret, Para ve Finans**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s. 1.

⁴⁶ Ulusoy, **a.g.e.** , s. 22.

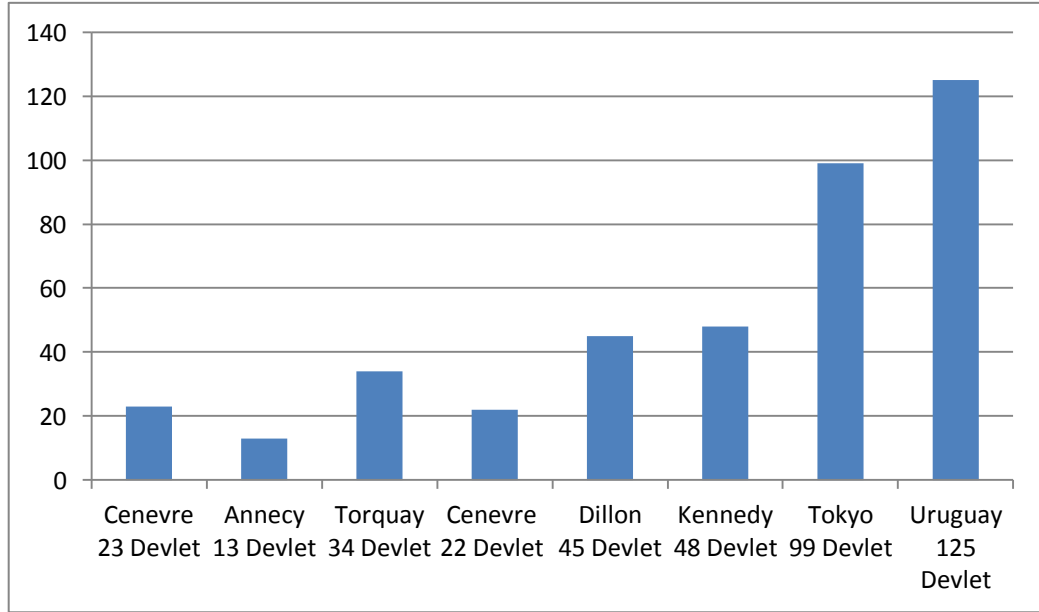
⁴⁷ İlgili devletler, Avustralya, Belçika, Brezilya, Burma, Kanada, Ceylon, Sili, Cin, Küba, Çekoslovakya, Fransa, Hindistan, Lübnan, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan, Rodezya, Suriye, Güney Afrika Birliği, Birleşik Krallık ve ABD’dir.

⁴⁸ Wikipedi Özgür Ansiklopedi, **“Dünya Ticaret Örgütü”**, http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC, (Erişim Tarihi: 18.03.2013).

temel amacı olmuştur⁴⁹. Ticaretin serbestleşmesi sağlanmadan uluslararası ticaretin genişlemesini ve ilerlemesini düşünmek mümkün olmayacaktır.

GATT kuruluşundan DTÖ dönemine kadar başta Cenevre Müzakereleri ve en son Uruguay Müzakereleri olmak üzere çeşitli tarihlerde 8 tur⁵⁰ yapılarak sanayi ürünleri, tekstil, gıda gibi değişik konular hakkındaki düzenlenmeler ele alınmıştır⁵¹. Bu kadar uzun ve sıkıcı süreç, bazı eksiklikleriyle beraber en sonunda başarıyla tamamlanmış ve bu çabalar da boşa gitmemiştir.

Sonuç olarak GATT, DTÖ kuruluşundan önceki dünya ticaretini düzenleyen, belirli kurallar yardımıyla dünya ticaretinin daha serbest yapılması için hizmet eden bir anlaşmadır ve DTÖ'nün kurucu anlaşmasının içinde de önemli yer tutmuştur.

Grafik 1. GATT/DTÖ Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerine Katılan Ülke Sayısı

Kaynak: www.Haber TV.TV “Bilmek Hakkımız” İnternet Sitesi,

<http://www.orgtr.org/tr/gatt-muzakere-turlari-ve-dto>. (Erişim Tarihi: 10.01.2014).

⁴⁹ Turhan, **a.g.e.** , s. 1.

⁵⁰ Grafik 1’e bakılacak.

⁵¹ Turhan, **a.g.e.** , ss. 2-3.

2.2. DTÖ DÖNEMİ (1995-...)

2.2.1. Genel Olarak

GATT'ın yerini alan DTÖ 1995'de kurulmuştur. 15 Nisan 1994'te imzalanan Marakeş Anlaşması DTÖ'nün kurucu anlaşmasıdır. DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın ekinde yine bir sürü anlaşmalar mevcuttur⁵². DTÖ'nün ekinde yer alan (Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları olarak adlandırılan) 1, 2 ve 3 No'lu ekler, bu Anlaşma'nın ayrılmaz bir parçası olarak, bütün üyeler için bağlayıcıdır⁵³. Çoklu Ticaret Anlaşmaları olarak adlandırılan 4 No'lu ek yine Anlaşma'nın bir parçasıdır ancak sadece kabul eden devletler için bağlayıcıdır⁵⁴. DTÖ, uluslararası ticaret alanında en etkili kurumsal örgüttür.

DTÖ bünyesinde, GATT metni de dâhil olmak üzere, en son Uruguay Turu Müzakerelerinin sonucu olarak ortaya çıkan ve yaklaşık 29 Anlaşma⁵⁵, 25'ten fazla Bakanlar Deklarasyonu Kararı ve UÇMM ile 26.000 sayfa dolayındaki mal ve hizmet taviz listeleri yer almaktadır. Uruguay Turu Nihai Senedi, örgütün işlemlerini sağlayacak mekanizmaları oluşturmaktadır⁵⁶.

⁵² Şaban Kayıhan ve Mehmet Eski, **Uluslararası Ekonomi Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2010, s. 37.

⁵³ **Agreement Establishing the World Trade Organization**, Scope of the WTO, Artical II/2, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2013).

⁵⁴ **Agreement Establishing the World Trade Organization**, Scope of the WTO, Artical II/3, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf, (Erişim Tarihi: 10.10.2013).

⁵⁵ Özden Gülveren Aerts, **Dünya Ticaret Örgütü ve Anlaşmazlıkların Çözümü**, Ankara: Türk Dışticaret Vakfı Yayınıdır, 2010, s. 25.

⁵⁶ Büyüktaşkın, **a.g.e.** , s. 45.

DTÖ bünyesindeki düzenlemeler üye devletlerin gerek hukuk sistemlerini, gerekse dış ticaret politikalarını doğrudan etkileyen dünya ticaretini yöneten, dünya ticaretinin kurallarını sistematik biçimde düzenleyen, bağlayıcı statüye sahip bir uyuşmazlıkların çözümü mekanizması ile ticari sorunları etkili bir biçimde çözen önemli bir ekonomik kuruluştur.

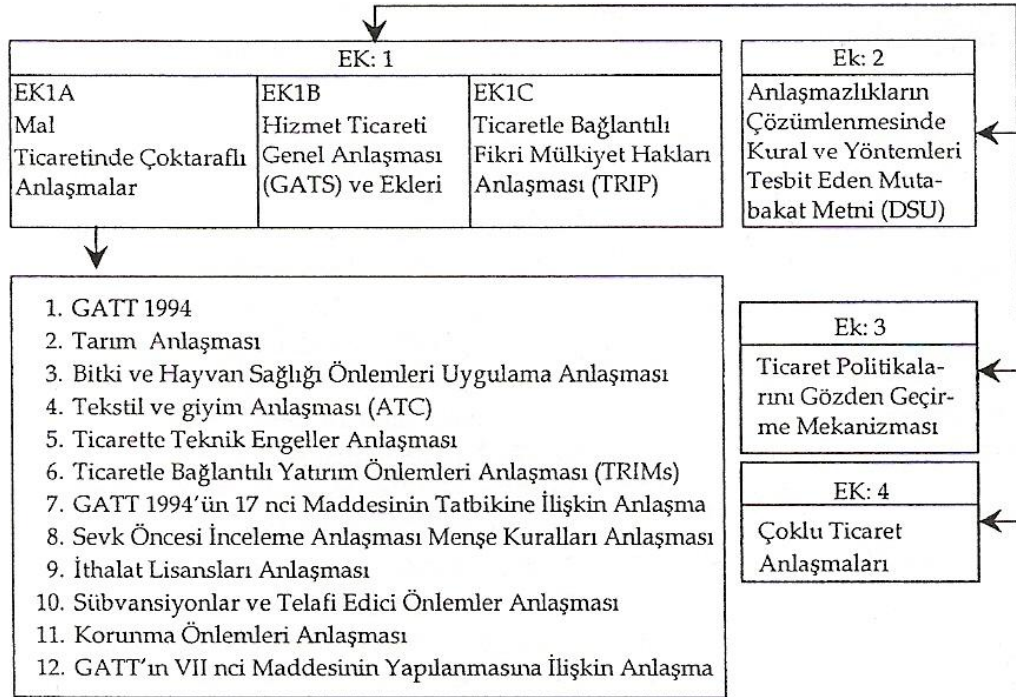
DTÖ ile GATT'ı karşılaştırdığımızda, DTÖ kuralları GATT'a göre daha geniş kapsamda düzenlenmiştir. Mali hizmetlerden patent konusuna, devlet yardımları, tarım desteklemeleri, ticaretle ilgili yatırım tedbirleri ve ticaret politikalarını gözden geçirme mekanizması, fikri mülkiyet, gümrük kuralları ve devletlerarasındaki uyuşmazlıkların çözümüne kadar çok sayıda geniş alanı kapsayan bir kurumsal hukuk disiplini gelişmeye başlamıştır⁵⁷. Bunun yanında DTÖ'nün kurulmasına yönelik eleştiriler de yer almaktadır. Dünya ticaretinin DTÖ'ye ihtiyacının yok olduğunu savunanlar, dünya ticaretinin 1948-1987 yılına kadar 87 misli büyüdüğünü ve bu büyümede DTÖ'ye ihtiyaç duyulmaksızın daha esnek olan GATT ticaret rejimi sırasında gerçekleşmiş olduğuna dikkat çekmektedirler. DTÖ'nün GATT gibi kriz ve savaşın getirdiği ticaret gerilemesinden dolayı kurulmadığını, GATT'ın aslında ticaretin liberalleşmesi konusunda iyi bir çerçeve olarak işlediğini iddia etmektedirler. Onlar GATT'ın, uyuşmazlıkların çözümünde gelişmekte olan ülkelerin özel ve farklı durumunu tanıyarak, üçüncü dünya ülkelerinin ticaret politikalarını kalkınma ve sanayileşmeleri için kullanmalarına olanak sağlayan gayet esnek bir sistem uyguladığını takdir etmektedirler. Özellikle DTÖ'nün neden 1986-1994 Uruguay Görüşmeleri'nin ardından kurulduğu noktasına dikkat çekmektedir. ITO olarak tasarlanan ve ABD'nin dünyadaki ağırlıklı ekonomik hâkimiyetini zora sokacağını anlamasından sonra 1995'e kadar GATT Anlaşması olarak kalmış olan ve 1995 tarihinde DTÖ olarak adlandırılan bu örgütün ironik bir şekilde ABD'nin rekabetçi küresel şartlarda kendi çıkarlarını desteklediği için hayata geçirilmiş olduklarını savunmaktadırlar⁵⁸. Chomsky'nin görüşüne göre; GATT, DTÖ ve genel anlamda dünya ticaret sisteminin amacı, sermayeye tanınan ayrıcalıkların sayısını artırarak ve kapsama alanını genişleterek kapitalist sisteme

⁵⁷ Akman, **a.g.e.** , 2008, s. 1.

⁵⁸ Danaher, **a.g.e.** , ss. 108-109.

karşı sürdürülen tehditlerin önünü kesmek veya en azından genişlememesini sağlamaktır. Ama bu fikre karşı çıkanlar; ABD'nin bugünkü etkin olan konumunun yalnızca serbest piyasa ekonomisine ilk ve en hızlı biçimde geçişine bağlı olduğunu savunmaktadır. Genelde büyük sermaye sahipleri ve ABD gibi büyük küresel ekonomiler bu sisteme öncelikle destek vermektedir. ABD, Neo-liberal politikaların savunuculuğunu yapmakta ve devletlerin piyasa sisteme müdahale etmesine her zaman karşı çıkmaktadır. Fakat bazen çıkarlarını kötü etkileyen durumlarda bu tutumu değiştirmektedir. Microsoft şirketine karşı açtığı davası bunun açık bir göstergesidir⁵⁹. Sonuç olarak burada önemli olan bir ticaret sisteminin niteliği değil aksine böyle sistemin kendi çıkarları için hizmet edecek bir şekilde tasarlanmasıdır.

Şekil 1. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Kuruluş Anlaşması

Kaynak: Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**

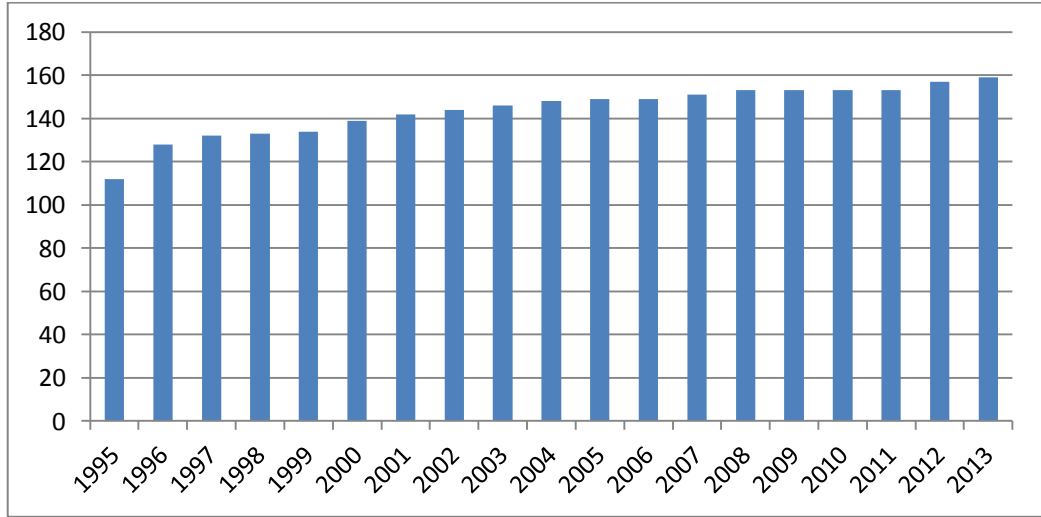
ve Entegrasyonlar, 2. baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1995, s. 126.

⁵⁹ Gaye Yılmaz, **Kapitalizmin Kaleleri-II**, İstanbul: Türkiye Mal ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, 2001, s. 67.

2.2.2. DTÖ'nün Tarafları

Dünya ticaretinin % 90'dan fazlasını temsil eden DTÖ'nün 2 Mart 2013 tarihine kadar en son Tacikistan'ın katılımıyla 159 tane⁶⁰ üyesi bulunmaktadır. Bu şunu ifade ediyor ki DTÖ üye sayısı gittikçe artmakta ve çok sayıda ülkelerin DTÖ'ye katılım müzakereleri devam etmektedir. DTÖ'ye katılım genelde müzakereler yoluyla olmakta ve bu usul daha önceleri GATT sistemi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Üye devletler aday devletlere sağlanan ticari ayrıcalıklar ve öngörülebilir ticari kuralların getirdiği güvencelerden yararlanmaktadır. GATT 1947' ye taraf olan bu devletler, 1994 yılında Marakeş'te imzaladıkları Nihai Senedini takiben 1 Ocak 1995 tarihinde kurulan DTÖ'nün asli ve kurucu üyeleri olmuşlardır. DTÖ'ye üye olabilmek için devletlerin veya gümrük sahalarının ticaret politikalarını uygulama konusunda tam bir özelliğe sahip olmaları gerekmektedir⁶¹.

Grafik 2. Yıllar İtibariyle DTÖ Üyeleri

Kaynak: World Trade Organization, **The Organization Members and Observers**, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, World Trade Organization, (Erişim Tarihi: 26.03.2013) .

⁶⁰ UNDERSTANDING THE WTO: **The Organization Members and Observers**, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, World Trade Organization, (Erişim Tarihi: 26.03.2013) .

⁶¹ Aerts, **a.g.e.** , ss. 27-29.

Tablo 1. DTÖ'nün Kurulduğu Yılından İtibaren DTÖ'ye Üye Olan Devletler

Ülke	Yıl
Ekvator	1996
Bulgaristan	1996
Moğolistan	1997
Panama	1997
Kırgızistan	1998
Letonya	1999
Estonya	1999
Ürdün	2000
Gürcistan	2000
Arnavutluk	2000
Oman	2000
Hırvatistan	2000
Litvanya	2001
Moldova	2001
Çin	2001
Çin Tayvanı	2002
Ermenistan	2003
Makedonya	2003
Nepal	2004
Kamboçya	2004
Suudi Arabistan	2005
Vietnam	2007
Tonga	2007
Ukrayna	2008
Cape Verde	2008
Karadağ	2012
Samoa	2012
Rusya Federasyonu	2012
Vanuatu	2012
Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti	2013
Tacikistan	2013

Kaynak: World Trade Organization, **THE ORGANIZATION Members and Observers**, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, World Trade Organization, (Erişim Tarihi: 26.03.2013).

2.2.3. DTÖ'nün Amaçları

DTÖ'nün amaçları DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın önsözünde belirtilmektedir. Bu kapsamda, üye devletlerin hayat standartlarını yükseltmek, tam istihdamı

sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, çevreyi koruyarak dünya kaynaklarının tam ve sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun bir şekilde kullanımına izin vermek DTÖ'nün amaçları arasındadır⁶². Ayrıca gelişmekte olan ve özellikle en az gelişmiş ülkelerin dünya ticaretinden, ekonomik kalkınma ihtiyaçlarına yönelik orantılı bir pay elde etmelerinin sağlanması, karşılıklı menfaat esasına dayalı gümrük vergilerinde ve diğer tarife dışı engellerde indirim sağlayan, uluslararası ticari ilişkilerde ayrımcı muameleyi kaldıran anlaşmalar yapılması DTÖ'nün amaçlarından⁶³. DTÖ'nün kuruluşundan şimdiye kadar olan süre içerisinde gelişmemiş ya da az gelişmiş olan devletlerin ekonomik kalkınması ve orantılı pay elde edebilmesi için ne gibi çalışmalar yaptığı tartışılabilir. DTÖ çalışmalarının daha çok ticari engellerin kalkması ve liberal ticari düzenin yaygınlaşması yönünde olduğunu iddia edenler de göz ardı edilmemelidir. Ne yazık ki, DTÖ bu amaçlarının sadece kâğıt üzerinde kaldığını iddia eden gruplar ve şahıslar bulunmaktadır ve bununla ilgili dünya çapında yapılmış olan protestolar da bunun bir göstergesidir.

30 Kasım 1999 yılında DTÖ'nün 3. Bakanlar Toplantısı'nı protesto etmek için halkın her tabakasından toplanan kırk ila altmış bin arasında kişi ve yedi yüzün üzerinde örgütün bir araya gelmesi örnek verilebilir. Göstericiler insan ve işçi haklarının aşama aşama elden gittiğini, DTÖ'nün tüm dünya için aslında büyük şirketlerin çıkarlarına hizmet eden kurallar koyduğunu ve bu kuralların, yerel yasa ve yönetmelikleri ezip geçtiğini protesto etmişlerdir. Ayrıca bu göstericiler, DTÖ'nün gündeminde, bir malın nasıl üretildiği, kimler tarafından üretildiği ve üretildiğinde nelere yol açtığının sorgulanması da dâhil olmak üzere, serbest ticaret akışına konan her türlü sınırlamanın yok edilmesi için savaş verildiğini savunmuşlar ve bunlara son vermek için Seattle sokaklarına dökülmüşlerdir⁶⁴. Her ulusun ve ulus işletmecilerinin bir ürünü üretebilmesi için belirli bir sermayeye ihtiyaçları olmaktadır. Ekonomik gücü zayıf ve yeterli potansiyele sahip olmayan bir devletin DTÖ üyesi olması o ulus için bir mana ifade etmez. Bu ülkelerin kalkınması için öncelikle finansman ve

⁶² Ali Turhan, **a.g.e.**, s. 2.

⁶³ Aerts, **a.g.e.**, ss. 30-31.

⁶⁴ Danaher, **a.g.e.**, ss. 13-24.

teknik güç yardımlarının yapılması gereklidir. Ancak DTÖ'nün amaçları bu yönde olacaksa kalkınma ve gelişmeden söz edilebilmektedir.

2.2.4. DTÖ'nün İşlevleri

DTÖ'nün işlevleri DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 3. maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Anlaşmaların 3. maddesinin 1. fıkrasında DTÖ, Uruguay Round hukuki metinleri çerçevesinde ve gelecekte müzakere edilecek olan tüm anlaşmaların uygulanmasını, yöntemini ve işlemlerini kolaylaştıracak ve amaçlarına ulaşılmasına katkıda bulunacağı düzenlenmiştir. 3. maddesinin 2. fıkrasında anlaşmanın kapsadığı ve yetkisine giren tüm yeni konular üzerinde ticaretin daha da serbestleştirilmesi hususunda üye ülkelerin müzakerelerde bulunmasını sağlaması için bir çerçeve oluşturulmasını belirlemiştir. Yine aynı maddenin 3. fıkrasında üye ülkeler arasındaki farklılıklardan ve anlaşmazlıklardan ortaya çıkan ticari uyuşmazlıkların kısa sürede ve etkin bir şekilde çözümlenmesini sağlayacak mekanizmanın yayında, üye ülkelerin ticaret politikalarının belirli bir periyotta gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi belirlenmiştir⁶⁵. Aynı maddede DTÖ'ye IMF ve DB gibi dünya ekonomik kuruluşlarıyla sıkı bir şekilde iş birliği yaparak küresel ekonomi politikalarını oluşturma görevi de verilmiştir⁶⁶.

⁶⁵ İKV, **İşletmeler İçin Dünya Ticaret Örgütü Rehberi**, Çev: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2. baskı, İstanbul, 2002, s. 42.

⁶⁶ Kayıhan ve Eski, **a.g.e.** , s. 37.

2.2.5. DTÖ'nün Yapısı

DTÖ tüzel kişiliğe sahip olan ve bundan dolayı uluslararası anlaşma yapma ehliyetine sahip olan bir uluslararası örgüttür. Ayrıca tüm üye devletler, DTÖ'ye hukuki imkânlar tanımakta ve bundan dolayı DTÖ mensupları ve üye devlet personelleri görevlerini bağımsız şekilde yerine getirmektedir⁶⁷.

2.2.5.1. Bakanlar Konferansı

DTÖ'nün Kuruluş Anlaşması'nın 5. maddesi'nin 1. fıkrasında belirtildiği gibi en üst düzeydeki karar organı, üye devletlerin temsilcilerinden ve genellikle ticaret bakanlarından oluşan Bakanlar Konferansı'dır⁶⁸. En az iki yılda bir toplanan Bakanlar Konferansı, çok taraflı ticaret anlaşmalarına ilişkin her türlü kararı almaya yetkilidir⁶⁹. Kurulduğundan itibaren sözü geçen konferans 8 defa gerçekleşmiştir. Bunlar; Singapur'da 1996'da, Cenevre'de 1998'de, Seattle'de 1999'da, Doha'da 2001'de, 2003'te Cancun'da, 2005'te Hong Kong'da, Cenevre'de 2009'da ve son olarak yine 2011'de Cenevre'de gerçekleşmiştir⁷⁰. DTÖ, karar almada GATT 1947'de olduğu gibi konsensüs (uzlaşma) yöntemini sürdürmektedir. Bu bir oylama yöntemi değildir, ancak uzlaşmanın sağlanamadığı durumlarda oylamaya başvurulması gerekmektedir. Her ülke bir oy kullanabilmekte ve verilecek karar oy çoğunluğuyla alınmaktadır⁷¹.

⁶⁷ Kayıhan, **a.g.e.**, s. 37.

⁶⁸ Turhan, **a.g.e.**, s. 31.

⁶⁹ **Agreement Establishing the World Trade Organization**, Structure of the WTO, Article IV/1, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf, (Erişim Tarihi: 10.08.2013).

⁷⁰ Baidu Özgür Ansiklopedi, “**Dünya Ticaret Örgütü**”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Baidu>, (Erişim Tarihi: 10.04.2013).

⁷¹ Büyüktaşkın, **a.g.e.**, s. 46

2.2.5.2. Genel Konsey

Genel Konseyle ilgili bilgiler DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 5. maddesinin 2. ve 3. fıkrasında yer almaktadır. DTÖ'nün yürütme organı olan Genel Konsey, tüm üye devletlerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bakanlar Konferansı'nın toplanmadığı zamanlarda onun adına görev icra etmektedir. Genel Konsey'in üye devletleri genellikle Cenevre'deki Büyükelçileri temsil etmektedir. Genel Konsey, UÇO adı altında da hizmet vermektedir ve DTÖ sekreteryası tarafından hazırlanan raporları göz önünde bulundurmak suretiyle üye devletlerin ticaret politikalarını gözden geçirme görevini de yapmaktadır. Genel Konsey'in idaresi altında yine başka konseyler de hizmet vermektedir. Her bir konsey kapsamında faaliyet gösteren ve spesifik konularla ilgilenen komiteler yer almaktadır⁷².

Genel Konsey, UÇO olarak da görev yapmaktadır. UÇO'ya genel olarak üye devletlerin Cenevre'deki DTÖ nezdinde büyükelçileri başkanlık etmektedir⁷³. UÇO'ya bağlı olarak çalışan Panel ve TO bulunmaktadır⁷⁴.

2.2.5.3. Konseyler

DTÖ Kuruluş Anlaşmasının 5. maddesinin 5.fıkrasında, genel konseye bağlı olan üç alt konseyin faaliyet göstermesi düzenlenmiştir. Bu organlar genel konseyin çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Bunlar Mal Ticareti Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi ve Ticaretle İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Konseyleridir⁷⁵. Sözü geçen bu

⁷² Aerts, **a.g.e.** , ss. 31-32.

⁷³ Kayıhan, **a.g.e.** , s. 38.

⁷⁴ Turhan, **a.g.e.** , s. 11.

⁷⁵ İKV, **a.g.e.** , s. 43.

konseyler tüm DTÖ üyelerini kapsamakta ve kendi alanı içine giren çalışmaları DTÖ anlaşmaları ile ilgili olarak yürütmektedir⁷⁶.

2.2.5.4. Komiteler

Komiteler ise konseylerin bir alt birimleri olarak faaliyet göstermekte olup daha ayrıntılı konularda işlev görmektedir. Ticaret ve kalkınma, ,demeler dengesi kısıtlamaları, idari, mali ve bütçe, finans ve idare komitelerinden başka mal ticareti konseyi bünyesinde bulunan tarım, pazara giriş, sağlık önlemleri, ticarete teknik engeller, sübvansiyonlar gibi konulara yönelik çalışmakta olan komiteler de bulunmaktadır⁷⁷. Hizmet konseyinin alt komiteleri ise; profesyonel hizmetler, hizmetler ticareti konseyi kuralları, mali hizmetler ticareti ve iç düzenlemeler gibi ülkelerin spesifik alanlardaki taahhütleri ile ilgilenmektedir. Komiteler tüm üye ülkeleri temsil etmektedir⁷⁸.

⁷⁶ **GATT Bilgilendirme Rehberi**, Gelir Dairesi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, GATT Müdürlüğü, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf, s. 8. (Erişim Tarihi: 28.06.2013).

⁷⁷ Ulusoy, **a.g.e.** , s. 81.

⁷⁸ GATT Bilgilendirme Rehberi, **a.g.e.** , s. 8.

2.2.5.5. Sekretarya

Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan DTÖ'nün sekretarya hizmetleri Bakanlar Konferansı'nın atadığı bir Genel Müdür ve üç Müdür Yardımcısı olmak üzere 70 ülkeden gelen 629 personel tarafından yürütülmektedir⁷⁹.

Çin'den üçü kadın ve ikisi erkek olmak üzere 5 personel hizmet vermektedir. Sekretarya'nın karar alma yetkisi yoktur. Esas görevleri DTÖ bünyesinde yer alan çeşitli konseyler ve komiteler için teknik ve profesyonel destek sağlamak, gelişmekte olan ülkeler için teknik yardım sağlamak, dünya ticaretindeki gelişmeleri izlemek ve analiz etmek, kamu ve medyaya bilgi vermek ve bakanlık konferansları düzenlemektir. Hukuk uzmanları, DTÖ kurallarının uygulanması ile ilgili ticaret anlaşmazlıklarının çözülmesi konularında çalışırlar. Sekreterliğin işleri çoğunlukla DTÖ üyesi olmak isteyen hükümetleri bu örgüte önermektir⁸⁰.

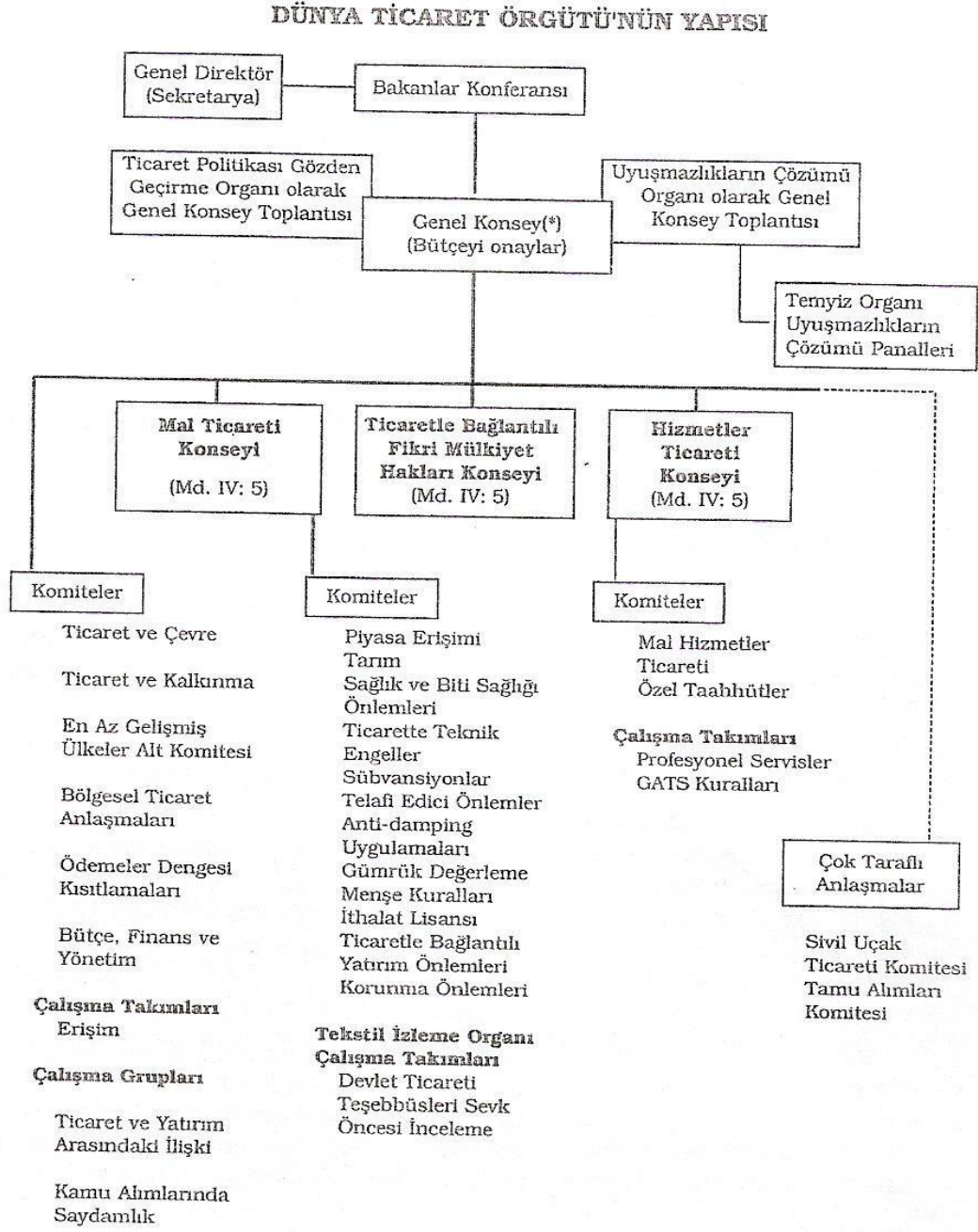
Genel Müdür ve Sekretarya'nın sorumlulukları tamamen uluslararası niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, uluslararası memur statüsünde olan Genel Müdür ve Sekretarya çalışanları, görevleri süresince herhangi bir devletten veya DTÖ dışındaki herhangi bir makamdan talimat istemeyecek ve almayacaklardır⁸¹.

⁷⁹ İKV, **a.g.e.**, s. 44.

⁸⁰ **Secretary of the World Trade Organization,** http://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/intro_e.htm, (Erişim Tarihi: 26.06.2013).

⁸¹ Büyüktaşkın, **a.g.e.**, s. 46

Şekil 2. DTÖ'nün Yapısı

— Genel Konseye Raporlama (veya bağlı kuruma)

— Anlaşmazlıkların Çözüm Organı'na Raporlama

..... Bu Anlaşma bütün DTÖ üyelerince imzalanmadığı halde çoklu komiteler, Genel Konseyi faaliyetleri hakkında bilgilendirir.

(*) Genel Konsey, aynı zamanda Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı ve Anlaşmazlıkların Çözüm Organı olarak da toplanır.

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü'ne Giriş, <http://okul.selyam.net/docs/index-9005.html>, (Erişim Tarihi: 10.01.2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ BÜNYESİNDE UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM MEKANİZMASI

3.1. DTÖ Öncesi Uygulanan Sistem (GATT Dönemi 1947-1994)

3.1.1. Genel Olarak

1995 yılında kurulan ve yürürlüğe giren uyuşmazlıkların çözümü mekanizması aniden oluşturulan bir yapı değildir. Herkesin bildiği gibi, bu yapının temelinde GATT'ın 40 senelik tecrübeleri yatmaktadır ve GATT uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının geliştirilmesiyle ortaya çıkmış olan bir çeşit yenilenmiş ve karmaşık sistemdir. DTÖ kurucu anlaşmasının 2 No.lu Eki olan UÇMM'nin 3. maddesinin 1. bendinde “*Üyeler GATT 1947 Madde XXII ve XXIII kapsamında şimdiye kadar uygulanmış olan anlaşmazlıkların yönetimi ilkelerine ve bu Mutabakat Metninde ayrıntılı olarak açıklanan ve değiştirilen kurallara ve usullere bağlılıklarını tasdik ederler*” şeklinde belirtilmiştir. DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının kökünün GATT 1947 olduğu açıkça ortadadır.⁸²

GATT döneminde uyuşmazlıkların çözümü için uygulanacak kurallar yukarda bahsettiğimiz gibi GATT madde XXII ve XXIII' de düzenlenmiştir. Bu dönemdeki uyuşmazlıkların çözüm sürecine bakıldığında, bu uyuşmazlıkların daha çok devletlerarası farklılıkları ortadan kaldırarak çözüldüğü görülmüştür. Bu nedenle bu türden bir usul tarafları daha çok diplomatik yollara başvurmaya itmiştir⁸³. Diplomatik yollarla çözüme ulaşmak, gelişmekte olan devletler açısından bir

⁸² **Drawbacks and Reformation of WTO Dispute Settlement Mechanism**, (Çince baskı: 毛燕琼, **WTO 争端解决机制问题与改革**, 北京-中国, 法律出版社), China - Beijing: Law Press, 2010, s. 26.

⁸³ Ulusoy, **a.g.e.** , s. 88.

dezavantaj olacaktır. Çünkü gelişmiş devletler ekonomik ve siyasi gücünü devreye sokarak hep üstünlük kazanacaktır.

GATT dönemindeki uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasıyla ilgili bazı problemler, panelin çalışma alanının belirlenmesi, panel üyelerinin seçilmesi, tarafların birbirlerine cevabı gibi diğer yargılama süreçlerinin gerçekleştirilmesinde kesin sürelerin belirlenmemesi ve panel raporlarının kabulü için kaybeden tarafın da oy kullandığı, akit taraflarda oybirliğinin aranması ve bundan kaynaklanan karar belirsizlikleridir. Yaşanan en önemli problem ise, kararların bağlayıcılığıdır. Panel raporları kabul edilse bile davada haklı çıkan akit tarafın, kararın uygulanmaması halinde herhangi bir işlem yapamaması veya en azından tatmin edici bir tazminat talep edememesidir. Buna örnek vermek gerekirse 1980' li yıllarda kabul edilen ABD, Avrupa Birliği (AB) ve Kanada gibi gelişmiş sanayi devletleri ile ilgili olan panel raporlarının önemli bir kısmının uygulanmaması ve bu nedenle hukuki bir bağlayıcılıktan bahsetmenin olanaklı olmamasıdır⁸⁴. Alınan kararların bağlayıcı olması, herhangi bir anlaşma veya örgütün niteliğinin belirlenmesinde önemli hususlardan biridir. Eğer bir kararın bağlayıcılığı yoksa bu kararı almanın bir anlamı da kalmamaktadır.

Ayrıca, GATT dönemindeki bazı uyuşmazlıkların çözümünde, uzman grubun anlaşmanın hükümlerinin anlaşılmazlığı nedeniyle karar çıkarmayı reddeden örneğine rastlayabiliriz. Ancak, DTÖ uyuşmazlıkların çözümü uygulamasında bu tür bir örnekle karşılaşılmamıştır⁸⁵. Uruguay müzakereleri ile kurulan DTÖ, uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasıyla bu eksikliklerin giderilmesinde önemli rol oynamıştır.

⁸⁴ Nesrin Akin, **Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Sistemi**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, 2006, ss. 55-56.

⁸⁵ **Agriculture Paste Discipline Under the WTO Framework**, (Çince baskı: 李晓玲, **WTO 框架下的农业贴纪律**, 法律出版社, 北京 - 中国), China – Beijing: Law Press, 2008, s. 246.

3.2. DTÖ Dönemi

3.2.1. Genel Olarak

Üyeler arasındaki çok taraflı ticaret anlaşmaları ve DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması, DTÖ'nün iki yönünü temsil etmektedir. Çok taraflı anlaşmalar DTÖ'nün yasama prosedürünü teşkil etmekte ve uyuşmazlıklar çözümü mekanizması da DTÖ'nün siyasi yönünü yansıtmaktadır. Genelde “DTÖ'nün geleceği, uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının etkisinin bu örgütün siyasi politik sürecine bağlı olduğu” görüşünü savunanlar vardır⁸⁶.

Uyuşmazlıklar genelde bir üye devletin, diğer bir üye devlet ile yaptığı bir anlaşmanın ya da DTÖ'de yer alan anlaşmaların ihlal edilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. DTÖ bünyesindeki uyuşmazlıkların çözümü mekanizması, ticari uyuşmazlıkların çözülerek uluslararası ticaretin normal akışını sağlamak amacıyla kurallar koymuştur⁸⁷.

DTÖ çerçevesindeki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin düzenlemenin amacı, DTÖ üyesi ülkeler arasındaki uyuşmazlıkların en kısa sürede çözümlenmesi ve en son alınan kararın koşulsuzca taraflarca bağlayıcı olmasıdır. Bu mekanizma sadece uluslararası ticari ilişkilerde ortaya çıkan ticari uyuşmazlıklara uygulanmaktadır. DTÖ üyesi olmayan devletlerin, kuruluşların veya herhangi bir bireyin bu örgüte taraf olma yetkisi yoktur. DTÖ çerçevesindeki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin kurallar, GATT dönemi kurallarından farklı olup, daha açık tanımlanmıştır ve daha

⁸⁶ **a.g.e.** , s. 245.

⁸⁷ **World Trade Organization Dispute settlement,**
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm, (Erişim Tarihi: 27.06.2013).

etkilidir. Üstelik daha ince detaylara bağlanmıştır⁸⁸. Bu nedenle DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması, Uruguay Round'u müzakereleri sonucunda kazanılan önemli gelişmelerden birisi sayılabilir.

GATT dönemindeki uyuşmazlıklara kısaca göz atacak olursak, uyuşmazlıkların çözümü sistemi yaklaşık 50 senelik süre içinde üye devletlerden toplam 500 civarında şikâyet almıştır. Bu uyuşmazlıkların içinde toplam 120 tanesine panel kurulmuştur. Alınan şikâyetlerle açılan panelleri karşılaştırdığımızda GATT döneminde her sene başvuru olan uyuşmazlık sayısı 10, panel tarafından çözülen uyuşmazlık sayısı ise 2 dir. Oysa DTÖ döneminde her sene başvuru olan uyuşmazlıklarla ilgili şikâyetlerin sayısı 35, paneller ve UÇO tarafından çözülen uyuşmazlıkların sayısı 8 civarındadır. Neredeyse bu oran GATT döneminin 3 ya da 4 katına çıkmıştır. Bu durum ifade etmektedir ki DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının işleyişi GATT'ın işleyişinden çok daha iyidir. Üyelerin ticari uyuşmazlıkların çözümüyle ilgili talepleri büyük oranda halledilmiştir. Ancak bu durum bu sistemin kusursuz olduğunu göstermeyebilir.⁸⁹.

1994 yılındaki Marakeş Bakanlar Konferansı'nda, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın yürürlüğe girdiğine takiben 4 yıl içinde Kuruluş Anlaşmasında yer alan UÇMM'nin tekrardan incelenmesi kararı alınmıştır. Bu süre tekrar uzatılmış fakat yine de başarılı olamamıştır. 2001 yılında yapılan Doha Bakanlar Konferansı'nda kabul edilen Doha Bakanlar Bildirisi ile UÇMM hükümleri müzakereye açılmıştır. Toplam 27 maddeden oluşan Mutabakat Metni'nin neredeyse tamamı üye devletler tarafından incelenmiş ve buna çeşitli öneriler getirilmiştir. Şeffaflık ilkesi, haksızlıkların giderilmesi ve zararların tazmin ve telafisi için tanınan yollar, panelin oluşumu, TO'nun fonksiyonları, üçüncü tarafların hakları gibi birçok konulara yönelik eleştiriler yapılmıştır. Örneğin ABD, uyuşmazlıkların çözümü sürecinin şeffaf olması ve kamuya açılması önerisini getirmiştir. AB, panelistlerin

⁸⁸ GATT Bilgilendirme Rehberi, **a.g.e.**, s. 10.

⁸⁹ <http://wenku.baidu.com/view/2bb7583f5727a5e9856a61fe.html>, **The Discuss for China's Use of the WTO Dispute Settlement Mechanism Countermeasures**, (Çince doküman: 论中国利用 WTO 争端解决机制的对策), (Erişim Tarihi: 26.06.2013).

daimi olması fikrini sunmuştur⁹⁰. Çin ise gelişmekte olan ülkelerin uyuşmazlığın çözümü sistemini yılda sadece 2 defa kullanma sınırı konması gerektiğini önermiştir. Bunun haricinde gelişmekte olan bir ülkenin, gelişmiş bir ülkeye karşı açtığı dava panel veya TO tarafından davalı üye devletin aleyhiyle neticelenirse, davalıya ait yasal harçların da davacı tarafından karşılanması önerisini de getirmiştir⁹¹.

Sonuç olarak, UÇMM'nin tekrar gözden geçilerek anlaşma metninin taleplere ve önerilere göre düzeltilmesi hakkındaki müzakereler sonuç vermemiştir. Hatta son yıllarda, sözü geçen konunun önemi ihmal edilmektedir. Uyuşmazlıkların çözümü mekanizması DTÖ bünyesinde önemli bir konu olduğundan ticari uyuşmazlıkların her ülkeyi tatmin edebilecek şekilde çözülmesi bu organın gelecekte gelişmesi ve büyümesi açısından da çok önemlidir. Bundan sonra yapılacak olan Bakanlar Konferansında bu konunun sıkça ele alınması ve üzerinde durulması gerekmektedir.

3.2.2. Uyuşmazlıkların Çözümü Sisteminin Temel Organları

3.2.2.1. Uyuşmazlığın Çözüm Organı (UÇO)

3.2.2.1.1. UÇO'nun İşleyişi ve Yapısı

Uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının en yüksek organı, UÇO'dur. DTÖ bünyesindeki Genel Konsey UÇO olarak hizmet vermektedir. UÇO'nun sorumluluklarını ifade etmek için gerektiğinde toplanması UÇMM'de

⁹⁰ Aerts, **a.g.e.**, s. 86.

⁹¹ Harun İncegöl, **Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Sistemi ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2011, s. 24.

öngörülmüştür⁹². DTÖ uyuşmazlıklarda yer alan hukuk ve usullerin uygulanmasında esas sorumluluk UÇO'ya aittir⁹³. UÇO'nun elemanları, DTÖ üyelerinin temsilcilerinden oluşmakta ve devlet memuru olmaları dolayısıyla UÇO'da atacağı her adımla ilgili kendi temsil ettiği hükümetlerinden emir ve talimat almaktadırlar. Bir bakımdan UÇO, bir siyasi organ niteliğinde değerlendirilebilir⁹⁴. UÇMM'nin uygulama prosedürü ile ilgili 2. maddesinde UÇO'nun işleyişi ve görevleri yer almaktadır. UÇO, panel kurma, panel ve TO raporlarını kabul etme, karar ve tavsiyelerin uygulanmasını denetleme ve kapsamdaki anlaşmalar çerçevesindeki ayrıcalıkların ve diğer yükümlülüklerin ertelenmesine izin verme yetkisine sahiptir⁹⁵. UÇO, UÇMM'de öngörülen zaman çerçevesi içinde görevlerini yapmak için gereken sıklıkta toplanmalıdır⁹⁶. Genelde UÇO ayda bir kere olağan toplantısını yapar. Eğer bir üye ısrarla toplantı talep ediyorsa bu talep üzerine Genel Müdür ilave olarak özel bir toplantı düzenleyebilir⁹⁷.

⁹² Agreement Establishing the World Trade Organization, Structure of the WTO, **a.g.e.**, Article IV/3, (Erişim Tarihi: 10.04.2013).

⁹³ **Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes,**

Article 2/1, http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/dsu_e.htm, (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

⁹⁴ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s. 117.

⁹⁵ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, , **a.g.e.**, Article 2/1, (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

⁹⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, , **a.g.e.**, Article 2/3, (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

⁹⁷ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s. 117.

3.2.2.1.2. UÇO'nun Karar Alma Şekli

UÇO'da alınan kararlar oybirliğiyle (konsensüs) alınmaktadır⁹⁸. UÇMM'nin 2/4. maddesinde yer alan bir numaralı dipnotta “*Karar alınırken UÇO toplantısında hazır bulunan üyelere hiçbir önerilen karara resmen itiraz etmediği takdirde, UÇO'nun incelenmek üzere kendisine sunulan bir konuda oybirliği ile karar almış olduğu kabul edilecektir*”⁹⁹ denilerek oy birliği usulü açıklanmıştır. Bu usul uygulamada olumlu (pozitif) konsensüs olarak anılmaktadır¹⁰⁰. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse bir kararın kabulüne karşı olan bir üye toplantıda hazır bulunarak karara itiraz ettiği takdirde bu kararın alınması engellenebilir. Ancak, UÇO panel oluştururken, panel ve TO raporlarını kabul ederken ve karşı tedbirlere izin verirken özel bir karar alma usulü kullanılmaktadır. UÇMM'nin 6. maddesinin 1.bendinde¹⁰¹ ifade edildiği gibi Panel, “*şikâyette bulunan tarafın talebi üzerine ve UÇO bu toplantıda oybirliğiyle panelin oluşturulmamasına karar vermediği takdirde, en geç talebin UÇO gündeminde ilk kez yer aldığı toplantıyı izleyen UÇO toplantısında oluşturulacaktır*”¹⁰². Bu özel karar alma usulü uygulamada olumsuz

⁹⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, , **a.g.e.** , Article 2/4, (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

⁹⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, , **a.g.e.** , Article 2/4 ile ilgili 1 No'lu Dipnot. (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

¹⁰⁰ **A Handbook on the WTO Dispute Settlement**, World Trade Organization Secretariat Publication, Cambridge Uni. Press, UK, 2009, s. 18.

¹⁰¹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, , **a.g.e.** , Article 6/1, 16/4, 17/14 and 22/6.

¹⁰² İlgili maddede yer alan dipnota göre “*Şikâyette bulunan tarafın talep etmesi halinde, en az 10 gün önceden toplantı bildiriminde bulunulması koşuluyla, UÇO talep tarihinden sonra 15 gün içinde bu amaçla toplanacaktır .*” diye belirlenmiştir. Panel raporlarının kabul edilmesi başlıklı UÇMM madde 16,4'e göre, “*bir panel raporu üyelere dağıtıldığı tarihten sonra 60 gün içinde, bir UÇO toplantısında kabul edilecektir, meğer ki ihtilafın bir tarafı temyiz etme kararını UÇO'na resmen bildirsün veya UÇO konsensüs ile raporu kabul etmemeye karar versin.*” TO raporlarının kabul edilmesi başlıklı UÇMM madde 17,4'e göre, “*UÇO, TO raporunu, üyelere dağıtımını müteakip 30 gün içerisinde konsensüs ile raporu kabul etmemeye karar vermedikçe, TO raporları UÇO tarafından kabul edilecek ve ihtilafın taraflarınca da şartsız olarak onaylanacaktır.*”Tazminat ve tavizlerin askıya alınması başlıklı UÇMM m.22.6'da da negatif (olumsuz) konsensüse yer verilmiştir. “*UÇO, talep üzerine, konsensüs ile talebi reddetmeye karar vermedikçe, makul sürenin dolmasından sonra 30 gün içinde tavizler ve diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına izin verecektir.*”

(negatif) konsensüs adını almaktadır. Bu usulde UÇO, kararın alınmaması yönünde bir konsensüs yok ise, otomatik olarak karar vermiş olmaktadır. Bu yüzden bu konsensüs usulünün gerçekleşmesi oldukça zordur ve neredeyse imkansızdır¹⁰³. Uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasındaki bu yenilikler ister istemez GATT dönemindeki panellerin karar alma usulünü hatırlatmaktadır ve sadece olumlu (pozitif) konsensüs usulü aranmaktadır. DTÖ dönemindeki UÇO'nun karar alma usulü çok yönlü ve geniş kapsamlıdır.

3.2.2.1.3. Başkanın Rolü

UÇO'nun önemli bölümleri Başkan tarafından yönetilmektedir.

UÇO'nun kendi Başkanı bulunmaktadır ve genellikle üye devletlerin Cenevre'de görevli büyükelçileri arasından seçilmektedir. DTÖ Kuruluş Anlaşmasında belirlendiği gibi başkan, sorumluluklarının yerine getirilmesi için gerekli usul kurallarını oluşturur¹⁰⁴. Başkan, DTÖ üyeleri tarafından konsensüs yöntemiyle alınan kararlar seçilir. Başkan, üyelere bilgi vermek, toplantıları yönetmek, gündemi belirlemek, konuşmak isteyen delegelere söz vermek, alınması istenen kararları teklif etmek ve karar alındığında ilan etmek gibi daha çok usule ilişkin konularla görevlendirilmektedir¹⁰⁵.

Başkanın özel veya ek kurallarla ve usullerle ilgili bazı durumlar da sorumlu bulunmaktadır. UÇMM'nin 1. maddesinde, UÇO Başkanı'nın bazı özel durumlarda taraflarla istişarede bulunacağı belirlenmiştir. Başkan, mümkün olduğunca özel veya ek kuralların ve usullerin kullanılması gerektiği ve bu Mutabakat Metninde yer alan kurallar ve usullerin anlaşmazlıklardan kaçınmak için gerekli olduğu takdirde

¹⁰³ A Handbook on the WTO Dispute Settlement, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁰⁴ Agreement Establishing the World Trade Organization, Structure of the WTO, **a.g.e.**, Article IV/3, (Erişim Tarihi: 10.04.2013).

¹⁰⁵ A Handbook on the WTO Dispute Settlement, **a.g.e.**, s. 19.

kullanılması gerektiği ilkesini yönlendirecektir¹⁰⁶. UÇO Başkanı taraflara danışarak, söz konusu süre geçtikten sonra, istişarelerin sona erdiği konusunda mutabakata varamamaları halinde bu sürenin uzatılıp uzatılmayacağına, uzatılacaksa da ne kadar süre uzatılacağına karar verecektir¹⁰⁷.

Yine söz konusu az gelişmiş ülkeler ile ilgili uyuşmazlıkların çözümü ve istişareler sürecinde tatminkâr bir çözüm bulunamamış ise, Genel Müdürü veya UÇO Başkanı, az gelişmiş bir üye ülkenin talebi üzerine, bir panel talebi sunulmadan önce, uyuşmazlığı çözüme bağlamakta taraflara yardımcı olmak amacıyla yardımlarını, uzlaştırma ve arabulucu gayretlerini esirgememektedir¹⁰⁸. UÇO Başkanı, uyuşmazlıkların her aşamasında uyuşmazlığı yakından takip edecektir. Bu yetki ona verilmiştir. Genel Müdür ile birlikte uyuşmazlığın panel ve temyiz aşamalarında her zaman istişare halinde olacak ve uygun gördüğü herhangi bir kaynağa başvurabilecektir¹⁰⁹. Bu açıdan Başkan'ın rolü uyuşmazlıkların çözümünde önemli yere sahiptir ve taraflar arasında her zaman diyalogun ve müzakerelerin yürütülmesini sağlamaktır.

¹⁰⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 1/2, (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

¹⁰⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 12/10, (Erişim Tarihi: 03.09.2013).

¹⁰⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 24/2, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹⁰⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 17/9, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

3.2.2.2. Panel

Panel, yargı benzeri bir organ olup, bildiğimiz iç hukuktaki mahkemeler gibi görev yaparak üye devletlerarasındaki uyuşmazlıkları çözer¹¹⁰. Panellerin işlevi UÇO'nun Mutabakat Metni ve kapsamındaki anlaşmalar çerçevesinde görev ve sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktır. Bu nedenle panel yalnızca kendisinin sorumluluk çerçevesindeki konularda ilgilenmekle yetinmez, uyuşmazlığa ilişkin başka tüm detayları inceler, değerlendirir ve gerekli tavsiyelerde bulunur. Ayrıca, kararların alınmasına yardımcı olacak başka tespitleri yapmalıdır. Paneller uyuşmazlığa taraf olan üyeler ile düzenli olarak istişarelerde bulunarak ve karşılıklı tatmin edici bir çözüm üretmek için kendilerine yeterince fırsat tanınmalıdır¹¹¹. Panel veya TO, bir tedbirin DTÖ kuralları ve anlaşmalara uygun olmadığını tespit ettiğinde, ilgili üyenin bu tedbiri anlaşmayla uyumlu hale getirmesine ilişkin tavsiyelerde bulunur ve bu tavsiyeleri nasıl uygulayabileceğine dair yollar da önermelidir¹¹².

3.2.2.3. Temyiz Organı

TO ile ilgili hükümler UÇMM'nin 17. maddesinde düzenlenmiştir. TO 1995 yılında DTÖ kuruluşuyla beraber ortaya çıkmıştır. Panellerden farklı olarak TO, 7 üyeden oluşmaktadır. TO'nun görevi; DTÖ üyelerinin getirdiği uyuşmazlıklarla ilgili Panel tarafından çıkarılan raporları hukuki açıdan incelemektir. TO daimi bir organ olup uyuşmazlıkların çözüm sisteminin 2.yargısal bölümüdür ve uyuşmazlıkların

¹¹⁰ A Handbook on the WTO Dispute Settlement, **a.g.e.**, s. 21.

¹¹¹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 11, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹¹² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 19/1, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

çözümü mekanizmasının da son merciidir. Uyuşmazlığa taraf olan üyeler TO tarafından çıkarılan karara uymakla yükümlüdür. TO'nun yeri İsviçre'nin Cenevre şehrinde¹¹³. GATT 1947 uyuşmazlıkların çözümü sisteminde TO mevcut değildir. Bu nedenle TO, Uruguay Turu'nun getirdiği önemli yeniliklerden biri sayılmaktadır. Bunun yanı sıra GATT dönemindeki panel raporlarının uyuşmazlığa taraf olan akit devletler tarafından otomatik kabul edilme niteliğinden dolayı meydana gelen raporun hukuki yönden hata vermesi, bazı panel raporlarının kabul edilmemesi veya bazı akit tarafların iç hukuklarındaki perspektiflerine uygun düşmemesi gibi çeşitli sıkıntıları da büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Bu yenilik ayrıca UÇO'nun asıl amaçları sayılan çok taraflı ticaret sisteminin güvenilir ve öngörülebilirlik ilkesinin sağlanabilmesin hizmet etmektedir¹¹⁴. Sadece uyuşmazlığın taraflarının temyize başvurma hakkı vardır. Üçüncü taraflar temyize başvuramaz, fakat UÇO'ya yazılı başvuru yapıp temyiz aşamasında kendinin dinlenmesine olanak sağlayabilir¹¹⁵.

UÇMM'nin 17. maddesinin 3. bendi, TO'da görev alacakların sayısının 7 olacağı ve bu personellerin içindeki 3 kişinin herhangi bir davaya bakacaklarını düzenlemiştir. Bu personeller TO'nun çalışma prosedürlerinde belirtildiği gibi sıra ile görev yapmaktadır¹¹⁶.

UÇO dört yıl süreyle TO'da görev yapacak kişileri seçmekte ve bunlardan her biri bir kez daha tayin edilebilmekte ve böylelikle bir TO personeli en fazla 8 yıl görev alabilmektedir¹¹⁷. TO personelleri, hukuk, uluslararası ticaret alanlarında uzmanlık sahibi ve tanınmış otorite sahibi olan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin

¹¹³ **World Trade Organization Appellate Body**, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm, (Erişim Tarihi: 20.09.2013).

¹¹⁴ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.** , s. 125.

¹¹⁵ **Dispute Resolution Series, Automotive Trade Disputes, The Typical Case Assessment and Industrial Development Revelation**, (Çince baskı: 陈佩虹, 张弼, 李雪梅, **WTO 争端解决丛书, 汽车贸易争端, 典型案例评析与产业发展启示**, 机械工业出版社, 北京-中国), China-Beijing: Machinery Industry Press, 2005, s. 384.

¹¹⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article 17/1, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹¹⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article 17/2, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

uyuşmazlıkların çözümleriyle ilgili deneyimlerinin olması ve kendini bu alanda kanıtlamış kişiler olmaları gerekmektedir. Bu kişiler, herhangi bir hükümete bağlı olmaksızın serbest hizmet vermekte ve DTÖ üyelerini geniş biçimde temsil eden nitelikte olmaktadır. TO'da görev yapan personeller DTÖ'nün uyuşmazlık çözümleri faaliyetleri ve ilgili diğer faaliyetleri hakkında daima bilgi sahibi olmakta ve kısa bir bildirim üzerine hazır olmaktadır. Ayrıca her zaman bağımsız ve tarafsız hareket etmektedir¹¹⁸. UÇO, TO kararlarının kabul edilmesinde negatif konsensüs usulü kullanılmaktadır, üyelere dağıtımını izleyen 30 gün içinde kabul etmemeye oybirliğiyle karar vermedikçe, TO raporları, UÇO tarafından kabul edilerek, uyuşmazlık taraflarınca şartsız olarak onaylanmış sayılmaktadır¹¹⁹. TO'da sekreteryalık mevcuttur. Bu organ TO'ya ihtiyaç duyduğunda hukuki ve idari yardım sağlamaktadır¹²⁰.

3.2.2.4. Uzmanlar

DTÖ kapsamında ortaya çıkan uyuşmazlıklar çeşitlilik ve nitelik bakımından gün geçtikçe karmaşık hale gelmektedir ve bu sebepten dolayı uyuşmazlıkların çözümü için teknik bilgi uzmanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Uyuşmazlığın ticari hukuku boyutuyla beraber ticarete söz konusu olan malın üretim veya kalite gibi teknik yönleri, daha çok uluslararası ticaret hukuku alanında uzmanlaşmış olan panelistleri zaman zaman zorlamaktadır ve bu konularda uzmanlardan yardım almak durumunda kalmaktadırlar¹²¹. Bu konuyla ilgili olarak UÇMM'de ayrı madde düzenlenmiştir. Her panel uygun gördüğü kişi veya organdan bilgi ve teknik tavsiye

¹¹⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 17/3, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹¹⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 17/4, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹²⁰ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 17/7, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹²¹ Ulusoy, **a.g.e.**, s. 117.

talep etme hakkına sahiptir. Ancak, panel herhangi bir üye devletin yetki alanı içindeki bir kişiden veya organdan bu şekilde bilgi veya tavsiye talep etmeden önce, bu üye devletin yetkili mercilerini bu durumdan haberdar etmelidir. Üyeler panelin gerekli ve uygun gördüğü hususlarla ilgili talebine derhal ve eksiksiz cevap vermektedir. Verilen gizli bilgiler, bilgileri veren tarafın resmi izni olmadan açıklanmayacaktır¹²².

3.2.2.5. Tahkim

Tahkimle ilgili kurallar UÇMM'nin 25.maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin uyuşmazlıkların çözümlenmesinde alternatif olarak önemli bir yeri vardır. Paneller ve TO'nun yanı sıra taraflarca net bir şekilde tarif edilen konular hakkında belirli uyuşmazlıkların çözümlenmesinin kolaylaşması için önemli bir rol üstlenmektedir. Ne yazık ki bu uygulamada pek aktif başvuru bulunmamaktadır¹²³. Panel kararları gibi Tahkim kararlarının temyizi bulunmamaktadır. Ancak UÇMM'nin tavsiyeler ve kararların uygulanmasının denetimi ve tazminat ve tavizlerin askıya alınması ile ilgili olan 21. ve 22. maddeleri gerekli değişikliklerle tahkim kararı uygulanacaktır¹²⁴ ve böylelikle bağlayıcılığını koruyacaktır. Ancak, taraflar tahkimde uygulanacak usul kurallarını, hakemin seçimi gibi konuları tahkim anlaşmasında açıkça belirlemeli ve tahkim sürecinin fiilen başlamasından yeterli bir süre önce tüm üyelere bildirmelidir¹²⁵.

¹²² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article 13/1, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹²³ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article25, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹²⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article25/4, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹²⁵ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article25/2, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

UÇMM’de özel durumlar için diğ er iki tür tahkim mevcuttur. Bunlardan biri, UÇO’daki panel ve temyiz kararlarının hemen uygulanması kaçınılmazdır, ancak bunu sağlamak mümkün olmazsa ilgili üye bunun uygulanması için makul bir süre¹²⁶ isteme amacıyla tahkime başvurabilmektedir¹²⁷ . Bir diğ eri ise UÇO, ilgili üye talep üzerine, oybirliğiyle talebi reddetmeye karar vermediğ inde, makul sürenin dolmasından önce önerilen askıya alma düzeyine itiraz ederek tahkime başvurabilir¹²⁸ . Bu iki tahkim türünün uygulanması, tarafların yaşayabileceğ i sorunların çözümünde önemli role sahiptir ve verilen karar taraflarca bağlayıcıdır.

3.3. Uyuşmazlıkların Çözüm Sürecinde Uygulanacak Hukuki Kurallar ve Bunların Uygulama Alanı

Uluslararası ticaret ilişkilerinde doğ an uyuşmazlıkların çözüm sürecinde uygulanacak hukuki kurallar ve usuller DTÖ Kuruluş Anlaşması’nın 3. maddesinin 3. bendi çerçevesinde DTÖ’nün görevlerinden biri olarak belirlenmiştir. Anlaşma’nın 3. maddesinin 3. Bendi uyarınca uyuşmazlıkların çözümünde, DTÖ Kuruluş Anlaşması’nın 2 No’lu Eki olan UÇMM’nin uygulanacağı belirlenmiştir¹²⁹ .

¹²⁶ UÇMM’nün 21. maddesinin 3. bendinde öngörülen makul süreyle ilgili olarak

(a) UÇO tarafından onaylanmak şartıyla ilgili üye'nin önerdiği süre veya bu onayın verilmemesi halinde, (b) Tavsiye ve kararların kabul edildiğ i tarihten sonra 45 gün içinde ihtilafın taraflarınca karşılıklı mutabakat içinde belirlenen bir süre veya böyle bir mutabakatın yokluğ u halinde, (c) Tavsiye ve kararların kabul edildiğ i tarihten sonra 90 gün içinde tahkim yoluyla tespit edilen bir süre olacaktır. Bu tahkimde, panel veya TO tavsiyelerinin uygulanması için makul sürenin, panel veya TO raporunun kabul edildiğ i tarihten itibaren 15 ayı geçmemesi gerektiğ i ilkesi, hakem tarafından esas alınacak ilke olmalıdır. Ancak, özel şartlara göre, bu süre daha kısa veya daha uzun olabilir.

¹²⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article21/3, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹²⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article22/6, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹²⁹ Aerts, **a.g.e.** , s. 37.

UÇMM'nin 1.maddesinde bu metnin uygulanma alanı belirlenmiştir. UÇMM, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 1 No'lu Eki'ndeki sıralanan EK1A Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar/EK1B Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Ekleri/EK1C Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (TRIPS)'na uygulanacaktır. Ayrıca üyelerin DTÖ'nün Kuruluş Anlaşması ve tek başına veya kapsamdaki diğer anlaşmalardan herhangi biri ile birlikte ele alınan bu Mutabakat Metni hükümleri kapsamındaki hak ve yükümlülükleri ile ilgili olarak üyeler arasındaki istişarelere ve uyuşmazlıkların çözümünde de uygulanacaktır¹³⁰. Çoklu Anlaşmalara belli şartlarda uygulanır, mal ticaretine ilişkin bazı anlaşmaların özel nitelikli olma durumlarından dolayı bu tür uyuşmazlıklarda özel nitelikli çözüm usulüne öncelik verilir¹³¹.

3.4. Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizmasının Çözüm Sürecinin Karar Aşamaları ve Kararların Uygulanması

DTÖ üyesi bir ülke bir uyuşmazlıkla ilgili DTÖ'ye bir şikâyette bulunduktan sonra taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlığın giderilmesi için iki yöntem izlenmektedir. Bunların biri, tarafların kendi aralarında yapacakları görüşmeler olup istişare aşaması olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir yöntem ise, birinci yöntem sonuç vermediği durumda panele yapılan başvuru ile TO'ya gidilmesiyle uyuşmazlığa dair karar verilerek çözüme ulaştırılmasıdır. Bir bakımdan böylelikle uyuşmazlığın hukuki yönden çözülmesine başvurulmuş olunur.

DTÖ uyuşmazlıkların çözümü sürecinde üç aşama bulunmaktadır. Bunların ilki, taraflar arasındaki istişare aşaması, ikincisi panel aşaması ve eğer temyize başvuruldu ise, TO'nun bir hüküm vermesi ve son olarak da hükmün uygulanmasıdır.

¹³⁰ Emin Ertürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Geliştirilmiş 4. baskı, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları, 2006, s. 251.

¹³¹ Kayıhan, **a.g.e.**, s. 89.

3.4.1. Danışma Aşaması

UÇMM' ye bakıldığında vurgulanan nokta ve tercih edilen usul, uyuşmazlığa taraf olan üyelerin DTÖ çerçevesindeki anlaşmalara her yönüyle uygun olmak şartıyla kendi aralarında uyuşmazlığı hoşgörülü ve barışçıl bir şekilde çözmeleridir¹³². Bunun yanı sıra üyeler bir başka üyenin beyanını dikkate almakta ve yeterli istişare fırsatı tanımaya özen göstermektedir¹³³.

İstişare aşaması, uyuşmazlığı yargı merciine götürmeye gerek kalmaksızın taraflara dostane ve tatmin edici bir çözüme başvurma şansı tanımaktadır¹³⁴. Üyelerin bu şekilde çözüme varmaları, onların daha çok zaman ve masraf kaybı yaşamalarını önlemektedir. Bu yöntemin bir diğer önemli tarafı danışma görüşmesi sürecinde görüşülen uyuşmazlığın meydana gelmesine neden olan sebeplerin ve dolayısıyla sorunun ne olduğunun taraflarca daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Böylelikle taraflar bu aşama çözüme kavuşmasa da panelde tekrar ele alınacak olan uyuşmazlıkları her yönlerinden incelemiş ve ortaya atılmış olan iddiaların daha net anlaşılmasını sağlamış olmaktadır. Kısaca panel aşamasına detaylı bir çalışma temeli atılmış olmaktadır¹³⁵.

İstişare talebinde bulunan taraf, istişare talebini yazılı olarak vermektedir. İstişarede talebin gerekçeleri, uygulanan önlemler ve şikâyetin hukuki dayanağı belirtilerek UÇO ve ilgili Konseyler ile Komitelere bildirecektir¹³⁶. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, şikâyetçi tarafından ortaya atılan uyuşmazlığın hukuki

¹³² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article3/7, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹³³ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article4/2, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹³⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article4/5, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

¹³⁵ Yusuf Çalışkan, **Uluslararası Fikri Mülkiyet Hukukunda Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmaları: WIPO Tahkimi ve Dünya Ticaret Örgütü**, Değişim Yayınları, İstanbul: 2008, s. 134

¹³⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article4/4, (Erişim Tarihi: 12.09.2013).

bir dayanağının olmasıdır. Bu husus UÇMM'nin 3.maddesinin 7. bendinde açıkça belirtilmektedir¹³⁷.

Uyuşmazlığa taraf olanların istişare talebinden sonra belirlenen süre içinde¹³⁸ uzlaşmaya varamamaları durumunda, şikâyetçi taraf bir panel oluşturulmasını talep edebilmektedir¹³⁹. Ayrıca, DTÖ Genel Müdürü resmi yollara başvurmaksızın tarafların uzlaşması için iyi niyet çerçevesinde çalışmalar sürdürebilmektedir¹⁴⁰. Ancak taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı istişare yoluyla değil, tahkim yoluyla çözmek isterlerse istişareler aşaması hükümlülüğünden muaf olabilmektedir¹⁴¹.

Zorunlu bir istişare aşamasının yanı sıra taraflar istediği sürece üçüncü tarafın katılımı ile iyi niyet girişimi gibi resmi olmayan uzlaşma ve arabuluculuk yöntemleri de devriye girmekte ve bu süreçler gizlilik kaydı içermektedir¹⁴². Hükümlere göre bu arabuluculuk takibatları gizli olacak ve tarafların bu usuller kapsamında başka takibatlardaki haklarını ortadan kaldırmayacaktır¹⁴³. Üyelerin uyuşmazlığı üçüncü

¹³⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article3/7, (Erişim Tarihi: 12.09.2013).

¹³⁸ “Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, Article4/3” uyarınca; *bir taraf istişare talebinde bulunduğu takdirde, talebin muhatabı olan üye, karşılıklı olarak aksi kabul edilmedikçe, karşılıklı olarak tatmin edici bir çözüme varmak amacıyla, talebin alındığı tarihten sonra 10 gün içinde talebe cevap verecek ve talebin alındığı tarihten sonra en geç 30 günlük bir süre içinde iyi niyetle istişareye girecektir. Söz konusu üye talebin alındığı tarihten sonra 10 gün içinde cevap vermediği veya talebin alındığı tarihten sonra en fazla 30 gün içinde veya karşılıklı olarak kabul edilen başka bir süre içinde istişareye girmediği takdirde, istişare talebinde bulunan üye doğrudan, panel oluşturulması talebinde bulunabilir.*

¹³⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article4/7, (Erişim Tarihi: 15.09.2013).

¹⁴⁰ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article5/6, (Erişim Tarihi: 15.09.2013).

¹⁴¹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article25/2, (Erişim Tarihi: 17.09.2013).

¹⁴² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article5/1, (Erişim Tarihi: 17.09.2013).

¹⁴³ “Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, Article 5/2.” uyarınca; *İyi niyet yardım, uzlaştırma ve arabuluculuk usullerini kapsayan takibatlar ve özellikle anlaşmazlık taraflarının bu takibatlar esnasındaki görüşleri gizli olacak ve tarafların bu usuller kapsamında başka takibatlardaki haklarını ortadan kaldırmayacaktır.*

taraf ülkeleri muhatap ettirerek pek çok çevreye duyulmasından tereddüt etmesine de gerek yoktur. Uyuşmazlığa konu olan taraflar üçüncü tarafın girişimiyle uyuşmazlığın çözülmesinde kritik bir rol üstlenerek söz konusu olan uyuşmazlığın çözüme varılmasında ara buluculuk yapılmış ve bir denge sağlanmış olur.

3.4.2. Panel Aşaması

İstişare aşamasında uyuşmazlığa taraf olan üyeler bir sonuca varamazlarsa panel aşaması devreye girmiş olur. Daha açık ifade etmek gerekirse, şikâyetle bulunan taraf uyuşmazlığın çözülmesi için hukuki merciye başvurarak hakkını hukuki açıdan savunma girişiminin ilk adımını atmış olur. Bu süreç şikâyetçi üye devletin UÇO'ya başvurması ile başlamış olur.

Eğer şikâyetçi tarafın talebini alan muhatap üye, talebin alındığı tarihten sonra 10 gün içinde cevap vermediği veya yine aynı tarihten sonra en fazla 30 gün içinde veya karşılıklı olarak kabul edilen başka bir süre içinde istişareye girmediği takdirde, istişare talebinde bulunan şikâyetçi taraf hiç beklemezsizin, panel oluşturulmasını talep edebilir¹⁴⁴. Bunun yanı sıra UÇMM'nin 4. maddesinin 7.bendinde istişarede bulunan taraflar müştereken, istişare yolu ile uzlaşmazlığın çözümlenemediği kararını aldığı takdirde, şikâyetle bulunan taraf 60 günlük süreyi beklemeden panel talebinde bulunabileceği belirtilmektedir¹⁴⁵. Bu hüküm, üyelerin zaman kaybına uğramaması ve sonuç alamayacağı durumda herhangi bir girişimde bulunarak moral kaybı yaşamaması açısından oldukça önemlidir.

¹⁴⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article3/4, (Erişim Tarihi: 25.09.2013).

¹⁴⁵ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article4/7, (Erişim Tarihi: 09.09.2013).

3.4.2.1. Panelin Oluşturulması

Şikâyetle bulunan tarafın talep etmesi halinde, UÇO talebin hemen sonraki toplantısında herhangi bir itirazın olmaması kaydıyla UÇO'nun ikinci toplantısı yapılmadan önce panel kurulmakta, yani en az 10 gün önceden toplantı bildiriminde bulunulması şartıyla, UÇO talep tarihinden sonra 15 gün içinde bu amaçla toplanmaktadır¹⁴⁶. UÇO kuralları gereği panel oluşturulması talebi yazılı olmaktadır. Talepte, davalı devlet ile davacı devletin istişarelerde bulunduğu dair detaylar, DTÖ anlaşmaları çerçevesinde kendi çıkarlarının çiğnendiği veya ihlal edildiği ile ilgili hukuki dayanaklar ve özel olarak belirlenmek istenen hususların özetleri yer almaktadır¹⁴⁷. Bu işlem artık istişare aşamasından çıkıp hukuki takip alanına girdiği için ister davalı isterse davacı taraf olsun kendini çok iyi savunabilmesi ve çok iyi hazırlanması gerekmektedir. Bunun nedeni ise, panel tarafından belirlenen uzmanlar tarafından ayrıntılarına kadar en iyi şekilde incelenerek değerlendirilip sağlıklı bir sonuç çıkarılabilecek olmasıdır. Bu hususa ilişkin olarak, TO tarafından yapılan yorumda, uyuşmazlık ile ilgili tüm bilgilerin net ve doğru olarak belirlenmesi istenmektedir¹⁴⁸.

Uyuşmazlığa taraf olanlar panel oluşturulduktan sonraki 20 gün içerisinde aksi yönde bir karar almadıkları takdirde paneller, standart görev çerçevelerinde belirlenen talimatlara uymak zorundadır¹⁴⁹. UÇO tarafından her uyuşmazlık için bir başkan atanmakta ve uyuşmazlığa taraf olanlarla istişarelerde bulunarak panelin görev çerçeveleri hazırlanmaktadır. Ancak bu görev çerçeveleri dışında başka görev

¹⁴⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article6/1, (Erişim Tarihi: 29.09.2013).

¹⁴⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article6/2, (Erişim Tarihi: 29.09.2013).

¹⁴⁸ Temyiz Organı Raporu. Bazı Süt Ürünlerinin İthalatına İlişkin Korunma Tedbirleri veya Kısa Adıyla Süt Ürünleri, *Korea – Dairy Panel Report, Korea — Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products*, WT/DS98/R, 1999, adopted as modified by Appellate Body 12 January 2000. DSR 2000:I, 49. (Erişim Tarihi: 24.09.2013).

¹⁴⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article7/1, (Erişim Tarihi: 30.09.2013).

çerçeveleri üzerinde mutabık kalındığı takdirde, üyeler bu konudaki itirazını UÇO'ya sunabilmektedir¹⁵⁰.

Paneller, daha önce bu tür vakalarla ilgilenen, tecrübeli, uluslararası ticaret hukuku veya politikası konusunda akademik düzeyde bilgiye sahip veya üst düzeyde ticaret politikası görevlisi olarak hizmet vermiş kişiler de dâhil olmak üzere, hükümetten veya hükümet dışı çalışan vasıflı kişilerden oluşmaktadır¹⁵¹. Sekretarya, panel üyelerinin seçimine yardımcı olmak için, yukarda ifade ettiğimiz vasıfları taşıyan kişilerin bulunduğu bir listeyi her zaman yanında bulunduracak ve bu kişiler hükümetten veya hükümet dışından seçilebilmektedir¹⁵². Ayrıca Sekretarya, panel için uyuşmazlığa taraf olanlara aday önerecek ve taraflar zorunlu nedenler olmadıkça gösterilen adaylara itiraz etmeyeceklerdir¹⁵³. Panel üyeleri hükümet temsilcisi olarak yani siyasi bir vasıf taşıyarak hareket edemezler, aksine şahsi sıfatlarıyla bağımsız hareket ederler¹⁵⁴. DTÖ bünyesinde daimi paneller bulunmamakta ve her bir uyuşmazlık için ayrı bir panel oluşturulmaktadır. Bu panellerin görevleri sona erdiğinde kurulan paneller de dağılmış olacaktır.

Panel oluştuktan sonraki 10 gün içinde, panelin beş kişiden oluşması kabul edilmedikçe, Panel üç üyeden oluşacak ve seçilen kişiler uyuşmazlığın taraflarına derhal bildirilecektir. Belirtilen süre içerisinde panel üyeleri üzerinde mutabık kalınması ve herhangi bir çekişme veya itirazın bulunmaması gerekmektedir. Bu şart sağlanmadığı takdirde panel üyelerinin seçim yetkisi DTÖ Genel Müdürü'nde olacaktır. Uyuşmazlığın taraflarının biri gelişmiş üye diğeri ise gelişmemiş bir üye devlet olduğu durumlarda, eğer gelişmekte olan üye devlet talep ettiği takdirde panel,

¹⁵⁰ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article7/3, (Erişim Tarihi: 30.09.2013).

¹⁵¹Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article8/1 and 2, (Erişim Tarihi: 02.10.2013).

¹⁵² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article8/4, (Erişim Tarihi: 02.10.2013).

¹⁵³ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article8/6, (Erişim Tarihi: 02.10.2013).

¹⁵⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article8/9, (Erişim Tarihi: 02.10.2013).

en az bir tane gelişmekte olan üye ÷lkeden panel üyesi içerecektir¹⁵⁵ . Panelin görev süresi 6 ayı, acil durumlar söz konusu olduğunda ise 3 ayı geçmeyecektir. Panelin kurulmasından panel raporunun üyelere gönderilmesine kadarki süre katiyen 9 ayı geçmeyecektir¹⁵⁶ .

Uyuşmazlığa taraf olanların kabul etmesi halinde, iyi niyet görevi, uzlaştırma veya arabuluculuk işlemleri panel süresince de devam edebilmektedir¹⁵⁷ . Böylelikle panel aşamasında da panele götürölen uyuşmazlığın çözölmesi için panelin yanı sıra ek çalışmalar sürdürölmüş olacaktır.

Panel, yalnızca UÇO'nun kendisine havale ettiği konuda nesnel bir değerlendirme yapmakla yetinmeyecektir. Çünkü panelin işlevi; UÇO'nun bu mutabakat metni ve kapsamındaki anlaşmalar çerçevesinde sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktır. Bunun için taraflar ile sıklıkla görüşmeler yapılmalı ve kendilerine yeterince fırsat tanınarak karşılıklı tatmin edici bir çözüm üretme çabası içinde bulunulmalıdır.

UÇO anlaşmaları çerçevesinde aynı uyuşmazlıkla ilgili menfaatlerinin ihlal edildiğini savunan davacı tarafın sayısı birden fazla olabilmektedir. Tüm üyelerin haklarını dikkate alarak incelemek için tek bir panel oluşturulmaktadır. Bazı durumlarda yine aynı hassasiyeti göstermek kaydıyla aynı uyuşmazlıkla ilgili birden fazla panel oluşturulduğunda, ayrı panellerin her birinde, mümkün olduğu kadar aynı personellerin panel üyesi olarak görev yapmaları tavsiye edilmektedir. Her üye aynı haklardan yararlanabilmektedir¹⁵⁸ .

Panelde görölen davaya üçüncü taraftan da katılım hakkı vardır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, katılmayı isteyen devletin uyuşmazlıkla ilgili ciddi bir

¹⁵⁵ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article8/1-10, (Erişim Tarihi: 05.10.2013).

¹⁵⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article12/9, (Erişim Tarihi: 05.10.2013).

¹⁵⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article5/5, (Erişim Tarihi: 15.10.2013).

¹⁵⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article9/1-3, (Erişim Tarihi: 05.10.2013).

menfaat ilişkisinin bulunması gerekmektedir ve buna istinaden panele yazılı belge sunabilme ve uyuşmazlık için oluşturulan panel tarafından dinlenme hakkı sunulmaktadır. Üçüncü tarafların sunduğu belgeler uyuşmazlığın asıl taraflarına gönderilecek ve uyuşmazlığa taraf olanların birinci toplantısında sunulan belgeler de üçüncü taraflara verilecektir¹⁵⁹.

3.4.2.2. Yargılama Usulü

Uyuşmazlık tarafları, panel oluşturulduktan sonraki 20 gün içerisinde aksi yönde bir karar alınmadıkça üyelerin belirlenmesi ve varsa üçüncü tarafların da katılımıyla panelin çözüme kavuşturacağı uyuşmazlık için standart görev belgesi (terms of reference) doğrultusunda çalışmasını yapacaktır¹⁶⁰. Bu belge, uyuşmazlığın çözümündeki panel aşamasında çok önemli bir yer tutmaktadır. Uyuşmazlığa taraf olan davalı devlet ve üçüncü taraflara uyuşmazlığın sebepleri ve hukuki boyutlarıyla ilgili detaylı bilgi vermekle birlikte davalı tarafın bu bilgilerden yola çıkarak uyuşmazlığın çözümüne ilişkin şikâyetçi tarafa yanıt verilmesi sağlanmaktadır.

Panel oluşturulup panel üyeleri atandıktan sonra panel çalışmaları resmi olarak başlamaktadır. Bu üyelerin ilk görevlerinden biri de panelin çalışması ile ilgili bir zaman cetveli çıkarmaktır¹⁶¹.

Panelin süresine ilişkin genel bir kural, panelin hazırlayacağı raporu altı aylık süre içerisinde veya acil bir durum varsa bu raporun üç aylık süre içerisinde

¹⁵⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article10/2 and 3, (Erişim Tarihi: 06.10.2013).

¹⁶⁰ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article7/1, (Erişim Tarihi: 06.10.2013).

¹⁶¹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article12/3, (Erişim Tarihi: 06.10.2013).

tamamlanmasıdır¹⁶². Bu zaman dilimi içerisinde raporun hazır olmaması durumunda, panel başkanının gecikme nedeni ile raporun hazırlanacağı tarihi UÇO'ya yazılı olarak bildirmesi gerekmektedir. Panelin kurulduğu tarihten raporun üyelere gönderilmesine kadarki sürenin 9 ayı geçmeyeceği öngörülmüştür¹⁶³.

Şikâyetle bulunan tarafın talebi üzerine, panel en fazla 12 ay olacak şekilde uyuşmazlığa yönelik faaliyetlerini askıya alabilmektedir. Bahsi geçen sürelerle uyulması gerekmektedir. Aksi bir halin gerçekleşmesi durumunda panel oluşturma yetkisi geçersiz hale gelmektedir¹⁶⁴.

Panel üyeleri tarafından panel raporunda ifade edilen görüşmeler isim belirtilmeden yazılması kaydıyla rapor gizliliğini koruyacaktır. Bu nedenle panel ile ilgili tüm çalışmalar, görüşmeler ve müzakereler gizli kalmış olacaktır¹⁶⁵.

Panel raporunun ardından delillere yer verilebilir. Deliller gerek şikâyetçi taraf gerekse de davalı taraf olsun vakanın kendi lehlerine sonuçlanması durumunda, panelin kendilerine vereceği kararın şekillenmesi ve sağlıklı olması açısından oldukça önemli olmaktadır. Uyuşmazlığa taraf olan üye devletlerin panele delil sunması ile ilgili geçen sürede özel kural bakımından UÇMM'de herhangi bir açık düzenleme olmadığı için paneller, diğer uluslararası mahkemeler gibi herhangi bir delili kabul etme konusunda serbestlik ve geniş takdir yetkisine sahiptirler¹⁶⁶.

İspat yükü ile ilgili anlaşmada bir düzenleme bulunmamaktadır. Ama UÇO'da görülen davalarda ispat yükünün iddia edene ait olduğu kabul edilmektedir¹⁶⁷.

¹⁶² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article12/8, (Erişim Tarihi: 07.10.2013).

¹⁶³ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article12/9, (Erişim Tarihi: 07.10.2013).

¹⁶⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article12/12, (Erişim Tarihi: 08.10.2013).

¹⁶⁵ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article 14/1-3, (Erişim Tarihi: 08.10.2013).

¹⁶⁶ Ulusoy, **a.g.e.** , s. 217.

¹⁶⁷ İncegöl, **a.g.e.** , s. 56.

Uyuşmazlığa ilişkin tüm bu süreçten sonra gelen konu panelin hangi usulü kullanarak bu davayı çözmesi olacaktır. Bununla ilgili temel kurallar DTÖ, UÇMM'nin 12. maddesinde açıkça belirlenmiştir. Bu maddeye göre panel, 3 No'lu Ek'te belirtilen çalışma usullerine uygun olarak çalışmalarını yürütebilir, ancak yine de bu mutlak bir nitelik taşımamaktadır. Panel, taraflara danışarak çalışma usulünden farklı bir usulde inceleme yapacağını kararlaştırabilir. Panel'e böyle bir takdir yetkisi verilmiş ve panelin de bunu dikkatli bir şekilde kullanması gerekmektedir. Daha önce görülmüş olan bir uyuşmazlıkta, panelin bu konuda yapmış olduğu bir hatadan dolayı panel uyarı almıştır. Panel incelemelerinde DTÖ, UÇMM'de yer alan esaslı hükümlerin değiştirilmemesine dikkat etmelidir¹⁶⁸.

Panelin çalışma usullerine ilişkin çalışma prosedürünün 4. maddesinde, panelin taraflarla yapacağı esasa ilişkin ilk toplantısında öncelikle davaya taraf olanların panele davaya ilişkin olguları ve iddialarını içeren yazılı belgelerini sunmaları gerekmektedir¹⁶⁹. Panel çalışma usullerinin 5. maddesinde, panel, esasa ilişkin ilk toplantısında, şikâyetçi taraftan görüşlerini sunmasını ve sonra kendisinden şikâyetçi olunan tarafın kendi görüşlerini sunması isteyecektir¹⁷⁰. Panel çalışma usullerinin 6. maddesi, üçüncü tarafa ilişkin hükümler içermekte olup üçüncü taraf olma talebini UÇO'ya bildiren bütün üçüncü taraflar, panelin esasa ilişkin ilk toplantısının o amaçla ayrılan ilk oturumunda görüşlerini sunmak için yazılı olarak davet edilecektir. Tüm bu üçüncü taraflar, bu oturum süresi boyunca panelde hazır bulunabileceklerdir¹⁷¹.

Panelin esasa ilişkin ikinci bir toplantısında resmi mukabeleler yapılmaktadır. Taraflar, bu toplantıdan önce, panele yazılı mukabeleler sunacaklardır. İlk sözü davalı taraf alacaktır, bunu davacı taraf takip edecektir¹⁷². Panel, herhangi bir zamanda taraflara uyuşmazlıkla ilgili sorular sorabilmekte ve onlardan taraflarla

¹⁶⁸ Çalışkan, **a.g.e.**, s. 134

¹⁶⁹ Panel's Working Procedures, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/315r_g_e.pdf, Article 4, (Erişim tarihi: 09.10.2013).

¹⁷⁰ Panel's Working Procedures, **a.g.e.**, Article 5, (Erişim Tarihi: 09.10.2013).

¹⁷¹ Panel's Working Procedures, **a.g.e.**, Article 6, (Erişim Tarihi: 09.10.2013).

¹⁷² Panel's Working Procedures, **a.g.e.**, Article 7, (Erişim Tarihi: 09.10.2013).

yapılan toplantı sırasında veya sonrasında yazılı açıklamalar isteyebilmektedir¹⁷³. Uyuşmazlığın tarafları ve üçüncü taraflar, sözlü beyanlarının yazılı bir versiyonunu panele vereceklerdir¹⁷⁴. Bu yargı sürecinin şeffaflığı göz önünde bulundurarak yukarıda saydığımız prosedürler taraflara açık bir şekilde yapılacak, ayrıca tüm raporlar kayıt altına alınacak ve taraflara verilecektir¹⁷⁵.

Tablo 2. Panel Çalışmaları İçin Önerilen Zaman Çizelgesi.

1. Tarafların ilk yazılı sunuşlarının alınması:	
(1) şikâyetçi Taraf:	3-6 hafta
(2) Kendisinden şikâyet edilen taraf:	2-3 hafta
2. Taraflar ile esasa ilişkin ilk toplantının tarihi, saati ve yeri, üçüncü taraf oturumu:	1-2 hafta
3. Tarafların yazılı mukabelelerinin alınması:	2-3 hafta
Taraflar ile esasa ilişkin ikinci toplantının tarihi, zamanı Ve yeri:	1- 2 hafta
5. Raporun deskriptif kısmının taraflara Verilmesi:	2-4 hafta
6. Raporun deskriptif kısmı hakkında tarafların düşüncelerinin alınması:	2 hafta
7. Bulgular ve sonuçlar dâhil, ara raporun Taraflara verilmesi:	2-4 hafta
8. Tarafın raporun kısmını (kısımlarını) Gözden geçirme talebi için son tarih:	1 hafta
9. Taraflarla yapılabilecek ilave toplantılar Dâhil, Panel tarafından gözden geçirme süresi:	2 hafta
10. Nihai raporun ihtilafın taraflarına verilmesi:	2 hafta
11. Kesin raporun Üyelere dağıtımı:	3 hafta

Kaynak: Panel çalışma usulleri kuralı, madde 9.

Yukarıdaki takvim sabit değildir duruma göre değişebilmektedir.

¹⁷³ Panel's Working Procedures, **a.g.e.**, Article 8, (Erişim Tarihi: 09.10.2013).

¹⁷⁴ Panel's Working Procedures, **a.g.e.**, Article 9, (Erişim Tarihi: 09.10.2013).

¹⁷⁵ Panel's Working Procedures, **a.g.e.**, Article 9, (Erişim Tarihi: 09.10.2013).

3.4.2.3. Panel Raporlarının Kabulü

Panellerin işlevi, UÇO'nun bu Mutabakat Metni ve kapsamdaki anlaşmalar çerçevesinde sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktır. Bu görevini yerine getirmek amacıyla panel uyuşmazlıkla ilgili tüm verileri inceler ve detaylarına kadar değerlendirme yapar¹⁷⁶. Bu kadar dikkatli bir çalışma sonucu elde edilen panel raporu bile üyeler tarafından bağlayıcı olmayabilmektedir. Bu rapor, UÇO kabul ettiği takdirde bağlayıcı hale gelmektedir.

Panel raporları üyelere dağıtıldıkları tarihten 20 gün sonraya kadar UÇO tarafından kabul edilmek üzere beklenecektir. Amaç, panel üyelerine panel raporlarını inceleyebilmeleri için yeterli zaman tanımaktır¹⁷⁷. Bir taraf temyiz ettirme kararı bildirdiği halde panelin raporu, temyiz tamamlanmasına kadar UÇO tarafından kabul edilmek üzere ele alınmayacak veya UÇO oybirliğiyle raporu kabul etmemeye karar verebilecektir. Böyle durumlarda bir panel raporu üyelere dağıtıldığı tarihten itibaren 60 gün içerisinde bir UÇO toplantısında kabul edilecek¹⁷⁸ ve UÇO'nun raporu değerlendireceği toplantıdan en az 10 gün önce itirazlarını açıklayan bir yazılı gerekçe verebilecektir¹⁷⁹.

Uyuşmazlığa taraf olan üyelerin hepsi temyiz başvurusunda bulunmuyorsa, UÇO panel raporunu kabul etmek durumundadır. Raporun kabul edilmemesinde olumsuz oy birliği (negative consensus) aranmaktadır. Hâlbuki GATT 1947 uyuşmazlıkların çözümünde raporların kabul edilmesinde olumlu oy birliği (positive consensus) aramıştır. Bu, DTÖ uyuşmazlıkların çözümü aşamasındaki raporların kabul edilmesiyle ilgili önemli değişikliklerden biri sayılmaktadır¹⁸⁰.

¹⁷⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article11, (Erişim Tarihi: 11.10.2013).

¹⁷⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article16/1, (Erişim Tarihi: 12.10.2013).

¹⁷⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article16/4, (Erişim tarihi: 12.10.2013). *(Bu süre içinde, madde 16'nın 1 ve 4 sayılı paragraflarının gereklerinin yerine getirilmesini imkân tanıyan bir zamanda bir UÇO toplantısı takvime bağlanmaz ise, bu amaçla bir UÇO toplantısı yapılacaktır.)*

¹⁷⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article16/2, (Erişim Tarihi: 12.10.2013).

¹⁸⁰ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s. 174.

Panel aşaması, panelin kurulmasıyla başlamış ve bununla ilgili hükümler UÇMM'nin 6. ve 8. maddelerinde düzenlenmiştir. Panelin süreci ile ilgili hükümler 12. ve 15. maddelerinde ve Ek 3 çerçevesinde devam etmektedir. 16. , 17. ve 20. maddeler kapsamında panel raporunun kabulü gerçekleştirilmekte ve 21.maddede uygulanması ile ilgili hükümler düzenlenmiştir.

3.4.3. Temyiz Aşaması

3.4.3.1. Genel Olarak

TO, uyuşmazlıklara taraf olan devletlerin panel raporlarına itiraz etmesi durumunda başvuracakları son hukuki mercii aşamasıdır. GATT 1947 uyuşmazlıkların çözüm yolları ile DTÖ uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasındaki belirgin farklılıklardan biri de TO'dur. Bu bakımdan TO, Uruguay Turu'nun en önemli kararlarından biri sayılır.

DTÖ uyuşmazlıkların çözümünde, devletlerarasında doğan ticari uyuşmazlıkların halledilmesinde panellerin verecekleri kararlarda ortaya çıkabilecek hukuki hataları giderme imkânı doğmaktadır. Bu özelliği ile DTÖ, bağlayıcı nitelikte ve kapsamlı bir temyiz sürecine sahip ilk uluslararası örgüt sayılabilir¹⁸¹.

UÇMM, temyiz incelemesiyle ilgili olan düzenlemelere Panel kadar büyük yer ayırmamıştır. Tarafların Temyiz başvurusunda bulunmasıyla ilgili hüküm içeren 16. maddesinin 4. bendi hariç 17.maddesi, temyiz incelemesi ile ilgili önemli hükümler içermektedir. Bunun haricinde UÇMM'de yer alan bazı genel hükümler panel ve temyiz usullerinin her ikisine de uygulanabilmektedir. Örneğin UÇMM'nin kapsam ve uygulaması ile ilgili 1. ve 2. maddeleri, genel hükümler ile ilgili 3.maddesi, panel ve TO ile haberleşme hükümleri içeren 18. maddesi, panel ve TO'nun tavsiyeleri ile

¹⁸¹ Ulusoy, **a.g.e.** , s. 247.

ilgili hükümler taşıyan 19. maddeleri bu özellikleri taşımaktadır. 17. maddenin 9. bendinde, TO'nun hazırlamış olduğu kendi çalışma usullerinden bahsedilmektedir.

Farklı devletlerin iç hukuklarında temyizcinin rolü büyük önem taşımakta ve Türkiye'de temyiz bir kanun yolu olup dava kararının hukuka aykırı olduğu iddiasının incelendiği süreci göstermektedir. Kanun yolunun amacı, topluma güvence sunmak ve hukukun doğru ve eşit uygulanmasını sağlamaktır¹⁸². DTÖ uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasına TO'nun dâhil edilmesinin DTÖ'nün uyuşmazlıkların çözümündeki adalet anlayışında ve hukuki birliğinin sağlanmasında önemi büyüktür. Kararların hukuki yönünün denetlenmesi kararın icrasını da etkiler. Hem hukukun üstünlüğün korunması hem de adalete duyulan güvenin yayılması için TO'nun işleyişi her zaman aktif olmalıdır.

3.4.3.2. Temyiz Süreci

Uyuşmazlığa taraf olan üye devletler tarafından Panel raporuna karşı temyiz başvurusu yapıldığında temyiz süreci başlanmış olur. Panel raporu, tüm DTÖ üyelerine bildirildikten sonraki öngörülen 60 günlük süre içinde taraflardan herhangi bir itiraz gelmediği sürece UÇO tarafından otomatik olarak kabul edilmiş sayılmaktadır.

Eğer taraflardan bir itiraz gelecek olursa bu öngörülme olan 60 günlük süre içinde itirazını bildirmek durumundadır. Bu kural, UÇMM'nin 16. maddesinin 4. bendinde düzenlenmiştir. Ancak bu maddeye bakıldığında temyiz başvurusu açısından açık bir süre belirlenmemiş, yalnızca panel raporu kabul edilmeden önce UÇO'ya temyiz ettirme kararını bildirmesi gerektiğini söylemiştir. Ve 60 gün içerisinde gerçekleştirmek zorunda olduğu belirlenmiştir. Bu süreyi kaçırmamak için UÇO'nun panel kararının en erken ne zaman kabul edileceğine bakılması

¹⁸² Türkiye Adalet Bakanlığı Hollanda Yargı Konseyi İsveç Ulusal Mahkemeler İdaresi, **Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı**, Ankara: 2007, s. 72.

gerekmektedir. Bu kabul işlemi en erken panel raporunun tüm DTÖ üyelerine bildirildikten sonraki 20 gün içerisinde gerçekleşebilir. Bu nedenle panel sürecince “kazanan” taraf, diğer tarafın temyiz başvuru süresini kısıtlamak istiyorsa, panel raporunun DTÖ üyelerine bildirildiği tarihten sonraki 20 gün gerçekleşecek olan UÇO toplantısında gündeme panel raporunu ekletebilir. Ancak konunun gündemde yer almasını talep etmek için on gün önce başvurulması gerekmekte¹⁸³ ve temyiz incelemesi süresinin en fazla 90 gün olacağı öngörülmektedir¹⁸⁴.

UÇMM'nin 16. maddesinin 4. bendine göre, 60 günlük zaman sürecince “uyuşmazlığa taraf olan en az bir tarafın temyiz etme kararının UÇO'ya bildirmesiyle temyize başlanmaktadır¹⁸⁵. Panel raporuna sadece uyuşmazlıkların tarafları itiraz edebilir. Bunun yanı sıra söz konusu olan uyuşmazlıkla ilgili esaslı menfaatleri olan üçüncü taraflar da, TO'ya yazılı başvuru yapabilmektedirler. TO tarafından kendilerine dinlenme olanağı tanınmaktadır¹⁸⁶.

Çalışma Usulleri Kuralı 20. maddesinin 1. bendi uyarınca, aynı anda ilgili tarafın TO Sekreteriyasına temyiz dilekçesini vermesi gerekmektedir¹⁸⁷ Bu dilekçede, panel raporu ile ilgili iddia edilen hukuki hatalar yer almaktadır. UÇMM'nin 17. maddesinin 6. bendinde bununla ilgili açık hükümler düzenlenmektedir¹⁸⁸. Temyiz aşaması sadece uyuşmazlığın hukuki boyutunu incelemektedir, uyuşmazlığın delillerini değerlendirmek ve gerçekleri tespit etmek gibi maddi boyutlarıyla genelde panel ilgilenmektedir. Temyiz talebinde bulunan taraf, TO'nun neyi değiştirmesini istiyorsa onunla ilgili bilgiler temyiz dilekçesinde

¹⁸³ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.**, s. 177.

¹⁸⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article17/5, (Erişim Tarihi: 14.10.2013).

¹⁸⁵ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article16/4, (Erişim Tarihi: 16.10.2013).

¹⁸⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article17/4, (Erişim Tarihi: 16.10.2013).

¹⁸⁷ **Working procedures for appellate review**, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/ab_e.htm, Article 20 /1, (Erişim tarihi: 17.10.2013).

¹⁸⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article17/6 (Erişim Tarihi: 18.10.2013).

yer alacaktır. Temyiz dilekçesi de resmi bir WT/DS belgesi olarak kaydedilmektedir¹⁸⁹.

UÇMM'nin 17. maddesinin 1. bendine göre, TO yedi kişiden oluşmakta ve bunların üçü herhangi bir davada görev almaktadır. Seçilmiş olan bu kişiler sırayla görev yapmaktadır¹⁹⁰. Çalışma usulleri kuralının 6. maddesinde, bu üç üyeden oluşan grup "bölüm" (division) olarak adlandırılmaktadır¹⁹¹. Bu üç üyenin içinden biri başkan seçilmekte ve bu başkan temyiz sürecini takip etmektedir¹⁹².

3.4.3.3. Temyiz İncelemesi Usulü

Panel raporuna karşı temyiz ettirme kararı alan taraf, başvurusunu yaptığı tarihten itibaren en geç on gün içerisinde panelin yaptığı hukuki hataları ayrıntılı olarak açıklayan yazılı sunumlarını UÇO'ya sunacaktır¹⁹³. Bu sunuşları temyize başvuran taraf, üçüncü taraflara veya diğer tüm taraflara tebliğ edecektir¹⁹⁴. Temyiz bildirimünün UÇO'ya sunulmasını takip eden 15 günlük süre içerisinde şikâyet edilen taraf, mevcut temyize karşı temyiz başvurusu yapabilmekte ve¹⁹⁵ yine bildirim tarihini takip eden 25 günlük süre içerisinde şikâyetçi tarafın temyizinde yer alan iddialara cevaben kendi sunumlarını da yazılı olarak vermek mecburiyetindedir¹⁹⁶. Temyiz dilekçesinin verildiği tarihten itibaren 25 gün içerisinde üçüncü katılımcılar

¹⁸⁹ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 20 /2/d, (Erişim Tarihi: 17.10.2013)

¹⁹⁰ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article17/1, (Erişim Tarihi: 18.10.2013).

¹⁹¹ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 6, (Erişim Tarihi: 17.10.2013)

¹⁹² Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 7 /2, (Erişim Tarihi: 18.10.2013)

¹⁹³ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 2 /2, (Erişim Tarihi: 18.10.2013)

¹⁹⁴ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 18 /2, (Erişim Tarihi: 18.10.2013)

¹⁹⁵ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 23 /1, (Erişim Tarihi: 18.10.2013)

¹⁹⁶ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 22 /2/, (Erişim Tarihi: 18.10.2013)

da kendi durumlarını anlatan hukuki savunmalarını yazılı olarak verebilmektedirler. Temyiz dilekçesinden yaklaşık 30 ila 45 gün sonra TO bölümü bir duruşma yapacak¹⁹⁷ ve bu duruşma açık olmayacaktır¹⁹⁸.

Temyiz talebi geri alınabilir. UÇO, temyiz eden tarafın istediği zaman temyiz talebini geri almasına imkân sağlamaktadır¹⁹⁹. Geri alma, başlatılmış bir temyiz prosedürünü sonlandırabilmektedir. Buna örnek olarak, Hindistan-Otomobiller Uyuşmazlığını verebiliriz. Hindistan 11 Şubat 2002 de panel raporuna karşı temyiz bildiriminde bulunmuştur. 25 Şubat 2002 de AB ve ABD birer birer temyiz başvurusunda bulunmuştur ve aynı gün Kore de üçüncü taraf olarak temyiz bildirimini yapmıştır. Yine aynı gün Japonya TO'ya temyiz başvurusunda bulunmak istemeyip yalnızca sözlü duruşmaya katılmak istediği konusunda bildirimde bulunmuştur. TO, sözlü duruşmayı 15 Mart 2002 tarihinde yapılmasını kararlaştırmıştır. Ancak 14 Mart 2002 tarihinde Hindistan TO'ya çalışma usulü Kurallarının 30. maddesi hükümleri gereğince temyiz başvurusunu geri almak istediğine dair bir bildirimde bulunmuştur. TO, kısa bir temyiz raporu çıkarmış ve Hindistan'ın temyiz talebini geri almasından dolayı kendi çalışmalarını tamamladığı sonucuna varmıştır²⁰⁰.

Tüm bu süreçten sonra temyiz raporu taraflarca bağlayıcı hale gelmiş ve bu hüküm uyuşmazlık çözüm anlaşmasının 17. maddesinin 14. bendinde düzenlenmiştir. Temyiz raporunun üyelere dağıtımını müteakip 30 gün içerisinde kabul edilmemesine oybirliğiyle karar verilmedikçe,²⁰¹ hiçbir şart gözetmeksizin rapor kabul edilecektir.

¹⁹⁷ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 27 /1/, (Erişim Tarihi: 18.10.2013)

¹⁹⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article17/10 (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

¹⁹⁹ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 30/1, (Erişim Tarihi: 19.10.2013)

²⁰⁰http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/146_175abr_e.doc.Temyiz Organı Raporu, Hindistan-Otomotiv Sektörünü Etkileyen Tedbirler veya kısa adıyla Otobiller (India-Autos).Panel Report, English. INDIA – MEASURES AFFECTING THE AUTOMOTIVE SECTOR, WT/DS175/AB/R, para 2002, s. 5-6, (Erişim Tarihi: 01.12.2013) .

²⁰¹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article17/14, (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

Tablo 3. Temyiz Sürecine İlişkin Süreler

Temyiz Süreci	Genel Temyiz Süreleri	Yasaklanmış sübvansiyonlar için temyiz süreleri
	Gün	Gün
Temyiz Bildirimi ²⁰²	0	0
Temyiz Eden Tarafın Yazılı Sunuşları ²⁰³	10	5
Diğer Temyiz Edenlerin Temyiz Başvurusu ²⁰⁴	15	7
Temyiz Edilenin Yazılı Sunuşları ²⁰⁵	25	12
Üçüncü Devletleri Yazılı Sunuşları ²⁰⁶	25	12
Sözlü Savuma ²⁰⁷	30-45	15-23
Temyiz Raporunun Dağıtımı	60-90 ²⁰⁸	30-60 ²⁰⁹
UÇO' nün Kabulü	90-120 ²¹⁰	50-80 ²¹¹

Kaynak: World Trade Organization (Timetable for Appeals) , http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/ab_e.htm , (Erişim Tarihi: 15.09.2013).

²⁰² Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 20, (Erişim tarihi: 21.10.2013)

²⁰³ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 21/2, (Erişim tarihi: 21.10.2013)

²⁰⁴ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 23/1, (Erişim tarihi: 21.10.2013)

²⁰⁵ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 22/2, (Erişim tarihi: 21.10.2013)

²⁰⁶ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 24, (Erişim tarihi: 21.10.2013)

²⁰⁷ Working procedures for appellate review, **a.g.e.** Article 27, (Erişim tarihi: 22.10.2013)

²⁰⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article 17/5 (Erişim tarihi: 22.10.2013).

²⁰⁹ **Agreement on Subsidies and Countervailing Measures**, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/24-scm.pdf, Article, 4/9, (Erişim Tarihi: 24.10.2013).

²¹⁰ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article 17/14, (Erişim Tarihi: 23.10.2013).

²¹¹ Agreement on Subsidies and Countervailing Measures, **a.g.e.** , Article, 4/9, (Erişim Tarihi: 24.10.2013).

3.4.4. Karar Alma Aşaması

UÇO, TO raporunun üyelere dağıtılmasından sonraki 30 gün içerisinde kabul edilmemesine konsensüs ile karar verilmedikçe, UÇO tarafından kabul edilecek ve taraflarca koşulsuz uygulanacaktır. TO, panel raporunu inceledikten sonra panel raporunu değiştirebilir veya aynen onaylayabilir²¹². TO, kararları otomatik olarak kabul edilmektedir. Çünkü TO raporunun tüm DTÖ üyeleri tarafından kabul edilmemesi neredeyse mümkün olmamaktadır. Başka tüm üye devletlerin itiraz ettiğini varsaysak bile davayı kazanan tarafın karara itiraz etmesi pratikte pek rastlanmamış ve böylelikle tüm üye devletlerin temyiz kararında oy birliği ile itiraz etme koşulu gerçekleşmemiştir²¹³.

TO, temyiz incelemesi sonunda onama, değiştirme veya bozma olarak üç çeşit karar verebilmektedir²¹⁴. Onama, panel kararını uygun bulduğunu ifade eder. Onamanın tersi olan bozma ise, panel kararının hukuka aykırı olduğunu tespit ederek tümüyle inkâr etme anlamına gelmektedir. Değiştirme ise, TO, panel kararını bozmayıp panelin hukuki yorumuna katılmayarak kararda değişiklik yapılmasını içermektedir. Pek çok davada TO, değiştirme yöntemini kullanmıştır. Eğer tamamına katılıyor ise onaylamakta, katılmıyorsa tamamen reddetmektedir²¹⁵. UÇMM'nin 16.maddesinin 4.bendine göre, panel raporunun kabulü, temyiz aşaması sonlanana kadar ele alınmamakta, temyiz süreci bitince UÇO'nun gündeminde yer almaktadır.

Sonuç olarak, TO, uyuşmazlıkların çözümünde en son gelinen hukuki mercidir ve TO tarafından verilmiş olduğu nihai karar taraflarca bağlayıcıdır. Uyuşmazlık konusu önce panel sonra TO tarafından maddi ve hukuki yönleri teker teker ele alınıp ayrıntılı olarak incelendiğinden TO kararının yanlışlık oranı oldukça azdır. Üstelik bağlayıcı olması temyiz sürecine ayrıca güven kazandırmaktadır.

²¹² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article17/4 , (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

²¹³ Ulusoy, **a.g.e.** , s. 259.

²¹⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article17/13, (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

²¹⁵ A Handbook on the WTO Dispute Settlement, **a.g.e.** , s. 71.

3.4.5. Uygulama Aşaması

Uygulama kısmı, temyiz aşamasındaki tarafların menfaatlerini doğrudan ilgilendiren en önemli kısımdır. Kararların bağlayıcılığını korumak için örgüt üyelerinin anlaşmalardaki hükümlere uymaları gerekmektedir.

Bir panel veya TO, DTÖ'nün ilgili anlaşma hükümlerine aykırı hareket ettiği sonucuna ulaşan tarafın kendisini DTÖ hukukuna uygun hale getirmesi için tavsiyelerde bulunur ve ayrıca ilgili üye devletin tavsiyeleri nasıl uygulayabileceğine ilişkin yöntemler de önerebilmektedir²¹⁶.

UÇO, panel ve TO raporlarının uygulanmasının denetiminden sorumludur. UÇMM'nin 21. maddesinin 1. bendine göre, uyuşmazlıkların etkin bir biçimde çözümlenmesi için UÇO'nun tavsiye ve kararların derhal uygulanması gerektiği belirtilmiştir²¹⁷. Her üye devlet tavsiye veya kararların uygulanması konusunu, herhangi bir zamanda UÇO toplantısında gündeme getirilebilmektedir. Diğer taraftan, tavsiye veya kararların uygulanması, makul sürenin belirlendiği tarihten altı ay sonraki UÇO toplantısının gündemine alınmakta ve konu çözümleninceye kadar UÇO gündeminde kalmaktadır. UÇO toplantısından en az 10 gün önce ilgili üye devletin UÇO'ya tavsiye veya kararların uygulanması durumuyla ilgili yazılı bir rapor vermesi gerekmektedir²¹⁸.

Panel veya TO raporunun kabul edilmesinden sonraki 30 gün²¹⁹ içinde yapılan bir UÇO toplantısında ilgili üye, UÇO'nun tavsiye ve kararlarının uygulanması hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktadır. Tavsiye ve kararlara derhal uyulması mümkün değilse ilgili üyenin, bunu yapmak için makul bir süre

²¹⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article19/1, (Erişim Tarihi: 25.10.2013).

²¹⁷ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article21/1, (Erişim Tarihi: 26.10.2013).

²¹⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article21/6, (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

²¹⁹ Bu süre içinde bir UÇO toplantısı takvime bağlanmamış ise, bu amaçla bir UÇO toplantısı yapılacaktır.

²²⁰talep etme hakkı vardır²²¹ . Buna örnek olarak bazı uyuşmazlıklar ile ilgili hakem kararlarını inceleyebiliriz. 7 Nisan 2000 tarihinde UÇO Kanada-Ecza Ürünlerinin Patent Korunması veya kısa adıyla “Kanada-Ecza Patentleri” panel raporunu kabul etmiştir. Bunun üzerine 25 Nisan 2000 tarihinde Kanada tarafı UÇO’ya panel kararını uygulayacağını ve UÇMM’nin 21. maddesinin 3. bendi gereğince bunu yapmak için “Makul Süre” talebi istediğini bildirmiştir. Uyuşmazlığın taraflarınca karşılıklı mutabakat sağlanamamış ve iki taraf konuyu tahkime götüreceği hakkında mutabık kaldığını UÇO’ya bildirmiştir. UÇO da bu tahkim talebini onaylamıştır. Tahkim sonucunda, hakem kararı vermiş ve UÇO bu kararın uygulanması için Kanada’ya, 7 Nisan 2000 tarihinden 7 Ekim 2000 tarihine kadar altı aylık bir “makul süre” tanımıştır²²².

Eğer kaybeden üye makul süre içerisinde hükümlülüklerini yerine getiremezse şikâyetçi, tazminat veya DTÖ hükümlülüklerinin askıya alınması şeklinde geçici tedbirlere başvurabilmektedir²²³. Tazminatın verilmesi isteğe bağlı ve ilgili anlaşmalara uygun olmaktadır.

²²⁰ (a) UÇO tarafından onaylanmak şartıyla ilgili üyenin önerdiği süre veya bu onayın verilmemesi halinde,

(b) Tavsiye ve kararların kabul edildiği tarihten sonra 45 gün içinde ihtilafın taraflarınca karşılıklı mutabakat içinde belirlenen bir süre veya böyle bir mutabakatın yokluğu halinde,

(c) Tavsiye ve kararların kabul edildiği tarihten sonra 90 gün içinde tahkim yoluyla tespit edilen bir süre olacaktır (*Taraflar, konunun tahkime havale edilmesinden sonra 10 gün içinde bir hakem üzerinde mutabık kalmazlar ise, hakem, taraflar ile istişare ettikten sonra 10 gün içinde Genel Müdür tarafından tayin edilecektir*). Bu tahkimde, panel veya TO tavsiyelerinin uygulanması için makul sürenin, panel veya TO raporunun kabul edildiği tarihten itibaren 15 ayı geçmemesi gerektiği ilkesi, hakem (“*Hakem*” tabiri, *bir tek kişi veya bir grubu belirtmektedir*) tarafından esas alınacak ilke olmalıdır. Ancak, özel şartlara göre, bu süre daha kısa veya daha uzun olabilir.

²²¹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article21/3, (Erişim Tarihi: 27.10.2013).

²²² Hakem Kararı, Kanada-Ecza Ürünleri Patent Koruması veya kısa adıyla Ecza Patentleri (Canada – Patent Protection Of Pharmaceutical Products), UÇMM m.21/3(c) tahkimi, WT/DS114/13, 18 August 2000, s.1. (Introduction).

²²³ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article22/1 , (Erişim Tarihi: 28.10.2013).

3.4.5.1. Tazminat

İlgili Üye, DTÖ ve UÇO tarafından kabul edilen panel ya da TO tarafından verilen tavsiye ve kararlara uymayı başaramadığı veya belirlenen makul süre içerisinde gerçekleştiremediği takdirde; o üye, karşılıklı olarak kabul edilir bir tazminat belirlemek amacıyla muhatabı ile istişareye girecektir. Ancak bu istişare, UÇMM'nin 21. maddesinin 3. bendi gereği talep edilen makul sürenin dolmasından önce gerçekleşmelidir. Makul sürenin dolmasından sonra 20 gün içerisinde tatminkâr bir tazminat üzerinde mutabık kalınmaz ise; ilgili taraf, ilgili anlaşmalar çerçevesinde tavizler veya diğer yükümlülüklerle ilgili üyeye uygulanmasını askıya almak için UÇO'dan izin talep edebilir²²⁴.

Bu tazminat doğrudan mali bir yaptırım anlamına gelmemektedir. Bu geçici tazminat talebi ile gerçekleştirilen husus, daha çok muhatabın, ilgili üye devletin mevcut piyasasına geliştirilmiş bir giriş hakkının tanınması veya tarife indirimleri gibi bir kısım menfaat önerisi olmaktadır²²⁵. UÇMM'nin 21. maddenin 1.bendinde; *“bir tedbiri, ilgili anlaşmalar ile uyumlu hale getirmek için, ne tazminat ne de tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınması, bir tavsiyenin tam olarak uygulanmasına tercih edilmez”* olarak düzenlenmiştir. Bu madde, panel ya da TO tarafından verilmiş karar veya tavsiyelerin uygulanmaması durumundaki tazminat gibi tedbirlerin sadece geçici olduğuna ve yerine getirilmesi gereken önlemlerin yerini alamayacağına dikkat çekmektedir²²⁶.

Tazminatın ilgili DTÖ anlaşmalarına uygun olması gerekmektedir ve GATT 1994'ün I. maddesinde düzenlenen En Çok Kayırılan Ülke Kuralı DTÖ'nün temel hukuk ilkelerinden birini teşkil etmektedir. Tazminattan sadece şikâyetçi tarafın yararlanması, kurala aykırılık teşkil edeceğinden, şikâyetçi tarafa verilen tazminatın

²²⁴ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article22/2, (Erişim Tarihi: 28.10.2013).

²²⁵ Sarıbeyoğlu, **a.g.e.** , s. 200.

²²⁶ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article21/1, (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

tüm DTÖ üyelerine de sağlanması gerekmektedir. Ancak, uygulamada ilgili tarafların tazminat üzerinde anlaşmaları çok az karşılaşılan bir durumdur²²⁷.

3.4.5.2. Tavizlerin Askıya Alınması

Makul sürenin dolmasından sonra 20 gün içerisinde tatmin edici bir tazminat üzerinde uzlaşamazsa şikâyetçi, muhatabına karşı ilgili anlaşmalar çerçevesindeki tavizler veya diğer yükümlülüklerle ilgili üyeye uygulanmasını askıya almak için UÇO'dan izin talebinde bulunabilir²²⁸. UÇO tarafından izin verilen yükümlülüklerin askıya alınmasının derecesi, ihlal veya aykırılığın derecesi ile orantılı olmaktadır²²⁹. Bu hüküm DTÖ anlaşmalarını ihlal eden tarafa haksızlık yapılmamasını ve şikâyetçi tarafın da mağdur olmamasını sağlamaktadır.

İlgili üye devletin izin verilen askıya alma düzeyine karşı çıkması halinde, konuyu tahkime başvurabilir. Böyle bir durumda, konu, daha önce incelemeyi yapan panel (uyum paneli) tarafından; aksi bir durum ortaya çıktığı takdirde de DTÖ Genel Müdürü tarafından görevlendirilen bir hakem tarafından incelenmektedir. Tahkim, makul sürenin bitmesinden sonra 60 gün içinde tamamlanacak²³⁰ ve bu hakemin çıkarmış olduğu karar ilgili üye devletler tarafından kesin olarak uygulanacaktır. UÇO, talebin reddi yönünde oybirliğiyle karar vermediği sürece, tahkim sonucundaki tespitlere uygun olarak tavizlerin askıya alınmasını onaylamaktadır²³¹. Tavizler veya

²²⁷ David Palmeter, Petros C Mavroidis, **Dispute Settlement System, Practice and Procedure**, Cambridge University Press, Second Edition, 2004, s. 265.

²²⁸ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article22/2, (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

²²⁹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article 22/4, (Erişim Tarihi: 19.10.2013).

²³⁰ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article22/6, (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

²³¹ Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.**, Article22/7, (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

diğer yükümlülüklerin askıya alınması geçici olup muhataplar tarafından çözüme kavuşana kadar uygulanacak bir durumdur²³².

3.5. DTÖ Bünyesinde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması ile GATT Dönemindeki Sistemin Karşılaştırılması

DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması ile GATT 1947'nin uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin hükümlerini karşılaştırdığımızda DTÖ hükümleri çok daha kapsayıcı ve bağlayıcıdır. DTÖ sisteminde, eski sisteme oranla önemli değişiklikler olmuştur. GATT sistemindeki geçen 50 sene içerisinde yaşanan tecrübelerden de yola çıkarak DTÖ, düzenlemelerini her aşamada zaman kısıtlaması getiren, sistemin hızını artıran ve sürecin tıkanmasını önleyen onay usullerini ve bir temyiz sürecini içerecek şekilde daha detaylı ve kapsamlı olarak düzenlenmiştir²³³. GATT'ın kuralları DTÖ anlaşmasından farklı olarak sadece mal ticaretinde kullanılmıştır²³⁴. DTÖ'nün kapsadığı alan daha da geniş olup uluslararası ticaret alanına girebilecek uyuşmazlıkların hepsini kapsamaktadır.

UÇMM'nin hükümleri ile GATT 1947'nin uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin hükümleri karşılaştırıldığında;

DTÖ uyuşmazlıkların çözümü sisteminin özellikleri:

1. Danışma görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandığı takdirde, UÇO'da panelin kurulmaması için konsensüs ile karar alınmadığı sürece, panel otomatik olarak kurulmaktadır.

²³² Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes, **a.g.e.** , Article22/8, (Erişim Tarihi: 29.10.2013).

²³³ Mesut Aydın, **Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması**, Dış Ticaret Dergisi, S: 33, 2004, s. 2.

²³⁴ Ertürk, **a.g.e.** , s. 244.

2. UÇO'da panel raporunun reddi için konsensüs ile karar alınmadığı sürece, panel raporları otomatik olarak kabul edilmektedir.
3. GATT uyuşmazlık çözüm sisteminde daimi bir temyiz organı bulunmaktadır.
4. Uyuşmazlıkların çözümü sürecinin her aşamasına süre kısıtlaması getirilmiş ve panelin görev kapsamı ve teşekkülü daha şeffaf ve açık bir şekilde tanımlanmıştır.
5. Panel ve TO'nın karar ve tavsiyeleri son derece bağlayıcı olmaktadır²³⁵.

Ek düzenlemelere konulan önemli yeniliklerin bazıları, süre kısıtlamaları getirilmesi ve şikâyet edilen tarafın karşı oy kullanması nedeniyle sistemi bloke eden oy birliği şartının kaldırılması olmuştur²³⁶.

GATT uyuşmazlıkların çözümü sisteminin en büyük eksikliği yaptırım gücünün yetersiz olmasıdır. GATT'ın çoğu uyuşmazlıklar ile ilgili hükümleri tavsiye niteliğindedir ve kararların uygulama hükümleri yoktur. Özellikle tarım ürünlerinin ihracat sübvansiyonları konusundaki uyuşmazlıklarında bu tür özellik daha belirgindir. Kararların uygulanmasıyla ilgili yaptırım gücünün olmamasından dolayı çok sayıdaki uyuşmazlıkları çözememekle kalmayıp daha da kötüye gitmesine sebebiyet vermiştir²³⁷.

DTÖ dönemindeki uyuşmazlıkların çözümü mekanizması, GATT döneminde uygulanan sistemden çok daha detaylı ve kapsamlı olsa da yine yapısında bazı eksiklikler mevcuttur.

1. DTÖ, uyuşmazlıkların çözümü sisteminin prosedürü geliştirmekte olan devletler için ağır bir yük sayılmaktadır. Geliştirmekte olan devletler, çoğu zaman gelişmiş devletlerin çok masraflı olan yasal kurumlarına ihtiyacı duymaktadır. Bu durum, geliştirmekte olan devletlerin uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasını kullanmaları kendi menfaatlerini koruma veriminin ve iradesinin büyük ölçüde

²³⁵ Aerts **a.g.e.**, ss. 40-41.

²³⁶ **a.g.e.**, ss. 39-40.

²³⁷ **Analysis of The Evolution of The WTO System, China Social Sciences**, (Çince baskı: 李萍, 世界贸易组织的制度演进分析, 中国社会科学出版社, 北京-中国), China- Beijing: Press, 2009, s. 87.

düşmesine sebebiyet vermektedir. Günümüzde gelişmekte olan devletler ile gelişmiş devletlerin bu sistemi kullanmalarının ardındaki büyük farklılıklar, tarafların hak ve yükümlülüklerini yerine getirmesindeki temel dengesizliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2. DTÖ uyuşmazlıkların çözüm prosedürüne göre, uyuşmazlık için nihai kararın verilmesi genelde uzun sürmektedir. Normal prosedüre göre DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının başlatılmasından sonlanmasına kadar 30 aylık bir süreç izlenmektedir. Bu süreç panel ve TO tarafından duruma göre uzatılmaktadır. DTÖ uyuşmazlıkların çözüm sisteminde panel ve temyiz sürecinin ertelenmesine yönelik kısıtlama mekanizması yoktur. UÇO'da görülen uyuşmazlıklar arasında süresi (Muz Davası) 43 ve (Ekvator ile İlgili Dava) 56 aylara kadar uzamış olan uyuşmazlıklara da rastlanabilmektedir. Sürenin uzatılması az gelişmiş ve ya gelişmekte olan devletler için zarar verici bir durumdur. Bu sebepten dolayı bu devletler yeri doldurulamayacak zararlara katlanmak zorunda kalmaktadırlar.

3. DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması zaman zaman siyasi gücün baskısı altında kalmaktadır. Günümüzde hala "DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının ABD'nin tek tarafçılık davranışını önledi" görüşünde ısrarcı olanlar da vardır. Ancak gerçekte, ABD, ticari kuralları belirleyici ve karar verici rolünü üstlenmiştir. Bu gerçek "ABD'nin 1974 tarihli Ticaret Kanunu'nun 301. madde" sinde kendini göstermektedir. Bu madde'nin başlıca amacı, ABD'nin haklarını savunmak, ticari anlaşmazlıklara çözüm bulmak ve yabancı pazarları ABD menşeli mal ve hizmetlere açmaktır. İlgili madde marifetiyle ABD akdedilmiş olan ticaret anlaşmalarına rağmen ABD'nin haklarını veya menfaatlerini reddeden ve ihlal eden veya ayrımcılıkta bulunan, gerekçe göstermeksizin veya haksız bir şekilde ABD ticaretini engelleyen yabancı ülkelere karşı ticari yaptırımlar uygulamaktadır. ABD, 1995'ten 1998'e kadar bu madde ile ilgili olarak 17 tane dava soruşturması başlatmıştır.

4. Gelişmekte olan devletler açısından cezalandırma yönteminin etkisi yeterli değildir. Uyuşmazlığın nihai çözüm usulü, davada kaybeden tarafa karşı misilleme yaptırım uygulamaktır. Gelişmiş devletler böyle bir cezanın üstesinden rahatlıkla

gelebilirler ancak bu usulün gelişmekte olan devletler açısından uygulanması pek gerçekçi olmamaktadır.

5. DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının zarara yönelik gerçek bir anlamda tazmin ile ilgi uygulaması yetersizdir. Uyuşmazlık, çözümüne ulaşsa dahi genelde panel raporu kabul edildikten sonra yanlış yapan tarafın hatasını düzeltmesi veya zararları tazmin etmesi ile sınırlı kalmaktadır. Davada kazanamayan tarafın daha önce yaptığı yanlışlıklar konusunda herhangi bir ceza uygulanmamaktadır. Gelişmekte olan devletlerin bu ara dönemdeki zararları ekonomileri açısından oldukça i acıtırıcıdır.

6. DTÖ uyuşmazlıkların çözümüyle ilgili gelişmekte olan devletlere yönelik özel ve ayrıcalıklı muamele hükümlerinin uygulanması yetersiz olmakta ve bu hükümler sadece bir çeşit prensip ve bildiri olarak kalmaktadır. Bu nedenle bu ayrıcalıklar gelişmekte olan devletler için pek bir anlam ifade etmemektedir.

7. Panel ve TO'nın kanuni yaptırımının tarafsızlığı tutumu olduğundan daha güçlü hale gelmelidir. Genellikle panel ve TO, uyuşmazlıkların çözümünde, DTÖ hükümlerinin yorumlanmasında ve DTÖ anlaşmalarına aykırı olan maddelere yönelik karar vermektedir. Bu yorumlar genelde gelişmekte olan devletlerin yükümlülüklerini artırıp gelişmiş olan devletlerin hakkını güçlendirmektedir. Buna örnek olarak, Endonezya'nın otomobil Anti-sübvansiyon davasını verebiliriz. Endonezya kendi ürünlerinin kullanılması için bazı indirimler uygulamıştır ve bu "Sübvansiyon ve Telafi Edici Önlemler Anlaşmasına" aykırı değildir. Ancak panel, bu davaya "Ticaretle İlgili Yatırım Anlaşmasına" aykırı kararını vermiş ve bu uyuşmazlık bir anlaşmaya aykırı olmasa dahi bir diğer anlaşmaya aykırı olduğundan dolayı Endonezya'nın aleyhine karar vermiştir. Fakat panelin ABD'nin "301. maddesi" ile ilgili tutumu oldukça ilginçtir. Panel ABD'nin ticaret kanununda bununla ilgili hükümlerinin DTÖ anlaşmalarına aykırı olduğunu fark etmişse bile buna yönelik hiçbir engelleme uygulaması çıkarmamıştır. DTÖ'nün kurucu anlaşmasınının 16. maddesinin 4. bendinde, her üyenin kanun hükümleri ve düzenlemeler karşısındaki hak ve hukuklarının aynı olduğu açıkça ifade edilmektedir. Üyelerden 1 Ocak 1995 senesinden önceki DTÖ üyeliği gereği, kanun düzenleme ve icraatlarında değişiklik yapmaları istenmiş ancak panel, ABD'den bu

tür bir zorunlu yükümlülük yerine getirmesini talep etmemiştir²³⁸. Bu yüzden ABD bu kanun hükümlerini çok rahat bir şekilde hale uygulayabilmektedir.

²³⁸ **Fairness Analysis of WTO Rules System**, (Çince baskı: 湖北平, 世界贸易组织规则体系的公平性分析, 中国金融出版社, 北京-中国), China- Beijing: China Financial Publishing House, 2008, s. 136-139.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ, UYUŞMAZLIK ÇÖZÜM SİSTEMİ VE ÇİN'İN TARAF OLDUĞU UYUŞMAZLIKLAR

4.1. Çin'in DTÖ'ye Üyeliği

21 Nisan 1948 Tarihinde GATT'ı imzalayan 23 devletten biri olan Çin, 1949 yılındaki Çin Devrimi'nden sonra bu sistemin dışında kalmış ve yaklaşık 40 sene sonra GATT Sekretaryası'na akit taraf statüsüne yeniden kavuşmak isteğiyle başvuruda bulunmuştur²³⁹. Çin'in DTÖ'ye üyelik talebi 15 senelik görüşmeler sonrasında Doha Kalkınma Turu Müzakeresi ile 11 Aralık 2001 tarihinde resmen kabul edilmiş ve DTÖ'nün 143. üyesi olmuştur. Üyelik sonrası da bazı gözlemcilerinin beklediği gibi Çin, DTÖ'nün oldukça etkin ve önemli bir üyesi haline gelmiştir. Çin'in DTÖ'ye üyeliğinin önemi çoğu ülke tarafından anlaşılmıştır²⁴⁰. Dünyanın 2. büyük ekonomisi olan Çin, DTÖ üyeliğinin öncesi ve sonrasında ticaret politikalarının çoğundan taviz vererek dünya standartlarına uyum sağlamayı kabul etmiş ve dünya ekonomisinde önemli bir uluslararası pazar haline gelmiştir.

²³⁹ Ali Osman Özdilek, **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Katılım Süreci Kapsamında Çin Malları ve Damping-Haksız Rekabet Düzenlemeleri**, İstanbul: Aysad Yayınları, 2007, s. 7.

²⁴⁰ Deepak Bhattasali ve Shantong Li, Will Martin, **China And WTO, Accession, Policy Reform, And Poverty Reduction Strategies**, A copublication of the World Bank and Oxford Uni. Pres. Washington, DC, USA, 2004, s. 1.

Çin, kişisel gelir dağılımı düzenleyerek işsizlik, emeklilik sigortası ve sağlık hizmetlerini kapsayan yeni bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması ve geliştirilmesini sağlamıştır. Çin, DTÖ üyesi tüm ülkelere eşit muamele göstermeye, iç pazar ve ihracat için üretilen ürünlere ikili fiyat uygulamasının kaldırılmasına büyük ölçüde dikkat etmiştir. Ayrıca, tüm işletmelerin çok kısıtlı sınırlamalar dışında tüm ürünlerin ithalatını, ihracatını ve iç ticaretini yapabilesinin ve de yabancılara kapalı olan bazı alanların açılmasının da önünü açmıştır. Fikri mülkiyet hakları açısından üyeliğe geçişle birlikte TRIPS uygulanmaya başlanmıştır. Gümrük tarifelerinin belirli bir takvime göre azaltılmasıyla hizmet ticaretinde telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerinin yabancı yatırımcılarla iş birliği yapılması ön görülmüştür. Bu taahhütlerin içindeki Çin'in yabancı yatırımcılara tanıdığı geniş hakları, yasal dayanak ve koruma tedbirleri ülkenin DTÖ'ye girebilmesini sağlayan en önemli faktörlerinden biri olmuştur²⁴¹. 1996–2000 döneminde Çin'in hedeflediği ekonomik reformlar büyük oranda gerçekleşmiştir. Çin DTÖ'ye üye olma sürecinde ABD ve AB ile ikili görüşmeler gerçekleştirmiş ve bu görüşmeler sonucunda bazı anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca Çin hükümeti, DTÖ üyeliği kapsamında birtakım tavizler vermiştir. Çin, DTÖ üyeliği için yukarıda belirtilen taahhütler, yapılan anlaşmalar ve verilen tavizlerle ilgili olumlu sonuç elde etmiş ve kolay uyum göstermiştir. Bunları uygulayabilmek için Çin, binlerce sayfalık yasal düzenlemeleri tekrar gözden geçirerek DTÖ kuralları ile uyumlu hale getirmiştir²⁴². Sonuç olarak Çin'in uluslararası ticaret alanında her açıdan kendini geliştirmesi tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerine etki etmektedir. Zengin doğal kaynaklara ve ucuz iş gücüne sahip olan bu dev ekonominin, gelecekte dünyanın birinci ekonomisi olma yönünde hedefi ve bu yönde atılan dev adımları başka ülkeler tarafından dikkatle takip edilmektedir.

Çin kendi içinde büyük oranda kanun düzenlemesi yaparak iç hukuku DTÖ'nün düzenlemesine uygun hale getirmeyi amaçlamıştır. Zaman ve yer ayrımı

²⁴¹ Özdelek, **a.g.e.**, ss. 9-10.

²⁴² S. Levent Özçengel, **Çin 'in Dünya Ticaret Örgütü Üyeliğinin Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2010, ss. 24-30.

yaparak yavaş yavaş iç pazarı açıp devlet ekonomisinin uluslararası ekonomiye daha da ayak uydurmasına destek vermiştir. Bunun sonucunda Çin, DTÖ ve dünya ekonomik sistemine ayak uydurup devlet içi hukuk düzenlemesini dünya standartlarına yaklaştırmıştır. Çin'in DTÖ'ye üyeliği Çin'e büyük fırsatları kazandırmasının yanı sıra bu üyelik Çin'e çeşitli zorluklar da çıkarmıştır. Üyelikten sonra Çin'in uluslararası ticaret alanındaki uyumsuzlukları çoğalmıştır. Özellikle üye olduktan sonraki beş senelik deneme süresinin bitiminde devlet iç pazarının daha da ilerlemesi ile daha çok sektörün korunma tedbirlerinin iptal edilmesi, uluslararası pazarın rekabet ortamının daha da yoğunlaşması ve buna benzeyen birçok konularda atılmış adımlar bu reformların önde gelen örneklerindendir ²⁴³ .

DTÖ üyesi olarak, eşit haklar ve yükümlülükleri ilkesine göre; Çin, DTÖ yükümlülüklerini yerine getirmesinin yanında, DTÖ'nün yükümlülüklerinin sağladığı haklardan da yararlanmaktadır. Çin'in DTÖ üyeliğinde vermiş olduğu üyelik taahhüdü, bazı yükümlükleri yerine getirmesini gerektirmektedir. Mal, hizmet ve fikri mülkiyet hakları bakımından DTÖ hükümlerine göre, başka üye devletlerce en çok gözetilen ulus kaydı muamelesinin yapılması ön görülmüştür. Çin, DTÖ anlaşmaları gereğince, hizmet ticaret pazarının serbestleşmesini aşamalı olarak genişletmiştir. TRIPS hükümlerine uyum sağlayarak, fikri mülkiyet haklarının korunmasının daha da ileri düzeye çıkarılmasını gerçekleştirmiştir. Ayrıca, uyumsuzluk çözüm mekanizmasını kullanarak bir başka üye devletlerle olan ticari uyumsuzluklarını hakkaniyetli bir şekilde çözüme kavuşturmuş, ticaret politikası ve normlarının şeffaflık derecesini artırmıştır. Mal ticaretinde yabancı yatırımcıların yatırım önlemlerini düzenleyerek dünya ihracatındaki pay oranına göre belirli miktarda havale ücretinin ödenmesi gibi yükümlülüklerini yerine getirmiştir. DTÖ üyesi olmanın geniş haklarından da yararlanmıştır. Çin'in gelişmiş devletlere ihraç ettiği sanayi ve yarı mamul ürünleri, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi "Treatment of Generalized System of Preference" ayrıcalığı görmektedir. Gelişmekte olan devletlere yönelik uygulanan ayrıcalık muamelesinden ve GATT sistemindeki tam karar hakkından yararlanmaktadır. Ayrıca, ticaretin serbestleştirilmesinden yararlanmış, uyumsuzlukların çözüm mekanizmasını kullanarak ticari

²⁴³ Drawbacks and Reformation of WTO Dispute Settlement Mechanism, **a.g.e.** , s. 219.

uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturmuş ve DTÖ üyesi olarak çeşitli düzenleme ve hükümlerinden yararlanarak kendi devlet ticaretinin ilerlemesini gerçekleştirmiştir²⁴⁴.

Çin, DTÖ üyelik talebine layık olabilmek için, devlet içinde 3000'den fazla kanun düzenlemesine yönelik değişiklik yaparak tarihinin en büyük sınırını aşmıştır. 1 Ocak 2002 tarihinden beri Çin'in vergi düzeyi %15,3'ten %12'e inmiştir ve bu 5300 türlü vergi alanını kapsamaktadır. 2010 senesine gelindiğinde Çin'in vergi düzeyi %9.8'e ve tarım ürünlerinin ortalama vergi oranı %15.2'e inmiştir. Sanayi ürünlerinin ortalama vergi oranı %8.9'a inmiştir. Vergi sınırlama oranı 2005 yılından bu yana %100 oranını korumaktadır. Vergi oranlarının gittikçe düşürülmesi Çin'in pazarının açılış hızını artırmıştır²⁴⁵.

Çin'in DTÖ üyeliği, Çin'in kendine özgü ekonomisini büyük ölçüde değiştirmiştir. DTÖ sayesinde Çin, kısa sürede ticaretin büyük devi olmuştur. Şimdi Çin dünyadaki en büyük ihraç devleti ve ikinci büyük ithal devleti haline gelmiştir. 2011 senesine kadar olan verilere bakıldığında, ticaret toplam hacmi 3.5 trilyon dolara ulaşmıştır²⁴⁶. Ayrıca Çin, hızlı bir şekilde yabancı yatırım devleti haline gelmektedir, rakamlara bakıldığında, 2004 yılında 60.3 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırım çekerek faaliyet halindeki toplam yabancı yatırım stoğunu 560 milyar doların üzerine çıkarmıştır²⁴⁷. 2011 yılında 590 milyar dolara çıkmış ve dünyanın 5. büyük yatırım devleti haline gelmiştir. Üyelikten 2010 senesine kadar, dünyaya 100 den fazla hizmet ticaret alanı açmıştır. Çin'in ihracatı 4.9 kat ve ithalatı da 4.7 kat artmıştır. Gayri Safi Millî Hâsıla miktarı 2 kattan fazla artmıştır ve kişi başına düşen gelir 800 dolardan 2010 senesinde 4000 dolara yükselmiştir²⁴⁸. Çin'in DTÖ çerçevesinde geliştirdiği ekonomik reformlar ve hukuki düzenlemeler ülke

²⁴⁴ **WTO in Shenzhen, Shen zhen WTO Affairs Research and Practice Work**, (Çince baskı: 主编: 张金生, 副主编: 杨涛, **WTO 在深圳, 深圳 WTO 事务工作探索与实践**, 海天出版社, 深圳-中国), China - Shenzhen: **Haitian Press**, 2011, ss. 18-26.

²⁴⁵ **The Strategy of the Powerful Country's Trade**, (Çince baskı: 陈文敬 - 赵玉敏, **贸易强国战略**, 学习出版社和海南出版社, 北京-中国), China- Beijing: Learning publishers and Hainan Publishing House, 2012, s. 111.

²⁴⁶ WTO in Shenzhen, Shen zhen WTO Affairs Research and Practice Work, **a.g.e.**, s. 27.

²⁴⁷ Hakan Durmazpınar, **Ulaşırı Şirketlerin Doğrudan Yabancı Yatırım Politikaları ve Çin Örneği**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2007, s. 73.

²⁴⁸ WTO in Shenzhen, Shen zhen WTO Affairs Research and Practice Work, **a.g.e.**, s. 27.

ekonomisinin kalkınmasındaki önemli faktörlerin başında gelmektedir. Bu kadar büyük ekonomik güce sahip olan Çin, bundan sonra da üyelik süresince daha bol kazançlar elde etmek için durmadan çalışmaktadır.

Uluslararası ticaretteki rakamların büyümesiyle ticari uyuşmazlıkların sayısı da artmıştır. Bu durumda DTÖ uyuşmazlıkları çözümü mekanizmasından yararlanarak Çin'in ekonomik çıkarlarını koruyabilmesi, Çin'in DTÖ üyeliği önünde duran önemli problemlerden biri olmuştur.

İlk dönemlerde Çin, DTÖ'nün bir genç üyesi olarak uyuşmazlıkların çözümüyle ilgili her bakımdan Avrupa ve Amerika ile karşılaştırıldığında bilgi ve tecrübe eksikliği yaşamış ve bunun giderilmesi için zamana ihtiyaç duymuştur²⁴⁹. Fakat şimdi DTÖ'nün ikinci büyük ticaret üyesi olan Çin, bu geçen 13 sene boyunca özellikle uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının işleyişi ve hatta daha da gelişmesine kafa yoran devletlerden birisi olmuştur.

Çin görünümde sosyalist pazar ekonomisine sahip bir ülke olsa da son yıllardaki ekonomik tutumu liberal ekonomi tarafındadır ve bu bakımdan, Çin'in DTÖ üyesi olması dünya kapitalist sistemi için son derece önemli bir karar olup kapitalizmin gelişimi için büyük bir adım olduğunu düşünenler de vardır²⁵⁰. Çin ve Rusya gibi ülkelerin devlet yapısı DTÖ sistemini oluşturan ve sürekli kontrol altında tutan devletlerden farklı olsa da ekonomik açıdan kapitalizme entegre olmuş durumdadır. Çünkü Çin, DTÖ'ye üye olmak için devletin birçok kendine özgü ticaret politikalarından taviz vermekte, ekonomik reformlar uygulamakta ve daha liberal olan ekonomik düzen yolunda ilerlemektedir. Uzak doğuda parlayan bu yıldızın göstermiş olduğu performansları gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ilgi odağı olmaktadır.

²⁴⁹ **Implementation of the WTO Dispute Settlement Mechanism**, (Çince baskı: 纪文华, 黄萃, 实现中的 WTO 争端解决机制 1995-2007, 北京商务出版社, 北京-中国), China - Beijing: China Commerce and Trade Press, 2007, s. 2-3.

²⁵⁰ Gaye Yılmaz, **Dünya Ticaret Örgütü Politikaları GATS, TRIPS ve Meslekler**, İstanbul: Çizgi Basım Yayın Ltd. Şti, 2003, s. 21.

Tablo4. RMB Döviz Kurları (Yuan / \$)

Yıllar	Yuan /\$
1955-1971	2.46
1980	1.53
1990	5.22
1993	5.80
1994	8.45
1995	8.32
1996	8.30
1997-2005	8.28
2006	7.82
2007	7.48
2008	6.82
2009	6.82
2010	6.62
2011	6.32
2012	6.23
2013	6.06

Kaynak: Döviz kuru,

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/kurlar/kurlar_tr.php. (Erişim Tarihi: 06.01.2014).

4.2. Çin'in Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar

Çin, DTÖ bünyesindeki uyuşmazlıkların çözümü mekanizması çerçevesinde 2013 senesinin sonuna kadar çözüme konulan uyuşmazlıklar arasında 12 uyuşmazlığa davacı, 31 uyuşmazlığa da davalı olmak üzere toplam 43 uyuşmazlığa taraf olmuştur. Bunun yanı sıra üçüncü taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı 104'ü bulmuştur. 2009 senesinde DTÖ'nün kabul ettiği 14 tane uyuşmazlığın içinde sadece Çin ile ilgili olan uyuşmazlıkların sayısı 7'den fazla olmuş ve DTÖ uyuşmazlıklarına taraf olan devletlerin içinde Çin sırası ile en başta gelen devlet

olmuştur. Bu açıdan bakıldığında 2009 senesini DTÖ uyuşmazlıklarının çözümünde “Çin Yılı” olarak adlandırılrsa da hiç de abartmış olmayacaktır²⁵¹.

Çin’in davacı taraf olarak çözüme konulan 12 tane uyuşmazlığının içinden 1 tanesi panel aşamasına geçmeden ikili müzakereler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur ve 4 uyuşmazlık daha sonuçlanmamıştır. Diğer 7 uyuşmazlık için ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu 7 uyuşmazlığın 4 tanesi de temyiz aşamasına kadar gitmiştir.

Çin’in davalı taraf olarak da çözüm için sunulan toplam 31 tane uyuşmazlığın içinden 10 tanesi panel aşamasına geçilmeden ikili müzakereler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur ve 9 tane uyuşmazlık daha sonuçlanmamıştır. 12 tane uyuşmazlık ise ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu 12 tane uyuşmazlığın 8 tanesi temyiz aşamasına gitmiştir. Hatta içinden bir tanesi kodu DS414 olan uyuşmazlık konusunda Çin, verilen kararı uygulayacağını ve bunun için makul süre istediğini bildirmiştir.

Üçüncü taraf olduğu uyuşmazlıkların toplan sayısı 104’e çıkmıştır. Bu çalışmada Çin’in bu üçüncü taraf olduğu uyuşmazlıklarını yüzeysel olarak ele alınacak. Çünkü sayısı ve önemi bakımından davacı ve davalı olan uyuşmazlıklar incelememize daha müsait durumdadır.

4.3. Uyuşmazlıkları Konumuna Göre Bölümleme

4.3.1. Davacı Taraf Olarak Çözülen Uyuşmazlıklar

²⁵¹ **Dispute Settlement of WTO The Year of China (2009)**, (Çince baskı: 张乃根, WTO 争端解决的 “中国年(2009)” 上海人民出版社, 上海-中国), China-Beijing: Shanghai People's Publishing House, 2010, s. 33.

Çin'in DTÖ ve uyuşmazlık çözümü mekanizması kapsamında davacı konumda taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı 12'dir.

4.3.1.1. Danışma Görüşmesinde Çözülen Uyuşmazlıklar

Çin'in DTÖ ve uyuşmazlık çözümü mekanizması kapsamında davacı konumda taraf olduğu 12 tane uyuşmazlığın içindeki 5 tane uyuşmazlık ise panel kurulmadan ikili görüşmeler yoluyla danışma görüşmesinde çözüme kavuşmuştur. Bu uyuşmazlık örnekleri şu şekildedirler:

1. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS368

ABD'nin Çin'den İthal Ettiği Kuşe Kâğıdı Üzerindeki Anti-Dumping Vergisine İlişkin Tespitlerinin Başlatılması ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri.

Respondent: United States

United States — Preliminary Anti-Dumping and Countervailing Duty Determinations on Coated Free Sheet Paper from China

ABD ve Çin arasındaki bu uyuşmazlıkta, Çin'den ABD'ye ihraç edilen kuşe kâğıdı üzerindeki Anti-Dumping Vergisi ve Anti-Sübvansiyon Vergisi ile ilgili verdiği kararlar ele alınmıştır. Çin'in talebiyle danışmalar görüşmesinde çözüme kavuşturulmak istenen uyuşmazlıkta Çin, ABD'nin GATT 1994'ün VI. maddesi, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemleri"nin 1., 2., 10., 14., 17. ve 32. maddeleri

ve DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 1., 2., 7., 9. ve 18. maddelerine aykırı tedbirler uyguladığını iddia etmiştir.

ABD Ticaret Bakanlığı yalnız Çin ile sınırlı olmayan Güney Kore ve Endonezya menşeli kuşe kâğıtlarına da Anti-Damping Vergisi ve Anti-Sübvansiyon Vergi soruşturmasını başlatmıştır. Çin ile ilgili soruşturmanın başlatılma tarihi 27 Kasım 2006 olmuştur. Çin'in, 2001 yılındaki DTÖ üyeliğinden bu yana bağımsız olarak ABD-Çin ticaret ilişkilerinde, DTÖ'ye başvuruda bulunduğu ilk uyuşmazlıktır.

Uyuşmazlığın nedeni ise, 31 Ekim 2006 tarihinde Amerika (New Page) Kâğıt Grubu'nun ABD Ticaret Bakanlığı (DOC) ve Uluslararası Ticaret Komisyonuna (ITC) başvurarak Çin menşeli kuşe kâğıdı üzerinde Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Vergi incelemesinin yapılması talebinde bulunmasıdır.

Kasım 2006 tarihinde ABD, bu soruşturmayı başlatmış ve 15 Aralık 2006 tarihinde ABD'nin Uluslararası Ticaret Komisyonu, Çin menşeli kuşe kâğıdının ABD'nin iç pazarındaki ilgili sektörünün üzerinde asli ve önemli zararlara neden olduğuna ve öngörülebilir tehditlerin varlığı ile ilgili geçerli kanıtların bulunduğu dair ilk hükmünü açıklamıştır. ABD Ticaret Bakanlığı, Çin'e " ABD Telafi Edici Vergi Kanunu"/ "United States Countervailing Duty Law" uygulayıp uygulamaması konusunda 30 gün içerisinde yorum göndermek kaydıyla kamuoyunu davet eden bir bildiri yayınlamış ve bu bildiri her kesimden yoğun tartışmalarına neden olmuştur. Aralık 2006 tarihinden Şubat 2007'e kadar, Çin hükümetinin davalı şirketler listesinde yer alan Jin Dong Kâğıt Sanayisi, Chen Niao Kâğıt Sanayisi ve ayrıca Amerika Sanayiler Birliği ile Hukuk Firmaları olmak üzere toplam 47 tane yorum sunulmuştur. 9 Ocak 2007 tarihinde Çin Ticaret Bakanlığı, ABD Uluslararası Ticaret Mahkemesi ve ABD Ticaret Bakanlığının çıkarmış olduğu hükümlere geçici olarak kısıtlama getirmesi konusunda harekete geçmiştir.

30 Mart 2007 tarihinde ABD, Çin'den ithal edilen kuşe kâğıdı üzerindeki Anti-Damping soruşturması ile ilgili ilk kararlarını açıklamış ve Çin'e "ABD Telafi Edici Vergi Kanunu" uygulayacağını ve Çin'den ABD'ye ihraç edilen kuşe kâğıtlara geçici olarak Anti-Damping vergisi uygulayacağını belirtmiştir.

14 Eylül 2007 tarihinde, Çin hükümeti yukarıda bahsettiğimiz uyuşmazlık ile ilgili DTÖ'ye başvurarak ABD ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. 12

Ekim 2007 tarihinde, Çin-ABD ticaret yetkilileri danışma aşamasının ilk oturumunu gerçekleştirmiştir. 18 Ekim 2007 tarihinde ABD Ticaret Bakanlığı, bu uyuşmazlıkla ilgili çıkmış olan nihai sonuçları duyurmuş ve Çin'deki kuşe kâğıdı üreticileri ve ihracatçılarına %21.1'den %99.6'e varan Anti-Damping Vergisi ve %7.40'den %44.25'e varan Anti-Sübvansiyon Vergisi uygulayacağını kararlaştırmıştır. Bu vergi oranları, Endonezya ve Güney Kore devletlerindeki üreticiler için dayatılan orandan çok daha yüksek olmuştur.

20 Kasım 2007 tarihinde, ABD bir anket çalışması sonucu Çin menşeli kuşe kâğıdının ABD'nin iç pazarındaki ilgili sektör üzerinde asli ve önemli zararlara neden olmadığı ve öngörülebilir tehditlerin yokluğunu tespit etmiş ve kuşe kâğıdı üzerindeki Anti-Damping Vergisi ve Anti-Sübvansiyon Vergisi uygulama kararını iptal ettirmiştir. Böylelikle bu uyuşmazlık karşılıklı tatmin edici bir şekilde çözümlenmiştir.

Çin, taraf olduğu böyle uyuşmazlıklar konusunda herhangi bir ürün üzerinde hem Anti-Damping Vergisi hem Anti-Sübvansiyon Vergisi önlemlerinin uygulanmasının, uluslararası ticaret engelleri bakımından değerlendirdiğimizde "Çifte Vergilendirme" adını almakta olduğunu ve bu durumun çok haksız bir uygulama olduğunu ifade etmektedir. "Kuşe Kâğıdı" örneğinde olduğu gibi ABD'nin Anti-Damping tutumunun ardında Çin'e "Kayıt Dışı Ekonomi" devleti gözüyle bakması ve Çin üretiminin gerçek maliyetini dikkate almadan kendi sanayisinin çıkarını düşünerek karar çıkardığını iddia etmesi yatmaktadır. Çin Ticaret Bakanlığı istatistiklerine göre şimdiye kadar dünyada Rusya, Brezilya, Yeni Zelanda, İsviçre ve Avustralya gibi ülkelerin de aralarında olduğu toplam 81 ülke Çin'in "Piyasa Ekonomisi" statüsünü tanımıştır. AB, 1998 yılının Nisan ayında Çin'i artık "Kayıt Dışı Ekonomi" ülkeleri listesinden çıkardığını resmi olarak açıklamıştır. Ama ABD, Çin'in piyasa ekonomisi statüsünü tanımamakta ısrarcı olmuştur. 1984 yılından bu yana ABD, "Kayıt Dışı Ekonomi" ülkelere yönelik "ABD Telafi Edici Vergi Kanunu" uygulamayacağını kararlaştırmış olmasına rağmen ABD Ticaret Bakanlığı, Çin'den ithal edilen kuşe kâğıdına Anti-Sübvansiyon Vergi uygulamıştır. Taraf olarak Çin, bu davanın ABD'nin "Telafi Edici Vergi Kanunu"nu "Kayıt Dışı Ekonomi" ülkelere uyguladığı ilk örnek ülke olduğunu belirterek, ABD'nin bu

tutumunun 23 yıldan beri ısrarla “Kayıt Dışı Ekonomi” ülkelerine “Telafi Edici Vergi Kanunu” uygulamayan ticaret politikasını değiştirdiğini iddia etmiştir.

21. yüzyıldan bu yana ABD, Çin’in AB’den sonraki ticaret ortağı konumundadır. ABD ve Çin arasındaki uluslararası ticaretin ilerlemesiyle bu iki devlet arasında ticari uyuşmazlıklar da giderek artmıştır. ABD’nin Anti-Damping soruşturmalarına en çok maruz kalan ülke Çin’dir, ancak son zamanlarda devlet sanayilerinin aktif bir şekilde davalı olması sonucunda ABD, Anti-Damping uygulaması yürütürken davalı şirketlere ayrı bir vergi oranı belirlemiş ve bu durum, ABD’yi bazı üretim fiyatlarının pazarı yönlendirme özelliğini tanımaya zorlamıştır. ABD gün geçtikçe sadece Anti-Damping önlemleri ile Çin ürünlerinin ABD’ye yönelik ihracatını frenlemenin mümkün olmayacağını hissetmeye başlamıştır. Ayrıca Çin, DTÖ “Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması”nın, bir malın sübvansiyonlu olup olmadığına yönelik tespitinde, sübvansiyon yapan üye ülkenin bir piyasa ekonomili devlet olup olmadığını hiç dikkate almamasını eleştirmektedir²⁵².

27 Temmuz 2005 tarihinde, ABD Temsilciler Meclisi “ABD Ticaret Hakları İcra Yasası”nı onaylamış ve ABD’nin 1930’larda “Telafi Edici Vergi Kanunu”na değişiklikler getirerek, kanunun doğrudan “Kayıt Dışı Ekonomi” ülkelerinin ithal ürünlerine uygulanacağını yasalaştırmıştır. Böylece ABD’nin, Çin’e “Telafi Edici Vergi Kanunu” uygulamasının yasal dayanağı sağlanmıştır²⁵³.

ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu, Ticaret Bakanlığı’nın “Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon kararını fes ederek, Aslında, Çin’e “Telafi Edici Vergi Kanunu”nun uygulanıp uygulanmaması ile ilgili problemini önlemiştir. Böylelikle

²⁵² <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jaldid=40>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS368**, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information. Telif Hakkı@Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd , (Erişim Tarihi: 02.08.2013).

²⁵³ <http://finance.sina.com.cn/review/observe/20070402/08143462951.shtml>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS368**, (Çince doküman:中国经济周刊, 版权所有新浪公司 02. 04 2007.) Copyright © 1996-2007 SINA Corporation, All Rights Reserved , (Erişim Tarihi: 02.08.2013).

ABD, bu davada, ülkelere telafi edici vergi uygulaması konusundaki tutumunu sergilemiştir.

Çin'in bu dava ile ilgili görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Anti-Sübvansiyon ve Anti-Damping soruşturmaları, DTÖ çatısı altındaki adil ticaretin korunmasını sağlayan bir araçtır, ama bu sık sık Ticaret Savunmacıları tarafından suistimal edilmektedir. Anti-Sübvansiyon soruşturmaları, Anti-Damping soruşturmalarından daha kritik bir şekilde yürütülmektedir. Anti-Sübvansiyon soruşturmasının yer aldığı sektör daha geniştir ve hatta bir devletin tüm sektörlerinde yer alabilmektedir. Anti-Sübvansiyon soruşturmasının, konum bakımından hükümet eylemi olması daha çok siyasi bir anlam taşımaktadır. Bu davranış bir hükümetin ekonomisi üzerindeki kontrolü ve müdahalesinin, başka bir ülke tarafından dolaylı olarak müdahaleye maruz kalması sonucuna götürür. DTÖ'nün ilgili kurallarına göre Sübvansiyon; yasaklanan sübvansiyon, önlem alınabilen sübvansiyon ve serbest sübvansiyon olarak bir kaç çeşide ayrılmaktadır. Yasaklanmış sübvansiyonlar tamamıyla yasaklanmıştır, ancak diğerleri tamamen meşrudur. Sübvansiyonların çoğu müracaat edilebilen sübvansiyonlar kategorisi içine girmektedir, fakat bununla ilgili hükümler başka hükümlere kıyasen belirsizdir ve DTÖ bünyesindeki AB gibi gelişmiş ülkeler birçok ticari uyuşmazlıkları bu sübvansiyon ile ilgilidir.

Bu nedenle Çin, DTÖ'nün Sübvansiyonlar ve Telafi Önlemler Sistemi'ne daha fazla dikkat etmelidir. Devletler sübvansiyonları, vergi teşvik yasaları ve de politikalarını tez elden değiştirme ve geliştirmesi gerektiğinin altını çizmeli ve DTÖ kuralları ile olan tutarlılığını sağlamayı hedeflemelidir. Ayrıca DTÖ'nün ilgili hükümleri oldukça muğlak olduğundan bu hükümlerin anlamlarını daha da açıklığa kavuşturmak amacıyla Çin hükümeti, bu konu ile ilgi uyuşmazlıkları DTÖ ve uyuşmazlığın çözümü mekanizmasına danışmalı ve asıl hedef olarak DTÖ kurallarının iyileştirilmesini teşvik etmeli. Bunun yanı sıra Çin sanayisinin meşru haklarını uzun süreli olarak koruma altına almalıdır²⁵⁴.

²⁵⁴ Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı©Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd, a.g.e. , **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS368.**

2. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS437

Çin'den İthal Edilen Belirli Ürünler Üzerindeki Anti-Sübvansiyon Vergisi Önlemleri ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

United States — Countervailing Duty Measures on Certain Products from China

25 Mayıs 2012 senesinde Çin, DTÖ, uyuşmazlıkların çözümü mekanizması altında ABD ile uyuşmazlıkların çözümü için müzakereleri başlatmıştır. Bunun nedeni ABD'nin, Çin'in 22 çeşit ürünü üzerindeki Anti-Sübvansiyon Vergi soruşturması ile ilgili yanlış tutumu olmuştur.

Çin'in talebiyle danışmalar görüşmesi aşamasında çözüme kavuşturulmak istenen uyuşmazlıkta iddia edilen husus, ABD'nin GATT 1994'ün VI. ve XXIII. maddeleri, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemleri"nin 1.1., 1.1(a)(1)., 1.1(b)., 2., 10., 11., 11.1., 11.2., 11.3., 12.7., 14(d)., 30. ve 32.1. maddeleri ve "Çin'in Katılım Protokolü"nü'nün 15. maddesinde yer alan hükümlere aykırı tedbirler uygulaması olmuştur.

Çin, Anti-Sübvansiyon Vergi soruşturmaları ile ilgili belirli tespitlerinin çeşitli yönlerine itiraz etmiştir. Ayrıca ABD Ticaret Bakanlığı, Çin'deki bazı iktisadi kamu teşebbüsleri "Kamu Kurumu" ve eksik delilli olarak yanlış tespit etmiştir. Çin, ABD Ticaret Bakanlığı'nın başvuruyu yeterince denetlemeden Çin sanayisine Anti-Sübvansiyon vergisi soruşturması başlattığını kınamıştır. 20 Ağustos 2012 tarihinde, Çin bu uyuşmazlıkla ilgili bir panelin kurulmasını talep etmiştir. UÇO'nun 31 Ağustos 2012 tarihli toplantısında Çin'in panel kurulması talebi ertelenmiştir ve 28 Eylül 2012 tarihli toplantısında bir panel kurulması kararı alınmıştır. Avustralya,

Brezilya, Kanada, AB, Hindistan, Japonya, Kore, Norveç, Rusya Federasyonu, Türkiye, Vietnam ve sonradan Suudi Arabistan da üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 14 Kasım 2012 günü, Çin panelin oluşması için Genel Müdür'e müracaata bulunmuş ve 26 Kasım 2012 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 29 Nisan 2013 tarihinde Panel Başkanı, taraflarla istişareler sonrasında panel tarafından öngörülüp kararlaştırılan takvim tarihini belirlediğini ve nihai raporun Ocak 2014'te taraflara açıklanacağını UÇO'ya bildirmiştir.

18 Kasım 2013 tarihinde Panel Başkanı bu anlaşmazlığın taraflarından gündeme getirilen sorunların karmaşıklığı nedeniyle panelin çalışmalarını Mayıs 2014'de sonuçlandıracağını UÇO'ya bildirmiştir. Panel şimdi Mayıs 2014'te çalışmalarını sonuçlandırmak için çalışmalarına devam etmektedir²⁵⁵.

3. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS449

Çin Ürünleri Üzerindeki Anti-Sübvansiyon ve Anti-Dumping Önlemleri ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

United States — Countervailing and Anti-dumping Measures on Certain Products from China

17 Eylül 2012 günü, Çin ABD'nin Çin ürünleri üzerindeki önlemleri konusunda ABD ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Çin bu önlemlerin "Sübvansiyon ve Telafi Edici Önlemler" in 10., 15., 19., 21. ve 32. maddelerine,

²⁵⁵ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds437_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS437**, (Erişim Tarihi: 03.08.2012).

GATT 1994'ün VI., X.1., X.2., X.3. maddelerine ve DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 9. ve 10. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

Görüşmeler olumlu sonuçlanmamış ve 19 Kasım 2012 tarihinde, Çin bir panelin kurulması talebinde bulunmuştur. UÇO'nun, 30 Kasım 2012 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiştir. UÇO'nun 17 Aralık 2012 tarihli toplantısında, bir panel kurulmasına karar verilmiş ve Avustralya, Kanada, AB, Japonya, Türkiye ve Vietnam daha sonra Hindistan ve Rusya Federasyonu üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 21 Şubat 2013 tarihinde Çin, DTÖ Genel Müdürü'ne panelin kurulması talebinde bulunmuş ve 4 Mart 2013 tarihinde, Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 11 Eylül 2013 tarihinde, Panel Başkanı taraflarla görüştüktan sonra kabul edilen takvime uygun olarak, Aralık 2013 itibariyle taraflara nihai raporunu açıklayacağını UÇO'ya bildirmiştir²⁵⁶. Panel şimdi Aralık 2013 tarihinde çalışmalarını sonuçlandırmak için çalışmaktadır.

4. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS452

Yenilenebilir Enerji Üretimi Sektörünü Etkileyen Bazı Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: AB, İtalya, Yunanistan,

Respondent: European Union, Italy, Greece

European Union and Certain Member States — Certain Measures Affecting The Renewable Energy Generation Sector

5 Kasım 2012 günü, Çin, İtalya ve Yunanistan'la sınırlı olmayan bazı AB üyesi devletleri de kapsayan taraflar ile yenilenebilir enerji üretim sektörünü

²⁵⁶ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds449_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE 449**, (Erişim Tarihi: 04.08.2013).

etkileyebilen tarifelerle ilgili yerli kısıtlamaların da bulunduğu bazı önlemlere ilişkin danışma görüşmeleri talebinde bulunmuştur.

Çin, bu önlemlerin GATT 1994'ün I., III:1., III:4., III:5. maddelerine, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemleri"nin 1.1., 3.1(b)., 3.2. maddelerine ve Ticaretle İlgili Yatırım Tedbirleri Anlaşması'nın (TRIMs) 2.1. ve 2.2. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

16 Kasım 2012 tarihinde, Japonya istişarelere katılma talebinde bulunmuş ve hemen sonra 19 Kasım tarihinde, Avustralya ve Arjantin da danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur. Daha sonra AB, Japonya'nın danışma görüşmesine katılma talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir.

Çin Hükümeti bu iddialara bir yanıt alma ve danışma görüşmesinin talebine uygun bir tarih için sabırsızlanmaktadır ²⁵⁷.

Dava ile ilgili Ticaret Bakanlığı sözcüsü Shen Danyang bir bildiri yayımlayarak, bazı AB üye ülkelerinin yasal hükümleri gereğince, fotovoltaik enerji üretim projelerinin temel bileşenleri AB veya Avrupa Ekonomik Alanı ülkeleri menşeli olduğu durumda Proje tarafından üretilen elektrikten belirli bir miktar para veya belirli oranda tarife sübvansiyonu alınacağını belirtmiştir. Ve Bu sübvansiyon önleminin DTÖ ulusal muamele ve en çok kayrılan ulus prensibi ilkesine aykırı olduğunu, DTÖ anlaşmalarının yasaklamış olduğu ithal ikamesi sübvansiyonlarını teşkil ettiğini, Çin'in fotovoltaik ürünler ihracatı ciddi derecede etkilediğini ve Çin'in bir DTÖ üyesi olarak meşru hak ve çıkarlarının hasara uğradığını vurgulamıştır. Ayrıca Çin hükümeti yerli fotovoltaik işletmelerine adil bir uluslararası ticaret ortamı sağlayabilmeleri için mücadele etme hakkı ve sorumluluğunun olduğunu ifade etmiştir.

Shen Danyang yine Güneş fotovoltaik ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarını geliştirmenin insanlığın karşılaştığı iklim değişikliği ve enerji güvenliği sorunları çözmeye yardımcı olacağı, dolayısıyla bütün devletlerin ortak menfaati için uygun olacağını kaydetmiştir. Devletlerin, uzun vadede odaklanmaları gerektiğini,

²⁵⁷ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds452_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS452**, (Erişim Tarihi: 05.08.2013).

sanayi işbirliğini güçlendirmeleri, uluslararası ticarete serbestleştirmeli ve kısa vadeli faydaları göz önünde bulundurarak ticaret korumacı önlemleri almamaları gerektiğini öneriyor²⁵⁸.

5. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS471

Çin ile ilgili Anti-Dumping Bildirisinin Bazı Yöntem ve Uygulamaları ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

United States — Certain Methodologies and their Application to Anti-Dumping Proceedings Involving China

3 Aralık 2013 tarihinde Çin, kuyu borusu gibi 13 çeşit ürünlerini kapsayan Anti-Dumping soruşturmalarındaki bazı yöntemlerin yanlış kullanımı ile ilgili ABD ile danışma görüşmeleri talebinde bulunmuştur. Çin Ticaret Bakanlığı sözcüsü dava ile ilgili ABD'nin Anti-Dumping soruşturma incelemesinde dumping yönteminin yanlış kullanıldığı, işletmelere birbirinden ayrı vergi oranı vermeyi reddetmek gibi bir çeşit DTÖ kurallarına uymayan uygulamalarının var olduğunu açıklamıştır. ABD, Çin ürünlerinin dumpingli olduğunu dair yanlış tespit yürüterek Çin'in dumpingli ürünlerinin kapsamının önemli ölçüde genişlemesine sebebiyet verdiğini iddia etmiştir. Ayrıca bu dava ile ilgili 13 çeşit ürünün tek tek ihracat maliyetini hesaplayarak Çin'e büyük zararlar getirdiğine dikkat çekerek DTÖ'nün (贸易救济规则) ticari tedbir kuralları ile ilgili bazı kuralların suiistimal edilmesine şiddetle karşı

²⁵⁸ <http://www.tradelawinfo.net/n171c11.aspx>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS452**, Copyright © WTO Dispute Resolution Information Network, (Çince doküman: 版权所有 ©WTO 争端解决信息网).

olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Ticari Korumacılığa karşı olduğunu, DTÖ üye ülkelerinin haklarının belirlenerek yerli sanayilerin yasal hak ve menfaatlerinin korunacağına vurgu yapmıştır. Çin, DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması ile ilgili danışma görüşmesinde ABD'nin yanlışlıklarını düzeltmelerini temenni etmiştir²⁵⁹.

Çin'in talebiyle danışma görüşmesinde çözüme kavuşturulmak istenen uyuşmazlıkta iddia edilen husus, ABD'nin GATT 1994'ün VI:2. maddesine, DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 2.4.2., 6.1., 6.8., 6.10., 9.2., 9.3., 9.4. maddelerine ve EK II de yer alan hükümlere aykırı tedbirler bulunduğu. Çin hükümeti, tüm bu iddialara bir yanıt almak ve danışma görüşmesi talebine karşılıklı olarak uygun bir tarih için sabırsızlanmaktadır²⁶⁰.

4.3.1.2. Panel ve Temyiz Aşamasında Çözülen Uyuşmazlıklar

Çin'in DTÖ ve uyuşmazlıkların çözümü mekanizması kapsamında davacı olarak taraf olduğu 12 tane uyuşmazlığın içindeki 7 tane uyuşmazlık ise ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bunun içinde yine 4 uyuşmazlıkta da panel ile çözüm sağlanamadığından temyize gönderilmiştir. Bu uyuşmazlıklar sırasıyla aşağıda belirtilmektedir:

²⁵⁹ <http://www.tradelawinfo.net/n341c11.aspx>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS471**, Copyright © WTO Dispute Resolution Information Network, (Çince doküman: 版权所有 ©WTO 争端解决信息网), (Erişim Tarihi: 06.08.2013).

²⁶⁰ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds471_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS471**, (Erişim Tarihi: 06.08.2013).

1. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS252/

Temyize Gitti.

Bazı Çelik Ürünlerinin İthalatındaki Kesin Korunma Önlemleri ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

United States — Definitive Safeguard Measures on Imports of Certain Steel Products

Öncelikle belirtmemiz gereken önemli husus, bu dava, Çin'in DTÖ tarihindeki ilk macerasıdır ve konum açısından da çok önemlidir. Ayrıca bu uyuşmazlık temyiz aşamasına kadar gitmiştir.

Haziran 2001 tarihinde, ABD Başkanı George W. Bush, ABD Çelik Endüstrisi'nin talebi üzerine ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu'ndan ABD Ticaret Yasası'nın 201.maddesinin hükmü gereğince çelik ürünleri ithalatı ile ilgili soruşturma başlatmasını istemiştir.

Ekim 2001 tarihinde, ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu tarafından yayınlanan bulgular toplam ithal edilen 10 çeşit çelik ürünlerinin, ABD sanayisine ciddi zararlar verdiğini ve "ABD Ticaret Kanunu"nun 201. maddesine dayanarak ABD'nin çelik sanayisini korumak amacıyla çelik üzerindeki ithalat vergilerinin yükseltilmesi gibi bazı koruyucu önlemler uygulayacağını açıklamıştır.

26 Mart 2002 tarihinde, ABD Başkanı 10 çeşit ithal çelik ürünlerine koruma önlemleri uygulanacağını ve 3 sene boyunca %30 tarife artışı ile devam edeceğini açıklamıştır²⁶¹.

7 Mart 2002 tarihinde AB, ABD tarafından yakında uygulanacağı öne sürülen kesin korumacı önlemler konusunda ABD ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Hemen ardından sırasıyla Japonya, Kore, İsviçre, Kanada, Venezuela, Norveç, Çin, Meksika, Yeni Zelanda da danışma görüşmelerine katılma talebinde bulunmuştur. Bu devletler ayrı ayrı olarak, ABD'nin DTÖ kurallarına ve başka ilgili anlaşmalara ihlal ettiğini iddia etmişlerdir. 11 ve 12 Nisan 2002 tarihlerinde, AB, Japon, Güney Kore, Çin, İsviçre ve Norveç' den oluşan altı devletin ABD ile olan danışma toplantısı DTÖ'de gerçekleşir. Danışma toplantısında, yukarıda saydığımız 6 üye devlet ABD'nin, DTÖ'nün ilgili hükümlerine ihlal ettiğini iddia ederek ticari korumacılık önlemlerin yürütülmesi ile ilgili üzüntülerini dile getirir. Ayrıca, ABD'den bu önlemi derhal durdurmasını talep eder. Müzakereler bittikten sonra altı üye ortak bir basın açıklaması yayımlar. Yeni Zelanda ve Brezilya, 13 Haziran'da ABD ile danışma görüşmesi toplantısını gerçekleştirmiştir.

Danışma görüşmesinde uyuşmazlık çözüme ulaşamadığı için Çin dâhil bazı DTÖ üye ülkelerinden 8 tanesi bu uyuşmazlıkla ilgili iddialarını, UÇO'nun her biri değişik tarihlerde olan toplantılarında tek tek dile getirmiş ve "ABD Çelik Ürünleri Korunma Önlemleri" adı altında panelin kurulması talebinde bulunmuştur. Konu ile ilgili Çin, ABD'nin uyguladığı bu koruma önlemlerinin, GATT 1994'ün I:1., II., X:3., XIX:1., XIX:2. maddeleri ve Korunma Önlemleri Anlaşması'nın 2.1., 2.2., 3.1., 3.2., 4.1., 4.2., 5.1., 5.2., 7.1., 8.1., 9.1. ve 12. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

UÇO bir tek panelin kurulmasına karar vermiştir. Kanada, Çin Taipei, Küba, Malezya, Meksika, Tayland, Türkiye ve Venezuela panele üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 15 Temmuz 2002 tarihinde AB, Japonya, Kore, Çin, İsviçre, Norveç ve Yeni Zelanda, panelin Genel Müdürü'nden panel kurulmasını talep etmiş ve 25

²⁶¹ **Concise Guide of WTO, (Çince baskı: 石士钧, WTO 简明教程, 上海财经大学出版社, 上海 - 中国), China-Shanghai: Finance and Economics University press, 2009, s. 226.**

Temmuz 2002 tarihinde panel kurulmuş. 23 Ekim 2002 tarihinde, Malezya paneli, üçüncü taraf olma hakkından geri çekilmeye karar vermiştir. Panel tarafından, sırasıyla 29-31 Ekim 2002 ve 12-14 Aralık 2002 tarihlerinde, birinci ve ikinci asli oturumunu gerçekleştirmiştir. 20 Şubat 2003 tarihinde, Panel Başkanı panelin hacmi, karmaşıklığı, hukuki ve fiili soruların hassasiyetinin yükseltilmesi nedenleriyle altı ay içinde çalışmalarını tamamlamasının mümkün olmayacağını ve Nisan 2003'ün sonuna kadar çalışmalarını tamamlayacağını UÇO'ya bildirmiştir. 11 Temmuz 2003 tarihinde panel raporu üyelere dağıtılmış ve ABD korunma önlemlerinin DTÖ hükümlerine aykırı olduğunu savunmuştur.

11 Ağustos 2003 tarihinde, ABD temyiz talebinde bulunmuş, 8 Ekim 2003 tarihinde TO Başkanı, TO'nın temyiz raporunu tamamlaması ve tercüme edilmesi için 60 günlük süre gerekeceğini ve TO raporunun en geç 10 Kasım 2003 tarihinde DTÖ üyelerine iletileceğini UÇO'ya bildirmiştir. 10 Kasım 2003 tarihinde temyiz raporu DTÖ üyelerine dağıtılmıştır. TO, panelin çıkarmış olduğu nihai kararını onaylamış ve bu rapora göre davayı Çin dâhil olmak üzere davacı üye devletler kazanmıştır. 4 Aralık 2003 tarihinde ABD Başkanı, 5 Aralık 2003 tarihiyle koruyucu önlemlerinin sonlanacağına dair bir kararname imzalamıştır. 10 Aralık 2003 tarihinde panel ve temyiz raporları, UÇO tarafından kabul edilmiştir²⁶².

2. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS379/ Temyize Gitti.

Çin'den İthal Edilen Bazı Ürünler Üzerindeki Kesin Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Vergi Önlemleri ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

²⁶² http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds252_e.htm. **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS252**, (Erişim Tarihi: 07.08.2013).

Definitive Anti-Dumping and Countervailing Duties on Certain Products from China

30 Mayıs 2008 tarihinde ABD Ticaret Bakanlığı, Çin'in standart çelik boru ürününe Anti-Dumping ve Anti-Sübvansiyona Vergisi uygulayacağı ile ilgili nihai kararını açıklamıştır. Kararda, Çin'in devlet sanayilerine %29.5 ile %615.92 arasında değişen sübvansiyon vergisi ve %85.55 oranında genel Anti-Dumping Vergisi uygulayacağını düzenlemiştir.

16 Haziran 2008 tarihinde ABD Ticaret Bakanlığı, Çin menşeli ince duvarlı dikdörtgen boru üzerinde Anti-Dumping ve Anti- Sübvansiyon ile ilgili nihai kararını açıklamıştır. Çinli sanayilerin genel dumping vergi oranı %264, sübvansiyon vergisi %15.28 ve en yüksek sübvansiyon vergisinin %200.58'e kadar olacağını kararlaştırılmıştır.

19 Haziran 2008 tarihinde ABD Ticaret Bakanlığı Çin menşeli karmaşık dokuma çantaları üzerinde Anti-Dumping ve Anti-Sübvansiyonun ile ilgili nihai kararını açıklamıştır. Çinli sanayilerinin genel dumping vergi oranı %91.73, sübvansiyon vergi oranı da % 226.85 olarak kararlaştırmıştır.

4 Ağustos 2008 tarihinde ABD Ticaret Bakanlığı, Anti-Dumping ve Anti-Sübvansiyon kararlarını açıklamıştır. Çin'in davalı konumundaki sanayilerin ABD'ye ihraç edilen otoyolda kullanılmayan lastik ürünleri için %0 -%19.15 oranında Anti Damping vergisi, %2.45-%14 oranında sübvansiyon vergisi ve davalı olmayan sanayiler için %210.48 cezalandırıcı Anti-Dumping Vergisi ve %5.62 oranında Genel Sübvansiyon Vergisi uygulayacağını kararlaştırmıştır.

19 Eylül 2008 tarihinde Çin, ABD'nin Çin'den ihraç edilen bazı ürünler üzerindeki Kesin Anti-Dumping ve Anti-Sübvansiyon Vergi Önlemleri konusunda danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur.

Çin, ABD'nin DTÖ ve Anti-Dumping Anlaşması'nın 1., 2., 6., 9., 18. maddeleri, GATT 1994'ün I., VI. maddeleri, Sübvansiyon ve Telafi Edici Önlemleri'nin 1., 2., 6., 9., 10., 12., 13., 14., 19., 32. maddeleri ve Çin'in DTÖ'ne katılım protokolününün 15. maddelerini ihlal ettiğini iddia etmiştir. 9 Aralık 2008

tarihinde, Çin uyuşmazlık ile ilgili panel kurulmasını talep etmiştir. UÇO'nun 22 Aralık 2008 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiştir. UÇO'nun 20 Ocak 2009 tarihli toplantısında, panel kurulmuş ve Arjantin, Avustralya, Bahreyn, Kanada, AB, Kuveyt, Suudi Arabistan, Türkiye ve sonra Brezilya, Hindistan, Japonya, Meksika, Norveç ve Çin Taipei üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 23 Şubat 2009 tarihinde, Çin Genel Müdür'den panelin oluşturulmasını talep etmiş ve 4 Mart 2009 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur.

17 Kasım 2009 tarihinde Panelin Başkanı, uyuşmazlığın bazı nedenlerinden dolayı 6 aylık normal süre içerisinde soruşturmayı tamamlamayacaklarını ve çalışmalarının Mayıs 2010'a kadar süreceğini UÇO'ya bildirmiştir. 25 Mart 2010 tarihinde Panelin Başkanı, Mayıs 2010'a kadar çalışmalarını tamamlayamadığını ve Haziran 2010'da çalışmalarını tamamlayabilecekleri UÇO'ya bildirmiştir. 22 Ekim 2010 tarihinde panel, soruşturma raporunu üyelere dağıtmış ve sonuç olarak Çin'in bazı iddiaları desteklenmemiştir.

1 Aralık 2010 tarihinde Çin, resmi olarak TO'ya itirazını bildirmiştir. 11 Mart 2011 tarihinde DTÖ ve TO, nihai kararını açıklamıştır. Bu davayı Çin kazanmıştır. Çin Ticaret Bakanlığı Antlaşma ve Hukuk Sorumlusu, DTÖ'nün çıkarmış olduğu bu kararın Çin için büyük bir zafer olduğunu ifade etmiştir.

11 Mart 2011 tarihinde TO tarafından çıkarılan rapor, Çin'in iddialarına destek vermiştir. Kararda, ABD tarafından Çin'in standart çelik boru, ince duvarlı dikdörtgen boru, karmaşık dokuma, çantaları, otoyolda kullanılmayan lastik ürünlerinden oluşan 4 çeşit ürüne karşı uyguladığı çifte vergilendirme tedbirlerinin DTÖ'nün kurallarını ihlal ettiği savunulmuştur.

Temyiz raporu, panel tarafından yapılan "Kamu Kurumu" tanımını reddetmiş ve bu faktör göz önünde bulundurularak çıkarılan panel raporunu bozmuştur. Çin'in savunmalarına destek vererek ABD Ticaret Bakanlığı tarafından Çin devlet iktisadi teşebbüslerinin ve devlet bankaların "Kamu Kurumu" tanımı verdiğinden dolayı uygulamış olduğu "Çifte Vergilendirme" tedbirinin DTÖ'nün "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması"na aykırı olduğunu savunmuştur.

"Çifte Vergilendirme " konusunda TO, yine panel tarafından çıkarılan kararı bozarak, Çin'in savunmalarına destek vermiştir. ABD Ticaret Bakanlığının, "Kayıt Dışı Ekonomi" yaklaşımına dayanarak Çin ürünleri üzerinden Anti-Damping önlemleri almasının yanında Anti-Sübvansiyon Önlemleri aldığı ve bunun "Çifte Çare" durumunun göstergesi olduğunu ve bundan dolayı Çin'den gelen ürünler üzerinden doğru olmayan sübvansiyon vergilerinin alınmasına yol açtığını ve bunların DTÖ'nün kurallarına aykırı olduğunu açıklamıştır.

Raporda ayrıca uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının öneri olarak ABD'nin anlaşma yükümlülüklerini ciddiyle yerine getirmesi ve ticaret önlemlerinin DTÖ kuralları ile uyumlu hale getirilmesine dikkat etmesini önermiştir²⁶³.

3. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS392

Çin'in Kümes Hayvanlarının İthalatını Etkileyen Bazı Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

United States — Certain Measures Affecting Imports of Poultry from China

Çin, DTÖ'de bir ülke olarak tek başına ABD Kongre Mevzuatı'na meydan okumuş ve sonunda da ABD'yi bu mevzuatı değiştirmeye mecbur bırakmıştır.

²⁶³ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jaldid=39>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS379**, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı@Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd , (Erişim Tarihi: 08,082013).

2007 yılından bu yana ABD, “Yıllık Ödenekler Yasası” ve ilgili bir dizi önlem aracılığıyla, Çin kümes hayvanları ürünlerinin ABD’ye ihraç edilmesini engellemiştir. 10 Mart 2009 tarihinde ABD Senatosu, “2009 Konsolide Ödenekler Yasası”ni oylamadan geçirmiş ve ertesi günü ABD Başkanı Barack Obama, tasarıyı imzalamıştır. Yasa’nın tarım hükümleri ile ilgili olan 727. maddesi gereğince “Bu kanun kapsamında sağlanan herhangi bir ödeme ABD’nin Çin kümes hayvanları ürünleri ithalatına izin veren herhangi bir önlemin kurulması veya uygulanması için kullanılamaz.”²⁶⁴.

17 Nisan 2009 tarihinde Çin, ABD 727. hükmü hakkında DTÖ uyuşmazlık çözümü mekanizmasına şikâyette bulunmuştur. 31 Temmuz 2009 tarihinde DTÖ panelin kurulmasına karar vermiş ve ABD’nin, Çin’in kümes hayvanların ithalatı ile ilgili önlemlerinin DTÖ kurallarına aykırı olup olmadığını soruşturmuştur. 29 Eylül 2010 tarihinde DTÖ panel tarafından “Çin, ABD Kümes Hayvanları İthalat Kısıtlamaları Davası” ile ilgili rapor yayınlanmış ve 25 Ekim 2010 tarihinde UÇO, panel raporunu resmen onaylamıştır.

Çin, ABD’nin 727. hüküm usulünün, GATT anlaşmasının I:1. ve XI:1. maddelerine, “Tarım Anlaşması”nın 4.2. maddesine, “Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması”nın 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.3., 5.1., 5.2., 5.3., 5.4., 5.5., 5.6. ve 5.7. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir. 29 Eylül 2010 tarihinde DTÖ panel tarafından çıkarılan kararda, ABD’nin Çin kümes hayvanları ürünlerinin ABD pazarına girmesini yasaklamasını ABD’nin DTÖ yükümlülüklerini ihlal etmesi olarak nitelendirmiştir.

25 Ekim 2010 tarihinde DTÖ ve UÇO panel raporunu resmen kabul etmiş ve ABD’nin Çin kümes hayvanlarının ABD pazarına girmesini yasaklaması ile ilgili önleminin DTÖ yükümlülüklerine aykırı olduğu kararını çıkarmıştır²⁶⁵.

²⁶⁴ Drawbacks and Reformation of WTO Dispute Settlement Mechanism , **a.g.e.** , s. 222.

²⁶⁵ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds392_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS392**, (Erişim Tarihi: 09.08.2013)

4. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS397/ Temyize Gitti.

Çin'den İthal Edilen Bazı Demir-Çelik Bağlantı Elemanları Üzerindeki Kesin Anti-Dumping Önlemleri ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Avrupa Birliği

Respondent: European Communities

European Communities — Definitive Anti-Dumping Measures on Certain Iron or Steel Fasteners from China

Bağlantı elemanları, iki veya daha fazla parçayı birleştirerek bunları bir bütün parça haline getirmek için kullanılan bir çeşit mekanik parçanın genel adıdır. Cıvata, saplama, vida, somun, pul ve pimleri kapsamaktadır. Çin dünyanın en büyük vida, somun ve cıvata gibi çelik bağlantı ürünleri üreten devlettir ve AB bu ürünlerin ana pazarıdır.

Çin'in bağlantılı elemanlar sektörünün hızlı gelişimi ve ihracatının artması, AB'deki bazı sanayileri rahatsız etmiştir.

AB, GATT anlaşmasının hükümlerine paralel olarak haksız rekabetin önünü kesmek için bu alanda kendi mevzuatını geliştirmiştir. AB'nin Ortak Ticaret Politikası çerçevesinde Komisyon, Damping suçlamalarının haklılığını araştırmakla yetkili kılınmıştır²⁶⁶.

2007 yılında Avrupa Komisyonu devlet içindeki bazı sanayilerinden, Çin'den AB ihraç edilen bazı bağlantı elemanları ürünleri üzerinde Anti-Dumping soruşturması yapılması hakkında davalı olmasını istemiştir.

Ocak 2009 yılında AB, Çin'in çelik bağlantılı elemanları üzerinden % 26.5'ten %85'e kadar Anti-Damping vergisi alacağını kararlaştırmıştır²⁶⁷.

²⁶⁶ <http://antidamping.nedir.com/#ixzz2oD3dYy7k>, **Anti-Damping nedir?**, (Erişim Tarihi: 15.11.3013).

²⁶⁷ Drawbacks and Reformation of WTO Dispute Settlement Mechanism, **a.g.e.**, s. 222.

31 Temmuz 2009 tarihinde Çin, AB'nin ilgili mevzuatı ve Anti-Damping önlemleri konusunda DTÖ ve uyuşmazlığın çözüm mekanizmasına şikâyette bulunmuş ve bu dava Çin'in AB'yi DTÖ'ye şikâyet ettiği ilk dava olmuştur. Ekim 2009'da DTÖ ve UÇO resmi bir panel kurarak davayı yargılamıştır. 3 Aralık 2010 tarihinde panel raporu açıklanmış ve Çin'in bağımsız vergi oranı meselesi ile ilgili tüm iddialarını ve bağlantı elemanları üzerindeki Anti-Damping önlemleri ile ilgili iddialarının bir kısmını desteklenmiştir.

25 Mart 2011 tarihinde AB, panel raporuna itiraz etmiş ve temyize başvurmuştur. 30 Mart 2011 tarihinde Çin, panelin desteğini alamayıp problemler konusunda temyiz başvurusunda bulunmuştur.

15 Temmuz 2011 tarihinde DTÖ ve TO nihai kararını açıklamıştır ve Çin temyizde kazanmıştır.

Tartışma'nın odak noktası ise;

1. Çin, AB'nin daha önceki "Anti-Damping Temel Kanunu" ile ilgili ödeme maddesinin, DTÖ "Anti-Damping Anlaşması"nın ispatı ve Anti-Damping vergi hükümlerine aykırı olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, GATT 1994 "En Çok Gözetilen Ulus Muamelesi" ile ilgili ticaret yönetim tedbirlerinin şeffaflık hükümleri ve en son "DTÖ Anlaşması" uyarınca, anlaşmalar ile sıkı uyum halinde olma yükümlülüklerine aykırı olduğunu da kınamıştır.

2. Çin 26 Ocak 2009 tarihinde AB'nin, "Anti-Damping Temel Kanunu" adı altında çıkarmış olduğu Anti-Damping vergilendirme emrinin sadece yukarıda saydığımız DTÖ "Anti-Damping Anlaşması"na aykırı olmakla yetinmeyip devlet sanayilerinin asgari destek oranı hükmüne de aykırı olduğunu iddia etmiştir.

3 Aralık 2010 tarihindeki DTÖ panel raporunda, Çin'in bağımsız vergi konusundaki tüm iddialarına ayrıca bağlantı elemanları üzerindeki Anti-Damping önlemleri konusundaki (kalitesi bir-birinden farklı olan bağlantı elemanları ile ilgili kasız karşılaştırma söyleyişlerine olan savunması hariç) bazı iddialarına destek vermiştir. Ancak 15 Temmuz 2011 tarihinde TO, bu dava ile ilgili nihai kararını

açıklamıştır. AB'nin "Anti-Damping Temel Düzenlemeler" kanununun "Bağımsız Vergi Kanun Maddeleri" ile ilgili 9. maddesi DTÖ hükümlerine aykırı olduğu kararını vermiştir. Aynı zamanda TO panelin vermiş olduğu kararını bozarak Çin'in çıkarını savunmuştur. AB, Çin'in vida, somun, cıvata ve diğer çelik bağlantı elemanları üzerindeki Anti-Damping önlemlerini ve devlet içi sanayilerinin kararlaştırdığı normal fiyat ve ihracat fiyatı arasındaki adaletsiz karşılaştırmasının DTÖ hükümlerine aykırı olduğunu açıklamıştır ²⁶⁸.

5. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS399/ Temyize Gitti.

Çin'in Bazı Yolcu Araçları ve Kamyonet Lastiklerinin İthalatını Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

United States — Measures Affecting Imports of Certain Passenger Vehicle and Light Truck Tyres from China

Çin ve ABD arasındaki lastik ürünleri ile ilgili özel koruma davası "Obama dönemindeki Çin ve ABD ticaret koruması ile ilgili ilk dava" olarak bilinmektedir.

"Özel Koruma" ise "Çin'in DTÖ'ye üyelik Protokolü"nün 16. maddesinde belirtilen "Belirli Ürünlerin Geçici koruma Mekanizması"nı göstermektedir. Bu maddede, belirli koşullar altında DTÖ üyelerinin Çin ürünlerinin ithalatını

²⁶⁸ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojdaldetail.asp?jidalid=38>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS397**, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı@Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd, (Erişim Tarihi: 10.08.2013).

kısıtlayabileceği belirlenmiştir. Bu hüküm, koruma önlemlerine benzemekte fakat sadece Çin için bu bir özel koruma önlemidir. Bundan dolayı Çin tabiri ile “Özel Koruma” adını almıştır. ABD bu maddeyi kullanabilmek adına , kendi iç hukuku sayılan "1974 Ticaret Kanunu" ile ilgili maddeye, 421. bölüm olarak eklemiştir. ABD'nin iç hukukuna göre ifade edilen “Özel Koruma” bu bölümü ifade etmektedir.

20 Nisan 2009 tarihinde “ABD Çelik İşçileri Sendikası” dilekçe sunarak ABD'nin Çin'den ithal ettiği lastik ürünlerinde önemli bir büyümenin olduğunu ve bu büyümenin ABD'nin yerli üretim pazarını alt üst ettiğini dile getirmiştir. 4 gün sonra ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu soruşturma başlatarak Sendika'nın iddiasını doğrulamıştır.

11 Eylül 2009 tarihinde ABD Başkanı Obama, Çin lastiklerine yönelik Özel Koruma Önlemleri'nin alınmasına karar vermiş ve 3 yıl içinde sırasıyla %30 , %25 ve %20 oranında ceza niteliğindeki velorem tarifesi ekleyeceğini açıklamıştır.

14 Eylül 2009 tarihinde Çin hükümeti, ABD'nin Çin'den ithal edilen lastik ürünleri üzerinde çıkarılan özel koruma önlemlerine yönelik DTÖ'de uyuşmazlıkların çözümü sürecini başlatmıştır. 21 Eylül 2009 tarihinde DTÖ'ye bir panelin kurulması konusunda başvuru yaparak ABD lastik ürünleri üzerindeki özel güvenlik önlemlerine yönelik soruşturma talebinde bulunmuş. 19 Ocak 2010 tarihinde DTÖ uyuşmazlığı çözmek için bir panel kurmuş. Panel incelemeleri bittikten sonra 13 Aralık 2010 tarihinde panel raporu yayınlanmış. Raporda; Çin'in iddialarını reddetmiş ve Çin'in ihraç ettiği lastik ürünlerine uygulanan ceza vergisinin DTÖ kurallarına aykırı olmadığı hükmünü çıkarmıştır.

24 Mayıs 2011 tarihinde Çin, DTÖ ve UÇO'ya bu dava hakkındaki panel kararına itiraz etmiş ve temyize başvuracaklarını bildirmiştir. Çin temyiz bildirisinde iki noktaya dikkat çekmiştir. Birincisi, ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu ve DTÖ uyuşmazlığın çözümü mekanizması paneli Çin'in lastik ürünleri üzerinden çıkardığı hızlı büyüme sonucunun yanlış olduğu zira 2008'e has kapanış , Çin ihracatının % 10.8 oranlık bir büyüme izlediği ve 2004-2008 arasındaki soruşturma dönemi içerisindeki %34 orandaki büyük yükselme oranına göre düşüş gösterdiğini savunmuştur.

İkinci olarak ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu, Çin ihracatının ABD lastik sektörünün durgunluğuna sebebiyet veren doğrudan bir sebep olduğunu yeterince kanıtlayamadığını iddia etmiştir. Bunun yanı sıra Çin, ABD lastik sanayisinin değişim stratejisinin ABD'nin pazarlarını kapatma girişimi olduğunu ve ABD'nin iç talebinin azalması da ABD lastik sektör üretiminin düşüşüne sebebiyet veren faktörlerden biri olduğunu iddia etmiştir.

Aralık 2010 tarihinde DTÖ paneli, ABD'nin uygulaması ile DTÖ kuralları arasında bir çatışmanın olmadığı hakkında rapor yayınlamıştır. Panel ABD'nin "Hızlı Büyüme" konusu üzerindeki yapmış olduğu değerlendirmesini yanlış bulmamış ve Çin lastiklerinin, ABD'nin ilgili sektöründe önemli hasarlar oluşturduğunu savunmuştur. ABD'nin "1974 Ticaret Kanunu" ile ilgili 421. maddesi "Çin'in DTÖ'ye Üyelik Protokolü"nün 16. maddesine aykırı olmadığı ve kısıtlayıcı önlemlerin abartılı olup olmadığı ve zaman önleminin uzun olup olmadığını Çin'in kanıtlayamadığını belirlemiştir.

5 Eylül 2011 tarihinde DTÖ ve TO, Çin'in temyiz gerekçesini reddederek panel raporunu onaylamış ve bu uyuşmazlıkla ilgili 123 sayfalık bir rapor hazırlamıştır. Raporun temel içeriği yine panel kararını destekler niteliktedir. Bu rapor sonucunda UÇO, ABD'nin aldığı önlemleri DTÖ'nün kurallarına uygun bulmuştur.

Uyuşmazlığın odak noktası ise;

1. Çin'den ithalin "Çin'in DTÖ Üye Protokolü"nün 16. maddesinin 4. bendi hükmünün belirlediği "Hızlı Büyüme" olup olmadığı,

2. "Hızlı Büyüme" ithalinin, asli zararın önemli bir unsuru olup olmadığı ve "Çin'in DTÖ Üyelik Protokolü"nün 16. maddesinin 4. bendi hükmündeki "Önemli Sebebin" belirli tanımıdır. ABD iç yasası olan "1974 Ticaret Yasası" içine dâhil ettiği 421. maddesinin "kendisinin" ihlal edip etmediği konusu,

3. ABD tarafından alınan kısıtlayıcı önlemlerin abartılı olup olmadığı sorunu ve zaman önleminin uzun olup olmadığı konusudur²⁶⁹.

Konu ile ilgi Çin DTÖ araştırma enstitüsü profesörü Zhang Hanlin yaptığı bir röportajda şu noktalara dikkat çekiyor. Bu soruşturmanın ilginç noktasının araç üretimi ile ilgili “ABD Çelik İşçileri Sendikası”nın talebi üzerine başlatıldığı ama bunun aksine “ABD Lastik Ürünleri Sendikası”nın lastik ürünlerine yönelik yapılan özel koruma tedbirinin ABD lastik ürünlerinin fiyatının artmasına sebebiyet verdiğinden bu soruşturmanın başlatılmasına karşı olmasıdır. Zhang ABD’nin Anti-Damping kanununun koruması gereken sanayisi ile ilgili tespitinin ve DTÖ’nün Anti-Damping Anlaşmasının, DTÖ Anti-Damping ve koruyucu önlemlerinin DTÖ üyeleri tarafından suiistimal edilmesine yönelik düzenlemelerinin nasıl olacağına dikkat çekmiştir. Bu dava ile doğrudan bağlantılı olan sanayi ise, lastik sanayisidir. Lastik sanayisi ile ilgili olan lastik sendikası, Çin lastik ürünlerinin ihracatının artırılmasına şikâyetçi olmamıştır. Dolayısı olarak menfaatlerini ilgilendiren başka bir sendikasının, soruşturmanın açılması için talepte bulunmasının ne kadar doğru olduğuna sorgulayarak, ABD’nin “Anti-Damping Kanunu”, DTÖ’nün Anti-Damping Anlaşması, DTÖ korumacı önlemleri ve bununla ilgili anlaşmalarının koruyacağı alanının devletin ithal ürünlerinin içindeki doğrudan ilişkili olan ve rekabet baskısı getiren sanayi olması gerektiğini vurgulamıştır. Çin’in lastik ürünlerinin sadece ABD ile sınırlı olmayan AB, Hindistan, Arjantin gibi birçok ülkelere ihraç edilmekte olduğunu ve bu devletlerin Çin’e yönelik geniş çapta Anti-Damping ya da koruyucu önlemler soruşturması başlatmakta olduğuna yapmıştır. Bu durumun Çin’in lastik sektörünün geleceği için hiç de parlak olmayacağını belirterek DTÖ’nün bu durumla

²⁶⁹ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojdaldetail.asp?jldalid=37>. **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS399**, (Çince dokuman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı®Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd , (Erişim Tarihi: 11.08.2013).

ilgili anlaşmalarının kullanılmasının suiistimal edilmemesi için gerekli çalışmaların yapılmasına önem vermesi gerektiğini vurgulamıştır²⁷⁰ .

6. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS405

Çin'den İthal Edilen Bazı Ayakkabı Türlerine Yönelik Anti-Dumping Önlemleri ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Avrupa Birliği

Respondent: European Union

European Union — Anti-Dumping Measures on Certain Footwear from China

AB, uzun zamanlardan beri Çin gibi Asya ülkelerinden ithal ettiği deri ayakkabılarına kısıtlama önlemi uygulamaktadır. 1995 senesinden 2005'e kadar AB, Çin'den ihraç edilen ayakkabılara 10 sene boyunca kota kısıtlaması getirmiştir. Sonrasında AB, her ne kadar kota kısıtlamasını kaldırmış olsa da 2005 yılında yine amaç olmadan tarafsız soruşturma yaptığı halde, Çin'in AB'ye ithal ettiği deri ayakkabılarda yapay düşük fiyat olduğunu tespit ederek Anti-Dumping soruşturması başlatmıştır. Ekim 2006 tarihinde 2 sene süreliğine Anti-Dumping önlemi uygulayacağı yönünde nihai kararını açıklamıştır. Çin ise bu konuda AB'nin bu uygulamalarının, DTÖ Anti-Dumping Anlaşması'nın 1., 2.1., 2.2.2., 2.4., 2.6., 3.1., 3.2., 3.3., 3.4., 3.5., 5.3., 6.1.1., 6.1.2., 6.2., 6.4., 6.5., 6.5.1., 6.5.2., 6.8., 6.9., 6.10., 6.10.2., 9., 9.1., 17.6., 9.2., 9.3., 9.4., 11.3., 12.2.2., 17.6., 18.1. ve 18.4. maddelerine, GATT 1994'ün I., I:1., VI:1., XVI:4., X:3(a). maddelerine ve DTÖ Kuruluş

²⁷⁰ <http://www.youtube.com/watch?v=1ieBVCRcZXQ>, Zhang Hanlin, (Çince özel röportaj), Küreselleşme Bölgesel Menfaat Dağılımının Dengesini Etkiledi, (Erişim Tarihi: 10.01.2014).

Anlaşması'nın Katılım Protokolü ile ilgili XVI:4. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

Aralık 2009 yılında AB, yine geniş tüketici kitlesinin menfaatlerini düşünmeden Anti-Damping uygulamasını 15 ay uzatacaklarını kararlaştırmıştır.

4 Şubat 2010 tarihinde Çin'in deri ayakkabı ithalatı ile ilgili Anti-Damping vergileri ile ilgili üç AB önlemlerine ilişkin danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. 31 Mart 2010 tarihinde Çin ve AB danışma görüşmeleri gerçekleştirmiş ancak bu görüşmelerde başarılı olunamamıştır.

8 Nisan 2010 tarihinde Çin hükümeti, DTÖ Daimi Delegasyonu ve DTÖ ile UÇO başkanına mektup göndererek AB'nin Çin deri ayakkabılarına uyguladığı Anti-Damping önlemi davası hakkında bir panel kurulması ve DTÖ uyuşmazlık çözüm panelinin işlemlerinin resmi olarak başlatılması talebinde bulunmuştur.

UÇO 20 Nisan 2010 tarihinde yaptığı toplantıda panelin kurulmasını ertelemiştir. UÇO, 18 Mayıs 2010 tarihinde yaptığı toplantısında panel kurulmasına karar vermiştir. Avustralya, Brezilya, Kolombiya, Japonya, Türkiye, ABD ve Vietnam üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 23 Haziran 2010'da Çin, paneli oluşturmak için Genel Müdüre başvurmuş ve 5 Temmuz 2010 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 8 Nisan 2011 tarihinde Panel Başkanı UÇO'ya, bildirge sunarak uyuşmazlıkla ilgili argümanların ve ortaya atılmış olan gerekçelerin sayısının çokluğuna dikkat çekerek taraflarca sunulan itirazların uzunluğu nedeniyle panelin öngörülen süre (Haziran 2011) içerisinde çalışmalarını tamamlamasının mümkün olmayacağını öne sürmüştür. Ve panelin kontrolü dışında başka gecikmelerinde hesaba katılmasa dahi Temmuz 2011'de nihai kararı taraflara açıklayacağını bildirmiştir. Panel, 27 Temmuz 2011 tarihinde taraflara raporunu yayınlamış ve 28 Ekim 2011 tarihinde panel raporu üyelerine dağıtılmıştır. Raporda, Çin'in bu dava ile ilgili panele sunduğu birçok dilekçenin içinde AB "Anti-Damping Kuralları'nın 9. maddesinin 5. bendi hükümlerinin DTÖ hükümlerine aykırı olduğunu iddia eden dilekçesi ile AB'nin inceleme ve ilk soruşturma sürecinde bilgi gizliliği koşulunu ihlal ettiğine dair dilekçesi kabul edilmiştir. Bu ikisi dışındaki iddiaları reddedilmiştir.

22 Şubat 2012 tarihindeki UÇO toplantısında panel raporu kabul edilmiştir. 25 Ekim 2012 tarihinde Çin ve AB, UÇMM'nin 21. ve 22. maddesinin altında prosedürleri kabul edeceklerini UÇO'ya bildirmiştir²⁷¹.

Uyuşmazlığın odak noktası ise;

Çin, AB'nin bir kısım bölgelerindeki ayakkabı işletmecilerine yaklaşık 14 senelik ticari koruma önlemleri uygulamış ve şimdiki AB ayakkabı üretim sanayilerine yönelik sanayi hasar durumunun olmadığı kanaatinde olduğunu savunmuştur. AB, ticari korumacılık doktrinini esas alarak Çin menşeli ayakkabılara yönelik Anti-Dumping önleminin zaman ölçülerini uzatmış ve Çin ayakkabı işletmelerinin meşru haklarına büyük ölçüde zarar vermiştir. Avrupa Komisyonu'nun AB'nin ayakkabı ile ilgili Anti-Dumping davasının soruşturma ve hüküm çıkarma sürecinde DTÖ kurallarına aykırı olan birçok uygulamalarının olduğunu, tarafsız ve şeffaflık ilkesinin eksik olduğunu iddia etmektedir.

7. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS422

Çin'den İthal Edilen Karides ve Elmas Testere Bıçakları Üzerindeki Anti-Dumping Önlemleri ile ilgili Uyuşmazlık

Davalı: Amerika Birleşik Devletleri

Respondent: United States

United States — Anti-Dumping Measures on Shrimp and Diamond Sawblades from China

8 Aralık 2004 tarihinde ABD, Çin'in ihraç ettiği karides üzerinden Anti-Dumping önlemleri uygulayacağını duyurmuştur. Nihai karardan sonra, alınacak en

²⁷¹ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds405_e.htm. **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS405**, (Erişim Tarihi: 12.08.2013).

yüksek vergi %112.81'e yükselmiş ve bu uygulama, Çin'in karides sanayisinin meşru haklarına ciddi hasarlar doğurmuştur.

28 Aralık 2010 tarihindeki DTÖ'nün ilgili kararlarına göre, ABD taraf bundan sonra böyle bir "Sıfırlama Uygulaması" yapmayacaklarını bildirmelerine rağmen hala yanlışlığını düzeltmemiştir. 28 Şubat 2011 tarihinde Çin, Cenevre'de ABD'nin, Çin karidesine uyguladığı Anti-Damping uygulaması konusunda DTÖ ve UÇO'ya şikâyette bulunmuş ve ABD'nin bu uygulamasının GATT 1994'ün VI:1., ve VI:2. maddelerine, DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 1., 2.1., 2.4., 2.4.2., 5.8., 9.2., 9.3., ve 9.4. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir. Bu dava Çin tarım ürünlerinin karşılaştığı en büyük Anti-Damping davası olmuştur.

22 Temmuz 2011 tarihinde Çin Ticaret Bakanlığı, ek bir danışma başvurusunda bulunarak ABD'nin 4 Kasım 2011 tarihindeki Çin'in elmas testere bıçakları üzerindeki Anti-Damping uygulamasındaki "Sıfırlama" yöntemini "karides Anti-Damping" davasına dâhil edeceklerini bildirmiştir.

13 Ekim 2011 tarihinde Çin, yukarda bahsettiğimiz Anti-Damping "Sıfırlama" uygulaması konusunu araştırmak için DTÖ'ne bir panel kurması talebinde bulunmuştur.

8 Haziran 2012 tarihindeki DTÖ'nün panel raporu, ABD'nin, Çin'in "Karides" ve "Elmas Testere Bıçağı" üzerinde uygulamış olduğu Anti Damping önleminin "Sıfırlama" yöntemi aracılığı ile hesapladığı oranın "Anti Damping" Anlaşması" ve DTÖ kurallarına aykırı olduğunu açıklamıştır.

Bu uyuşmazlıktaki önemli husus, ABD Ticaret Bakanlığının, Çin'in ihraç sanayilerinin damping miktarını abartılı bir şekilde hesaplamış olmasıdır²⁷².

²⁷² <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jidalid=22>, DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS422, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı®Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd, (Erişim Tarihi: 13.08.2013).

Tablo 5. Çin'in Davacı Olduğu Uyuşmazlıkları ile ilgili Genel Tablo

Uyuşmazlı ğın kodu	Davalı Taraf	Takip ettiği süreçler	Davada Kazanan	Uyuşmazlığın nedeni
DS252	ABD	Temyiz	Çin	Çin'in Çelik Ürünlerinin İthalatıyla ilgili Koruyucu Önlemler
DS368	ABD	Danışma	Çin	Çin'den İthal Eden Kuşe Kâğıdı Üzerindeki Anti Damping ve Anti- Sübvansiyon Vergileri ile ilgili Kararları
DS379	ABD	Temyiz	Çin	Çin'den İthal Edilen Bazı Ürünler Üzerindeki Kesin Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon Vergi Önlemleri
DS392	ABD	Panel	Çin	Çin'in Kümes Hayvanlarının İthalatını Etkileyen Bazı Önlemler
DS397	AB	Temyiz	Çin	Çin'den İthal Edilen Bazı Demir-Çelik Bağlantı Elemanları Üzerindeki Kesin Anti-Damping Önlemleri
DS399	ABD	Temyiz	ABD	Çin'den İthal Edilen Bazı Yolcu Araçları ve Kamyonet Lastiklerinin İthalatını Etkileyen Önlemler
DS405	AB	Panel	AB'nin bazı iddiası desteklendi	Çin'den İthal Edilen Bazı Ayakkabı Üzerindeki Anti-Damping Önlemleri
DS422	ABD	Panel	Çin	Çin'in Karides ve Elmas Testere Bıçaklarına Yönelik Anti-Damping Önlemleri

Tablo 5. Devam

DS437	ABD	Danışma	Mayıs 2014'de Sonuçlanacak	Çin'den İthal Edilen Belirli Ürünler Üzerindeki Anti- Sübvansiyon Vergi Önlemleri
DS449	ABD	Danışma	Aralık 2013'de Sonuçlanacak	Çin'in Bazı Ürünleri Üzerindeki Anti-Sübvansiyon ve Anti Damping Önlemleri
DS452	AB ve Bazı Üye Devletler	Danışma	Daha Görüşme Yapılmadı	Çin'in Yenilenebilir Enerji Üretimi Sektörünü Etkileyen Bazı Önlemler
DS471	ABD	Danışma	Daha istişare Yapılmadı	Çin ile ilgili Anti -Damping Bildirisinin Bazı Yöntemler ve Uygulamaları

Kaynak: World Trade Organization, **DISPUTE SETTLEMENT:** The Disputes by country/territory, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm, (Erişim Tarihi: 15.10.2013)

4.3.2. Davalı Taraf Olarak Çözülen Uyuşmazlıklar

Çin'in DTÖ uyuşmazlıkların çözümü sistemi kapsamında davalı konumunda taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı 31'dir.

4.3.2.1. Danışma Görüşmesinde Çözülen Uyuşmazlıklar

Çin'in DTÖ uyuşmazlıkların çözümü sistemi kapsamında davalı konumunda taraf olduğu toplam 31 tane uyuşmazlığın içinden 10 tanesi panel aşamasına geçilmeden ikili müzakereler yoluyla danışma aşamasında çözüme kavuşmuştur ve 9 tane uyuşmazlık daha sonuçlanmamıştır. Bu uyuşmazlıklar sırasıyla aşağıda belirtilmiştir:

1. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS309

Entegre Devreler Üzerine Katma Değer Vergisi ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Value-Added Tax on Integrated Circuits

Bu dava Çin'in DTÖ üyeliğinden bu yana davalı konumunda taraf olduğu ilk uyuşmazlıktır. 18 Mart 2004 tarihinde ABD, yurtiçinde üretilen veya tasarlanan Entegre Devreler ("IC") üzerindeki Çin'in tercihli katma değer vergisi konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin'in ithal ettiği yarı iletken ürünleri üzerinden uyguladığı ayrımcı tariflerinin DTÖ hükümlerine aykırı olduğunu ve ABD'nin yarı iletken sanayisinin ihracatına zarar verdiğini, Çin'in bu önleminin GATT 1994'ün I. ve III. maddeleri, Çin'in DTÖ katılma Protokolü'nün WT/L/432. maddesi ve GATT'ın XVII. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiştir. 26 Mart 2004 tarihinde Çin, ABD'nin danışma görüşmesi talebini kabul etmiştir. Bu dava, ABD'nin Çin'e yönelik DTÖ'ye başvurduğu ilk uyuşmazlıktır.

26 Mart 2004 tarihinde AB, danışma görüşmelerine katılma talebinde bulunmuştur. Hemen ardından sırasıyla 31 Mart 2004 tarihinde Japonya ve 1 Nisan 2004 tarihinde Meksika, Tayvan, Pescadores Adaları²⁷³, Kinmen Adaları²⁷⁴ ve Matsu Adaları²⁷⁵ gibi yerlerde danışma görüşmelerine katılma talebinde bulunmuşlardır. 28 Nisan 2004 tarihinde Çin, AB, Japonya ve Meksika'nın talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiş ve Cenevre'de görüşmelerini gerçekleştirmiştir. AB, Japonya ve Meksika danışma görüşmesinde üçüncü taraf olarak yer almıştır. Sırasıyla 27 Mayıs 2004 ten 15 Haziran 2004'e ve 1-2 Temmuz 2004 tarihlerinde Çin ve ABD ayrı

²⁷³ Pescadores Adaları, P'enghu Adaları olarak da bilinir, Tayvan'ın yaklaşık 50 km batısında, 90 kadar küçük adadan oluşan ve Tayvan'a bağlı olan takımada.

²⁷⁴ Tayvan Boğazı'ndaki bir adanın adıdır.

²⁷⁵ Tayvan Boğazı'ndaki bir adanın adıdır.

olarak Pekin ve Washington'da toplam 3 oturum gerçekleştirmiş ve taraflar mutabık kalmışlardır.

14 Temmuz 2004 tarihinde Çin ve ABD “Çin’in Entegre Devre Ürünleri Üzerinden Uyguladığı Vergilerin Yükseltilmesi Meselesi ile ilgili Mutabakat Zaptı”nı imzalamışlardır. Bunun ana içeriği ise;

1. Çin 1 Kasım 2004 ten önce Çin menşeli entegre devre ürünü ile ilgili verginin yükselmesi veya iade edilmesi ile ilgili hükmü düzenleyecek ve 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girecektir.

2. Çin 1 Eylül 2004 tarihinden önce devlet içinde tasarlanan ve yurt dışında işlenip ihraç edilen entegre devre ürünleri üzerindeki verginin yükselmesi veya iade edilmesi ile ilgili politikasını açıklamış ve 1 Ekim 2004 tarihinde yürürlüğe koymuştur.

3. “Uzlaşma Zaptı” Çin ve ABD’nin DTÖ altındaki hak ve hükümlülüklerini etkilememektedir.

5 Ekim 2005 tarihinde Çin ile ABD uyuşmazlık üzerinde anlaşıklarını UÇO’ya bildirmiştir. 25 Ekim 2005 tarihinde Çin’in Maliye Bakanlığı’nın Vergi İdaresi bununla ilgili bildiri yayınlamış ve yeni hükümleri kendi iç mevzuatına uyumlu hale getirmiştir²⁷⁶.

²⁷⁶ **The Law of the World Trade Organization**, (Çince Baskı: 贺小勇, **WTO 法专题研究**, 北京大学出版社, 北京-中国), China- Beijing: Peking University Press, 2010, s. 365-366.

2. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS358

Vergi ve Diğer Ödemelerden İade, İndirim ve İstisna Sağlayan Belirli Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Certain Measures Granting Refunds, Reductions or Exemptions from Taxes and Other Payments

3. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS359

Vergi ve Diğer Ödemelerden İade, İndirim ve İstisna Sağlayan Belirli Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Meksika

Complainant: Mexico

China — Certain Measures Granting Refunds, Reductions or Exemptions from Taxes and Other Payments

DS358 ile DS359 uyuşmazlıkları konu bakımından birbirine benzedikleri için bir çatı altında değerlendirmeye çalışacağız.

ABD, Çin'in kendi içindeki işletmelerden giren verginin iadesi, indirim ya da muafiyeti veya hükümete borçlu olan diğer ödemeler ile ilgili önlemleri konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin'in bu önlemlerinin GATT 1994'ün III:4. maddesine, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler"nin 3., 3.1(b). ve 3.2. maddelerine, TRIMs'nın 2., 2.1., Ek 1 hükümlerine, Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/ 7.2., I/7.3., I/10.3. hükümlerine aykırı olduğunu iddia

etmiştir. Sırasıyla 15 Şubat 2007 tarihinde AB, 16 Şubat 2007 tarihinde, Avustralya ve 19 Şubat 2007 Meksika danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur. Çin, bu 4 devletin danışma görüşmelerine katılma talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir.

Meksika 26 Şubat 2007 tarihinde ABD den ayrı olarak aynı uyuşmazlık üzerinde Çin ile danışma görüşmeleri talebinde bulunmuştur. Bu iki devletin uyuşmazlık konusu benzediği için sırasıyla 20 Mart 2007 ve 22 Haziran 2007 tarihlerinde Çin, ABD ve Meksika Cenevre'de danışma görüşmesinin birinci ve ikinci oturumunu gerçekleştirmiştir.

27 Nisan 2007 tarihinde ABD, Çin'in son zamanlarda kabul edilen yeni "Gelir Vergisi Kanunu" nu dikkate alması konusunda ek bir istişare talebinde bulunmuştur. Sırasıyla 4 Mayıs 2007 tarihinde, Meksika, 7 Mayıs 2007 tarihinde, AB, 11 Mayıs 2007 tarihinde, Avustralya, Japonya ve 14 Mayıs 2007 tarihinde, Kanada, ABD'nin ek danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur.

12 Temmuz 2007 tarihinde ABD ve Meksika bir panelin kurulması talebinde bulunmuş ancak UÇO'nun 24 Temmuz 2007 tarihindeki toplantısında panelin kurulması ertelenmiştir. UÇO'nun 31 Ağustos 2007 tarihinde yaptığı toplantısında, Meksika'nın DS359 No.lu uyuşmazlığı ile birlikte tek bir panel kurulması kararlaştırılmıştır. Avustralya, Kanada, Şili, AB, Japonya, Çin Taipei, Türkiye sonra Arjantin, Kolombiya ve Mısır üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur.

Çin Sırasıyla 19 Aralık 2007 tarihinde ABD ile 7 Şubat 2008 tarihinde de Meksika'nın yetkilileri ile birlikte ticaret sübvansiyonları sorununu çözmek için bir mutabakat muhtırasını imzalamış ve anlaşmazlıkta mutabık kaldığını UÇO'ya bildirmiştir. Böylelikle 10 ay süren bu uyuşmazlık halledilmiştir.

Çin tarafın uyuşmazlıkla ilgili düşünceleri şunlardır. ABD ve Meksika'nın DTÖ'ye şikâyetinde bulunan Çin'in ihraç mallar üzerindeki sübvansiyon uygulamasının Çin'in kendi iç siyasi ihtiyacının gereği olduğunu vurgulamıştır. Bu konuda, Çin'in ilgili politikalarına karşı büyük bir yanlış anlamının olduğunu ve Çin'in ekonomik reformunun ilerlemesi ve gerçekleşmesinin yok sayıldığını iddia etmiştir. Çin'e göre şikâyetçi devletlerin bu girişiminin asıl amacı, Çin'in vergi hukuku ile ilgili kendini geliştirme çabasını engellemeye yönelik olduğu ve şikâyetçi

tarafının bu girişiminin, Çin'in sosyal ve ekonomik kalkınma ihtiyaçlarına göre vergi düzenlemelerini de kapsayan ekonomik yasalar ve yönetmelikler paketi ile ilgili kendini geliştirme faaliyetlerine engel olamayacaklarına inanmalarınıdır. Çin, panelin kurulması ile ilgili sunulan bildiriye yer alan iddiaların Çin'in çoktan iptal etmiş olduğu önlemler olduğunu belirtmiş, üstelik Çin'in "Kurumsal Gelir Vergisi Kanunu" nun uygulanması ile ilgili politika ve önlemlerinin de DTÖ kurallarına tam uyumlu hale gelmiş olduğuna dikkat çekmiştir²⁷⁷.

4. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS372

Finansal Bilgi Hizmetlerini ve Yurtdışı Finansal Bilgi Tedarikçileri Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Avrupa Birliği

Complainant: European Communities

China — Measures Affecting Financial Information Services and Foreign Financial Information Suppliers

²⁷⁷ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jldid=20>, DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS358/DS359, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı@Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd , (Erişim Tarihi: 15.08.2013).

5. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS373

Finansal Bilgi Hizmetlerini ve Yurtdışı Finansal Bilgi Tedarikçileri Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Measures Affecting Financial Information Services and Foreign Financial Information Suppliers

6. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS378

Finansal Bilgi Hizmetlerini ve Yurtdışı Finansal Bilgi Tedarikçileri Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Kanada

Complainant: Canada

China — Measures Affecting Financial Information Services and Foreign Financial Information Suppliers

Yukarda saydığımız bu üç uyuşmazlık konu bakımından benzemektedir. Fakat uyuşmazlığa taraf olan davacı devletler farklıdır. Uyuşmazlığın tarafları ABD, AB ve Kanada'dır. Bu nedenle bu uyuşmazlığı aynı çatı altında değerlendirmeye çalışacağız.

Xin Hua Haber Ajansı, 10 Eylül 2006 tarihinde “Yabancı Haber Ajansları'nın Çin Sınırları İçerisindeki Haber Yayınlama Yönetim Önlemleri”ni yayınlamıştır. Bu yönetim önlemleri gereğince yabancı haber ajansları, Çin sınırları içinde haber yayınlamak için Xin Hua Haber Ajansı'nın onayının alınması ve Xin Huan Ajansı

tarafından belirlenen kurum adına hareket edilmesi gerekmektedir. Yabancı haber ajanslarının doğrudan Çin sınırları içinde haber ve bilgi kullanıcıları geliştirmeleri yasaklanmıştır.

Xin Hua Ajansının bu haberi üzerine 3 Mart 2008 tarihinde AB ve ABD, Çin'deki finansal bilgi hizmetleri ve yabancı finansal bilgi hizmetleri tedarikçileri etkileyen önlemleri ile ilgili Çin ile danışma görüşmeleri talebinde bulunmuştur. Bunu takip eden Kanada da 20 Haziran 2008 tarihinde aynı konuda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur.

AB bu konu ile ilgili Çin'in Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması'nın (GATS) XVI:2(a), XVI:2(e), XVII., XVIII. maddelerine ve TRIPS'nin 39.2. maddesine aykırı hareket ettiğini iddia etmiştir. ABD ve Kanada Çin'i GATS'ın XVI., XVII., ve XVIII. maddelerine, Çin'in Katılım Protokolü'nün I/1.2. hükmüne aykırı hareket ettiğini iddia etmiştir.

Çin bu üç devletin danışma görüşmesi talebini kabul etmiştir. Sırasıyla 22 Nisan 2008 ve 23 Nisan 2008 tarihlerinde AB ve ABD ile daha sonra 20 Ağustos 2008 tarihinde Kanada ile Cenevre'de istişareleri gerçekleştirmiştir. Ardından 25 Eylül 2008 tarihinde Çin ve Kanada Cenevre'de istişarelerinin 2. oturumunu gerçekleştirmiştir. Danışma görüşmeleri sonunda taraflar uyuşmazlık üzerinde mutabık kalmıştır. 04 Aralık 2008 tarihinde, Çin bu uyuşmazlık üzerinde AB, ABD ve Kanada ile mutabık kaldıklarını UÇO'ya bildirmiştir²⁷⁸.

²⁷⁸ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jaldid=34>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS372/DS373/ds3778**, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı@Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd , (Erişim Tarihi: 16.08.2013).

7. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS387

Hibe, Kredi ve Diğer Teşvikler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Grants, Loans and Other Incentives

8. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS388

Hibe, Kredi ve Diğer Teşvikler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Meksiko

Complainant: Mexico

China — Grants, Loans and Other Incentives

9. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS390

Hibe, Kredi ve Diğer Teşvikler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Guatemala

Complainant: Guatemala

China — Grants, Loans and Other Incentives

Yukarıda saydığımız bu üç uyuşmazlık konu bakımından birbirine benzemektedir. Fakat uyuşmazlığa taraf olan davacı devletler farklıdır. Uyuşmazlığa taraf olan devletler ABD, Meksika ve Guatemala'dır. Bu yüzden bu uyuşmazlığı aynı çatı altında değerlendirmeye çalışacağız.

19 Aralık 2008 tarihinde ABD ve Meksika, Çin Merkezi Hükümet'in "Çin Dünya Markaları" ve "Çin'in İhraç Edilen Markalı Ürünler" proje değerlendirmesi ve yerel yönetimlerin başvurduğu belirli projelerin değerlendirme ve ödüllendirme uygulamaları konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD Ticaret Temsilcisi "Markalı Ürünlerin" ihraç sübvansiyonuna bağlı olan alanlarının dünya çapında satılan çeşitli Çin ürünleri ile ilgili olup ev aletleri, tekstil ve hazır giyim, hafif sanayi ürünleri, tarım ürünleri, gıda, metal kimyasal ürünler, eczacılık ürünlerini kapsayacağına değinmiştir.

19 Ocak 2009 tarihinde Guatemala, yazılı başvuruda bulunarak "Markalı İhraç Ürünleri" ve "Çin'in Markalı Ürünleri" politikası ve yerel yönetim'in ilgili politikaları doğrultusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur.

ABD' Meksika'nın bu uyuşmazlık ile ilgili Çin'in Tarım Anlaşması'nın 3. , 9. ve 10. maddeleri, GATT 1994'ün III:4. maddesi, "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler" in 3. maddesi ve Çin'in Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/12.1. hükümlerini ihlal ettiğini iddia etmiştir. Guatemala ise Tarım Anlaşması'na bir tek 8. maddeyi ekleyerek ABD ve Meksika ile aynı iddiaları savunmuştur.

Sırasıyla 5 Şubat 2009 ve 6 Şubat 2009 tarihlerinde Çin, ABD, Meksika ve Guatemala ile Cenevre'de danışma görüşmelerini gerçekleştirmiş ve 18 Aralık 2009 tarihinde, uyuşmazlık konusunda mutabık kalmıştır. Müzakereler sonucu Çin Markalı Ürünleri'ne yönelik başlatılan ihracat sübvansiyonu uygulaması iptal edilmiştir²⁷⁹.

²⁷⁹ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jidalid=23>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS387/DS388/DS390** (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı@Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd , (Erişim Tarihi: 17.08.2013).

10. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS407

AB'den İthal edilen Bazı Demir-Çelik Bağlantı Elemanları Üzerindeki Geçici Anti-Damping Vergisi ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Avrupa Birliği

Complainant: European Union

China — Provisional Anti-Dumping Duties on Certain Iron and Steel Fasteners from the European Union

07 Mayıs 2010 tarihinde, AB, Çin'in kendisinden ithal edilen bazı Demir - Çelik bağlantı elemanları üzerinde uyguladığı geçici Anti-Damping vergisi ile ilgili Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Çin'in bu uygulamasının (Ticaret Bakanlığı'nın 2009 senesinde duyuran 115. No'lu) DTÖ'nün Anti-Damping Anlaşması'nın 2.2., 2.2.2., 2.4., 3.1., 3.4., 3.5., 6.1.3., 6.2., 6.4., 6.5., 6.10., 7., 12.2.1. maddeleri, GATT 1994'ün VI:1.ve X:3(a). maddelerine aykırı olduğu iddia edilmiştir. Aynı zamanda AB, Çin'in "Anti-Damping Düzenlemeleri"nin 56. maddesinin DTÖ, UÇMM hükümleri ve GATT 1994'ün hükümlerini ihlal ettiğini savunmuştur.

AB bu uyuşmazlığın çözümüyle ilgili Çin'den bir cevap alma konusunda sabırsızlanmakta ve Cenevre'de uygun bir tarihte Çin ile karşılıklı istişareler için hazır bulunmaktadır.

10 Mayıs 2010 tarihinde Çin'in Ticaret Anlaşması Bölümü Hukuk Sorumlusu bir bildiri yayınlamak, Çin'in AB'den ithal edilen bazı Demir-Çelik bağlantı elemanları üzerindeki Anti-Damping soruşturmasının, Çin hukuku gereğince, yerli sanayilerin talebi üzerine başlatıldığını bildirmiştir. Çin, AB ile olan müzakereleri DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizması hükümlerine göre çözeceklerini ifade etmiştir. Soruşturma sorumlusu, soruşturma kurulunun ön tespitlerine göre Anti-Damping soruşturması sürecinde AB menşeli ithal edilen Demir-Çelik bağlantı elemanlarının dumpingli olduğu, Çin yerel Demir-Çelik sektöründe önemli hasarların olduğu, dumping ve maddi zarar arasında sebep netice ilişkisinin var olduğunu

ifade etmiştir. Bundan dolayı yerli sanayinin meşru hak ve çıkarlarını korumak için Çin hükümetinin geçici Anti-Damping önlemi uyguladığını bildirmiştir²⁸⁰.

11. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS419

Rüzgâr Enerjisi Ekipmanlarıyla ilgili Önlemler Uyuşmazlığı

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Measures concerning wind power equipment

22 Aralık 2010 tarihinde ABD, Çin'deki rüzgâr enerjisi ekipmanları imalat işletmeleri üzerindeki hibe, fon, ya da ödül veren bazı önlemlere ilişkin Çin ile danışma aşaması talebinde bulunmuştur.

Bu uyuşmazlığın asıl nedeni, Ekim 2010'da ABD Ticaret Temsilcisi Ofisi ABD Çelik İşçileri Sendikası'nın şikâyeti üzerine "301.madde"si gereği bu soruşturmayı başlatmış olması ve Çin'in GATT 1994'ün XVI:1. maddesine, "Sübvansiyon ve Telafi Edici Önlemler" in 3., 25.1., 25.2., 25.3. ve 25.4. maddelerine ayrıca Çin'in katılım Protokolü'nün I/1.2. hükmüne aykırı hareket ettiğini savunmuş olmasıdır.

6 Ocak 2011 tarihinde DTÖ "Çin - Rüzgâr Enerjisi Ekipmanları Uygulaması" ile ilgili uzlaştırma istişareleri isteğinin tam metnini yayınlamıştır

²⁸⁰ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jldlid=29>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS407**, (Çince dokuman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı®Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd, (Erişim Tarihi: 18.08.2013)

Sırasıyla 12 Ocak 2011 tarihinde AB, 17 Ocak 2011 tarihinde de Japonya bahsettiğimiz danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur.

Çin'in ifadesine göre, Çin her zaman serbest ticareti desteklemiştir. Ayrıca haksız rekabete karşı tedbir olarak hukuksal ticari önlemlerin uygulanmasında ısrarcı olarak normal ve sağlıklı bir ticaret düzeni koruma amacına ulaşmayı hedeflemiştir.

AB, bu uyuşmazlığın çözümüyle ilgili istişare talebi için Çin'den bir cevap almakta sabırsız davranmaktadır ve Cenevre'de uygun bir tarihte Çin ile karşılıklı istişareler için hazırdır.

Çin'in bu uyuşmazlıkla ilgili görüşü, şu an dünya ülkeleri iklim değişikliği ile mücadele için aktif olarak yeni enerji geliştiriyor olduğudur. Çin'in rüzgâr enerjisinin gelişimi ile ilgili uygulaması enerji tasarrufu ve çevrenin korunmasında etkilidir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için önemli bir araçtır, DTÖ'nün hükümleri ile uyum içindedir. Çin, ABD'nin bu talebi hakkında çok dikkatli davranmakta, ABD'nin iddialarını titiz bir şekilde araştırmakta ve uyuşmazlığı DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının hükümlerine göre çözmeyi hedeflemektedir²⁸¹.

12. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS431

Nadir Toprak Elementleri, Tungsten ve Molibdenyum'a Uygulanan İhracat Kısıtlamaları ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

²⁸¹ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojdaldetail.asp?jidalid=31>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS419**, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı®Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd , (Erişim Tarihi: 19.08.2013).

Complainant: United States

China — Measures Related to the Exportation of Rare Earths, Tungsten and Molybdenum

13. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS432

Nadir Toprak Elementleri, Tungsten ve Molibdenum'a Uygulanan İhracat Kısıtlamaları ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Avrupa Birliği

Complainant: European Union

China — Measures Related to the Exportation of Rare Earths, Tungsten and Molybdenum

14. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS433

Nadir Toprak Elementleri, Tungsten ve Molibdenyum'a Uygulanan İhracat Kısıtlamaları ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Japonya

Complainant: Japan

China — Measures Related to the Exportation of Rare Earths, Tungsten and Molybdenum

Bu üç uyuşmazlık konu bakımından benzedikleri için buları bir çatı altında değerlendirmeye çalışacağız.

13 Mart 2012 tarihinde ABD, AB ve Japonya aynı günde olmak üzere, Çin'in nadir topraklar, tungsten ve molibdenyum'un ihracatının kısıtlama önlemleri ile ilgili danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Aynı görüşte olan üç devlet Çin'in yukarıda saydığımız ürünlere uyguladığı ihraç vergisi, ihracat kotası, ihracat kısıtlamaları ve yönetim önlemlerinin GATT 1994'ün VII., VIII., X., XI., XI:1., ve X:3(a). maddeleri, Çin'in Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/ 5.1., I/11.3., I/5.2., I/8.2., I/7.2. hükümlerine ihlal ettiğini iddia etmiştir. Ayrıca Çin'in ihracat yükü ile maliyetini artırma usulüyle Çinli işletmelere güçlü bir rekabet avantajı yarattığını iddia etmiştir. AB, ihracat kısıtlamalarının katiben yeni bir fenomen olmadığını Çin'in DTÖ üyeliğinden bu yana devam etmekte olan bir sorun olduğuna dikkat çekmiştir. AB, bu yılın başlarında DTÖ'nün Çin ile ilgili, benzer önlemler konusunda çıkarmış olduğu net bir kararı olmasına rağmen Çin'in bu ihracat kısıtlamalarını kaldırmak gibi bir niyetinin olmadığını resmen suçlamıştır²⁸². Sırasıyla 22 Mart 2012 tarihinde AB ile Japonya, 26 Mart 2012 tarihinde Kanada danışma görüşmesine katılmayı talep etmiştir. Ardından Çin, AB, Japonya ve Kanada'nın talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir. 27 Haziran 2012 tarihinde ABD, AB ve Japonya ayrı ayrı panelin kurulmasını talep etmiştir. UÇO'nun 10 Temmuz 2012 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiştir. Bu üç devletin uyuşmazlık konusu aynı olduğundan dolayı UÇO, 23 Temmuz 2012 tarihli toplantısında bu üç uyuşmazlık için (DS431 ve DS433) tek bir panelin kurulması kararını almıştır. Brezilya, Kanada, Kolombiya, Hindistan, Japonya, Kore, Norveç, Umman, Suudi Arabistan, Çin Taipei, ABD, Vietnam sonrasında, Arjantin, Avustralya, Endonezya, Peru, Rusya ve Türkiye üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 12 Eylül 2012 tarihinde ABD, AB ve Japonya Genel Müdür'den panelin oluşmasını talep etmiştir. 24 Eylül 2012 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. Çin bu iddialara karşı kendisinin uyguladığı ticaret politikasının hedefinin, doğal kaynakların ve çevrenin korunması, kalkınmanın sürdürülebilirliğini gerçekleştirmek

²⁸² DS394, DS395 ve DS398 uyuşmazlıklarıyla ilgili Temyiz Organı raporu 30 Ocak 2012 tarihinde taraflara dağıtılmıştır. Temyiz raporu Panel raporunu desteklemiştir ve Çin'in Çeşitli Hammadde İhracatında uyguladığı önlemin DTÖ hükümlerine aykırı olduğu kararını çıkarmıştır. Çin Temyiz kararını uygulayabilmek için 31 Aralık 2012 kadar bir makul süre istemiştir.

için olduğunu ve saptırılan ticaret yoluyla devlet içi sanayilerini korumak gibi bir girişimde bulunmadığını savunmuştur²⁸³.

Davacı devletler bu uyuşmazlıkla ilgili savunmakta oldukları olan iddialarına cevap beklemekte ve her iki taraf için uyum bir tarihte görüşmelerin yapılmasını talep etmektedirler.

15. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS440

Amerika'dan İthal Edilen Belirli Otomobillere Uygulanan Anti-Damping Önlemleri ve Anti-Sübvansiyon Vergileri ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Anti-Dumping and Countervailing Duties on Certain Automobiles from the United States

Temmuz 2012 tarihinde ABD, Çin Ticaret Bakanlığının 2011 seneli 20 No.lu ve 2011 seneli 84 No.lu bildirimini ayrıca ABD'den ithal edilen bazı otomobiller üzerindeki Anti-Damping ve Anti-Sübvansiyon vergisi konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin'in bu önlemlerinin DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 1., 3.1., 3.2., 3.4., 3.5., 4.1., 5.3., 5.4., 6.2., 6.5.1., 6.8., 6.9., 12.2., 12.2.2. ve Ek 2'nin 2.bendinin hükümleri, "Sübvansiyon ve Telafi Edici

²⁸³ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds431_e.htm,

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds432_e.htm

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds433_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS431/DS432/DS433**, (Erişim Tarihi: 20.08.2013).

Önlemleri”nin 10., 11.3., 11.4., 12.4.1., 12.7., 12.8., 15.1., 15.2., 15.4., 15.5., 16.1., 22.3. ve 22.5. maddelerine, GATT 1994’ün VI. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiştir. 17 Eylül 2012 tarihinde ABD panel kurulması talebinde bulunmuş, UÇO’nun 28 Eylül 2012 tarihli toplantısında panelin kurulmasını ertelemiştir. 23 Ekim 2012 tarihli toplantısında panelin kurulmasına karar vermiştir. Kolombiya, AB, Hindistan, Japonya, Kore, Umman, Suudi Arabistan ve Türkiye, üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 1 Şubat 2013 tarihinde ABD Genel Müdür’den panelin oluşmasını talep etmiş ve bu talep üzerine Genel Müdür 11 Şubat 2013 tarihinde paneli oluşturmuştur. 25 Eylül 2013 tarihinde Panel Başkanı, taraflarla görüşükten sonra kabul edilen takvime göre, Mart 2014’de nihai raporun taraflara bildirileceğini UÇO’ya bildirmiştir. Panel çalışmalarını sürdürmektedir²⁸⁴.

16. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS450

Otomobil ve Otomobil Parçaları Sanayisini Etkileyen Bazı Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Certain Measures Affecting the Automobile and Automobile-Parts Industries

17 Eylül 2012 tarihinde ABD, Çin’in otomobil ve otomobil parçaları sanayisini etkileyen sübvansiyon sağlayan hibe/kredi gibi bazı önlemlere ilişkin Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD Çin’in bu önlemlerinin GATT 1994’ün XVI:1. maddesine, Çin’in Katılım Protokolü’nün I/1.2. maddelerine,

²⁸⁴ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds440_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS440**, (Erişim Tarihi: 21.08.2013).

“Sübvansiyon ve Telafi Edici Önlemleri”nin 25.1., 25.2., 25.3., 25.4. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

28 Eylül 2012 tarihinde AB danışma aşamasına katılma talebinde bulunmuş ve ardından Çin, AB’nin talebini kabul ettiğini UÇO’ya bildirmiştir. ABD bu uyuşmazlıkla ilgili Çin’den danışma görüşmesi için uygun tarih beklemektedir ²⁸⁵.

17. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS451

Üretimle İlgili Önlemler, Giyim ve Tekstil Ürünleri İhracatı ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Meksika

Complainant: Mexico

China — Measures Relating to the Production and Exportation of Apparel and Textile Products

15 Ekim 2012 tarihinde Meksika, Çin’in hazır giyim ve tekstil ürünleri için ihracatçılara ve üreticilerine verdikleri destek ile ilgili önlemlerine ilişkin danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin’in GATT 1994’ün III:4. ve XVI. maddelerini, “Sübvansiyon ve Telafi edici Önlemleri”nin 1., 1.1(a)., 1.1(b)., 2, 2.1., 2.2., 2.3., 3.1(a)., 3.1(b)., 4.2., 5(c)., 6.3(b)., 6.3(c)., 6.4., 6.5., 7.2. maddelerini, Çin’in Katılma Protokolü’nün I/1.2. hükmüne ve Tarım Anlaşması’nın 3., 9. ve 10. maddelerini ihlal ettiğini iddia etmiştir.

Sırasıyla 25 Ekim 2012 tarihinde AB, 26 Ekim 2012 tarihinde Avustralya ve Guatemala, 29 Ekim 2012 tarihinde Brezilya, Peru ve ABD, 30 Ekim 2012 tarihinde

²⁸⁵ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds450_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS450**, (Erişim Tarihi: 22.08.2013).

Honduras ve 15 Kasım 2012 tarihinde Kolombiya danışma görüşmelerine katılma talebinde bulunmuştur.

Meksika bu uyuşmazlıkla ilgili Çin'den danışma görüşmesi için uygun tarih beklemektedir²⁸⁶.

18. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS454

Japonya'dan İthal Edilen Yüksek Performanslı Dikişsiz Çelik Borulara Uygulanan Anti-Damping Vergileri ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Japonya

Complainant: Japan

China — Measures Imposing Anti-Dumping Duties on High-Performance Stainless Steel Seamless Tubes (“HP-SSST”) from Japan

20 Aralık 2012 tarihinde Japonya, kendisinden ithal edilen yüksek performanslı dikişsiz çelik borulara uygulanan Anti-Damping Vergi önlemi konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Japonya, Çin'in bu önleminin DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 1., 3.1., 3.2., 3.4., 3.5., 5.3., 5.8., 6.5., 6.5.1., 6.8., 6.9., 7.4., 12.2., 12.2.2. maddelerine ve EK 2 hükümlerine, GATT 1994'ün VI. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

15 Ocak 2013 tarihinde AB, danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur. Ardından Çin, AB'nin bu talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir. 11 Nisan 2013 tarihinde Japonya panel kurulması talebinde bulunmuştur. UÇO'nun 24 Nisan 2013 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiş ve hemen sonraki 24 Mayıs 2013 tarihli toplantısında bir panelin kurulması onaylanmıştır. AB, Hindistan,

²⁸⁶ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds451_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS451**, (Erişim Tarihi: 23.08.2013).

Kore, Rusya Federasyonu daha sonra, Suudi Arabistan, Türkiye ve ABD üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 17 Temmuz 2013 tarihinde Japonya, Genel Müdür'e paneli oluşturma talebinde bulunmuştur. 29 Temmuz 2013 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur.

Japonya bu uyuşmazlıkla ilgili Çin'den danışma görüşmesi için uygun tarih beklemektedir²⁸⁷.

19. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS460

AB'den İthal Edilen Yüksek Performanslı Paslanmaz Dikişsiz Boru ("HP-SBTYO") Üzerindeki Anti-Damping Vergileri ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Avrupa Birliği

Complainant: European Union

China — Measures Imposing Anti-Dumping Duties on High-Performance Stainless Steel Seamless Tubes (“HP-SSST”) from the European Union

12 Haziran 2013 tarihinde AB, kendisinden ithal edilen yüksek performanslı paslanmaz dikişsiz boru ("HP-SBTYO") üzerindeki Anti-Damping Vergi önlemleri konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. AB Çin'in bu önleminin DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 1., 2.2., 2.4., 2.4.2., 3.1., 3.2., 3.4., 3.5., 6.4., 6.5., 6.5.1., 6.7., 6.9., 7.4., 12.2., 12.2.2. maddelerine, EK 1 ve Ek 2 hükümlerine GATT 1994'ün VI. maddesine aykırı olduğunu iddia etmektedir.

²⁸⁷ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds454_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS454**, (Erişim Tarihi: 24.08.2013).

15 Ocak 2013 tarihinde Japonya danışma görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur. Ardından Çin Japonya'nın bu talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir.16 Ağustos 2013 tarihinde Japonya panel kurulması talebinde bulunmuştur. UÇO'nun 30 Ağustos 2013 tarihli toplantısında panelin kurulmasını onaylamıştır. Hindistan, Japonya, Kore, Türkiye ve ABD daha sonra, Rusya ve Suudi Arabistan üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. Tarafların anlaşmasından sonra panel, 11 Eylül 2013 tarihinde oluşturulmuştur.

AB, bu uyuşmazlıkla ilgili Çin'den danışma görüşmesi için uygun tarih beklemektedir²⁸⁸.

4.3.2.2. Panel ve Temyiz Aşamasında Çözülen Uyuşmazlıklar

Çin'in DTÖ uyuşmazlıkların çözümü sistemi kapsamında davalı konumunda taraf olduğu 31 tane uyuşmazlığın içindeki 12 tane uyuşmazlık için ikili müzakereler yoluyla çözüm sağlanamadığından panel kurulmuştur. Bu 12 tanesinin içinde 8 tane uyuşmazlık temyiz aşamasına kadar gitmiştir. Bu uyuşmazlıklar sırasıyla aşağıda belirtilmektedir:

1. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS339/Temyize Gitti.

Otomobil Parçalarının İthalatını Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Avrupa Birliği

²⁸⁸ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds460_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS460**, (Erişim Tarihi: 25.08.2013).

Complainant: European Communities

China — Measures Affecting Imports of Automobile Parts

2. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS340/Temyize Gitti.

Otomobil Parçalarının İthalatını Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Measures Affecting Imports of Automobile Parts

3. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS342/Temyize Gitti.

Otomobil Parçalarının İthalatını Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Kanada

Complainant: Canada

China — Measures Affecting Imports of Automobile Parts

Yukarda saydığımız bu üç uyuşmazlık konu bakımından benzediği için bunları bir çatı altında değerlendirmeye çalışacağız.

30 Mart 2006 tarihinde AB ve ABD, Çin'in kendisine ithal edilen otomobil parçalarının ithalatını etkileyen önlemler konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. 13 Nisan 2006'da Kanada da aynı konu üzerine Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. AB, ABD ve Kanada, Çin'in bu

önleminin ithal otomobil parçalarının ayrımcılığı teşkil ettiğini belirtmiş ve bu konuda Çin'in önleminin GATT 1994'ün II., II:1., III., III:1., III:2., III:4., III:5., X:1., X:3. maddelerine, Menşee Kuralları'nın 2.maddesine, "Sübvansiyon ve Telafi Edici Vergi Önlemi"nin 3., 3.1(b)., 3.2. maddelerine, TRIMs'nın 2,2.1. maddesine ve Çin'in Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/7.2., I/7.3. hükümlerine aykırı olduğunu iddia etmektedir.

15 Eylül 2006 tarihinde ABD, AB ve Kanada ayrı ayrı bu uyuşmazlık ile ilgili panel kurulmasını talep etmiş, ancak UÇO'nun 28 Eylül 2006 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiştir. 26 Ekim 2006 tarihli toplantıda, tek bir panelin kurulması kararı alınmıştır. Arjantin, Avustralya, Japonya, Meksika ve Çin Taipei²⁸⁹ ardından Brezilya ve Tayland üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuşlardır. 19 Ocak 2007 tarihinde AB, ABD ve Kanada, Genel Müdür'den panelin oluşmasını talep etmiş ve 29 Ocak 2007 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur.

16 Temmuz 2007 tarihinde Panel Başkanı, sunulan konuların karmaşıklığı nedeniyle altı ay içinde çalışmalarını tamamlamayacaklarını ve nihai raporun taraflara Ocak 2008'de açıklanacağını UÇO'ya bildirmiştir. 18 Temmuz 2008 tarihinde panel raporları üyelerine dağıtılmıştır. Raporda, Çin'in uyguladığı önlemlerin GATT 1994'ün milli muamele ile ilgili 3.maddesi ve "Çin'in Çalışma Gurubuna Katılım Rapor"undaki 93. taahhüt maddesine aykırı hareket ettiği kararını vermiştir.

15 Eylül 2008 tarihinde Çin bu karar için temyize başvurmuştur. 15 Aralık 2008 tarihinde temyiz raporu açıklanmış, raporda panel tarafından çıkarılan " Çin'in uyguladığı önlemlerin GATT 1994'ün milli muamele ile ilgili 3. maddesine aykırı hükmünü desteklemiştir.

28 Ağustos 2009 tarihinde Çin Sanayi ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı ve Ulusal Kalkınma ve Reform Birleşme Komisyonu birlikte 10 No.lu hükmü imzalamışlardır. Ve "Otomobil Sanayi Kalkınma Politikası" içindeki "İthal Yönetim" üzerinden bazı değişiklikler yapılmış ve 1 Eylül'den itibaren yürürlüğe

²⁸⁹ Taipei'in anlamı: Kuzey Tayvan) Tayvan'ın başkenti ve Tayvan adasının en kalabalık şehridir. Taipei merkez (İlçeleri hariç) nüfusu 2.619.022'dir (2005 istatistikleri). Tayvan'ın en önemli ticaret, siyaset ve kültür merkezidir. Taipei 101 binası bu şehirdedir.

konmuştur. Değişmenin temel içeriği, 1 Nisan 2005 tarihinden itibaren yürürlükte olan “Aracın Özelliklerini Teşkil Eden Otomobil Parçaları’nın İthal Yönetim Usulü” olmuştur. Böylelikle Çin, tamamen DTÖ uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasının hükümlerini yerine getirmiştir²⁹⁰.

4. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS362

Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması ve İcrasını Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Measures Affecting the Protection and Enforcement of Intellectual Property Rights

10 Nisan 2007 tarihinde ABD, “Fikri Mülkiyet Haklarını Korunması ve İcrası” ile ilgili bazı önlemler konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin’in, TRIPS’nin 3.1., 9.1., 14., 41.1., 46., 59., 61. maddelerini ihlal ettiğini iddia etmiştir.

Sırasıyla 20 Nisan 2007 tarihinde Japonya, 25 Nisan 2007 tarihinde Kanada ve AB, 26 Nisan 2007 tarihinde Meksika danışma görüşmelerine katılım talebini bildirmiştir. Daha sonra, Çin, Kanada, AB, Japonya ve Meksika’nın talebini kabul ettiğini UÇO’ya bildirmiştir. 7 Haziran 2007 tarihinde taraflar görüşmelerini gerçekleştirmiş ve sonuç alınmadığı için 13 Ağustos 2007 tarihinde ABD, UÇO’ya

²⁹⁰ <http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojaldetail.asp?jidalid=32>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS339/DS340/342**, (Çince doküman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information.. Telif Hakkı@Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd, (Erişim Tarihi: 05.09.2013).

panelin kurulması talebinde bulunmuştur. UÇO'nun 31 Ağustos 2007 tarihli toplantısında, panelin kurulması ertelenmiş ve 25 Eylül 2007 tarihli toplantısında panelin kurulması kararı alınmıştır. Arjantin, AB, Japonya, Meksika ve Çin Taipei, sonra, Avustralya, Brezilya, Kanada, Hindistan, Kore, Tayland ve Türkiye üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 3 Aralık 2007 tarihinde ABD Genel Müdür'e panelin oluşması talebinde bulunmuş ve 13 Aralık 2007 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 16 Temmuz 2008 tarihinde Panel Başkanı taraflarca ortaya atılan konuların karmaşıklığından dolayı panelin oluştuğu tarihten itibaren altı ay içinde çalışmalarını tamamlamasının mümkün olmayacağını ve Kasım 2008 taraflara nihai raporunun açıklanabileceğini UÇO'ya bildirmiştir²⁹¹.

26 Ocak 2009 tarihinde panel raporu taraflara dağıtılmış ve raporda ABD'nin iddialarının çoğunu reddetmiştir. Ve Çin'in fikri mülkiyet sistemini büyük ölçüde onaylamış ancak içinden Çin'in " Telif Hukuku" ile ilgili 4.maddesine karşı ABD'nin iddialarına destek vermiştir.

20 Mart 2009 tarihinde Çin ve ABD panel raporuna itiraz etmeyeceklerini kararlaştırmış ve 20 Mart 2009 tarihinde DTÖ ve UÇO'nun panel raporunu kabul etmişlerdir. Çin "Telif Hakları" değişikliği hükümlülüğünü yerine getirmesi için bir yıllık makul süre talebinde bulunmuş ve 20 Mart 2010 tarihinden önce " Telif Hukuku" ile ilgili 4. maddesinin 1. bendine değişiklik getireceğini bildirmiş²⁹².

5. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS363/Temyize Gitti

Görsel ve İşitsel Eğlence Ürünleri ve bazı yayınların Dağıtım Hizmetleri ve Ticaret Haklarını Etkileyen Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

²⁹¹ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds362_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS362**, (Erişim Tarihi: 10.09.2013).

²⁹² Dispute Settlement of WTO The Year of China (2009), **a.g.e.** , s. 34.

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Measures Affecting Trading Rights and Distribution Services for Certain Publications and Audiovisual Entertainment Products

Bu dava Çin'in DTÖ' deki hizmet ticaret uyuşmazlığı ile ilgili ilk davası olup ana fikrinin ise Çin'in katılım protokolündeki hizmet ticaretinin açılması ile ilgili Fıkrası'nın yorum meselesine yöneliktir.

10 Nisan 2007 tarihinde ABD, görsel ve işitsel eğlence ürünleri ve bazı yayınların dağıtım hizmetleri ve ticaret haklarını etkileyen önlemler ile ilgili Çin ile Danışma Görüşmesi talebinde bulunmuştur. 25 Nisan 2007 tarihinde AB, danışma görüşmesine katılım talebinde bulunmuş ve Çin, AB'nin talebini kabul ettiğini UÇO'ya bildirmiştir. ABD, Çin'in Hizmet GATS'ın XVI. ve XVII maddeleri, GATT 1994'ün: III:4. ve XI:1.maddeleri, Çin'in Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/5.1., ve I/5.2. hükümlerine aykırı hareket ettiğini iddia etmiştir.

Sırasıyla 5-6 Haziran 2007 tarihlerinde taraflar Cenevre'de oturum gerçekleştirmiş ancak bir sonuç alamamışlardır. 10 Temmuz 2007 tarihinde ABD bir ek danışma görüşmesi talebinde bulunmuş ve 20 Temmuz 2007 tarihinde AB, ek Danışma Görüşmesine katılma talebinde bulunmuştur. Sonuç alınamadığından 10 Ekim 2007 tarihinde ABD, DTÖ'ye panelin kurulması talebinde bulunmuştur. UÇO'nun 22 Ekim 2007 tarihli toplantısında, bir panelin kurulması ertelenmiş ve 27 Ekim 2007 tarihindeki toplantısında panelin kurulması kararı alınmıştır. AB ve Japonya ardından da Avustralya, Kore ve Çin Taipei üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuşlardır. 17 Mart 2008 tarihinde ABD, Genel Müdür'den panelin oluşmasını talep etmiş ve bu talep üzerine Genel Müdür 27 Mart 2008 tarihinde genel paneli oluşturmuştur. 22 Eylül 2008 tarihinde panel başkanı yaşadıkları bazı zorluklar nedeniyle raporu altı ay içinde tamamlayamayacağını ve Şubat 2009 tarihinde taraflara nihai raporu açıklayacağını UÇO'ya bildirmiştir. 20 Nisan 2009 tarihinde panel raporunun geçici kararı açıklanmış ve 23 Haziran 2009 tarihinde panel taraflara

nihai kararı açıklamıştır. 12 Ağustos 2009 günü, panel raporu DTÖ üyelerine dağıtılmıştır²⁹³.

Rapor, ABD'nin iddialarının çoğuna destek vererek Çin'e yurt dışından giren ses ve video ürünlerine, yayın ve filmlere kısıtlama getirmesi GATT'ın hükümlerine ve Çin'in ticaretin serbestleşmesi ile ilgili taahhüdüne aykırı olduğu kararını vermiştir. Ayrıca, Çin'in gerekçe gösterdiği GATT'ın 20. maddesinin a. bendindeki "Genel Ahlak" Hükümü ile ilgili savunmasını da reddetmiştir.

13 Ağustos 2009 tarihinde Ticaret Bakanlığı sözcüsü, Çin'in temyize başvurmak için evrak hazırlıkları sürdürmekte olduğunu açıklamıştır. 22 Eylül 2009 tarihinde Çin temyiz başvurusunda bulunmuştur. 22 Eylül 2009 tarihinde Çin, panel raporundaki bazı hukuksal sorunlar ve raporda kullanılan bazı hukuksal sorunlar hakkında temyize başvurmuştur. TO'nun dava ile ilgili objektif davranmasını ve adil yargılama yürütmesini istemiştir. 5 Ekim 2009 tarihinde ABD de konu ile ilgili temyiz başvurusunda bulunmuştur.

21 Aralık 2009 tarihinde TO Başkanı dava ile ilgili çevirinin ve işlemin tamamlanması için 60 günlük sürenin yetmeyeceği nedeniyle raporun en geç 21 Aralık 2009 tarihinde taraflara dağıtılacağını UÇO'ya bildirmiştir, 21 Aralık 2009 tarihinde temyiz raporu taraflara dağıtılmıştır. TO, panel raporunu desteklemiş ve bu rapora ilave olarak Çin'in yabancı yatırımcıların elektronik forma konu olan ses kaydı dağıtım hizmetleri ile meşgul olmasını yasaklama uygulaması içeren kanun maddesinin GATS' in 17. maddesine aykırı olduğu kararını vermiştir. Bu dava sürecinde yaşanan önemli bir ayrıntı, Çin'in uygulamasındaki bazı sözcüklerin tercümesi hususunda Çin ve ABD'nin büyük tartışmalar yaşamış olmalarıdır. “总发行 Total issue”, “发行 issue”, “总批发 Total wholesale”, “外商 foreign tradesman”, “腔股 Cavity shares”, “电影 film”, “权益 Rights and interests”, gibi. Bunların içindeki bazı sözcükleri taraflar farklı tercüme etmişlerdir. Örnek vermek gerekirse , “权益” hak sözcüğünü ABD “Rights and Interests” , Çin ise “equity” olarak tercüme etmiştir. Bundan başka bir kısım sözcüklerde ABD kendinin tercümesini sunmuştur fakat Çin “tercüme edilemedi” olarak sunmuştur. “总发行 Total issue”, “发行 issue”,

²⁹³ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds363_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS363**, (Erişim Tarihi: 13.09.2013).

“总批发 Total wholesale” gibi örnekleri verebiliriz. Tercüme tartışmalarını çözmek için uyuşmazlıkların çözümündeki teknik problemlerin çözülmesi gerekmektedir. Panelin de bu duruma ciddi şekilde kafa yorduğu söylenebilir²⁹⁴. Tercüme konusunda oluşan hatalar davanın yargılama sürecini etkileyebilmekte ve hatta davanın yanlış sonuçlanmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle teknik hataların en kısa zamanda giderilmesi ve bu tür hataların da yargıya olan kötü etkisinin önlenmesi gerekmektedir.

6. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS394/Temyize Gitti.

Hammadde İhracatına İlişkin Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Measures Related to the Exportation of Various Raw Materials

7. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS395/Temyize Gitti.

Hammadde İhracatına İlişkin Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Avrupa Birliği

Complainant: European Communities

²⁹⁴ **Dispute Settlement of WTO The Year of China (2009), a.g.e. , ss. 38-41.**

8. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS398/Temyize Gitti.

Hammadde İhracatına İlişkin Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Meksika

Complainant: Mexico

China — Measures Related to the Exportation of Various Raw Materials

Yukarda saydığımız bu üç uyuşmazlık konu bakımından benzedikleri için bir çatı altında değerlendirmeye çalışacağız.

23 Haziran 2009 tarihinde ABD ve AB ardından 21 Ağustos 2009 tarihinde Meksika Çin'in çeşitli hammadde ihracatı ile ilgili önlemler konusunda Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. Davacı taraflar Çin'in bu önlemlerinin GATT 1994'ün VIII., VIII:1., VIII:4., X., X:1., X:3., XI., XI:1. maddeleri ve Katılım Protokolü'nün I/1.2., I/5.1., I/5.2., I/8.2., I/11.3. hükümlerine ihlal ettiğini iddia etmiştir. Kolombiya, Kanada, Türkiye gibi devletler danışma görüşmesine katılım talebinde bulunmuş ve Çin de bu devletlerin taleplerini kabul etmiştir. 4 Kasım 2009 tarihinde üç devlet ayrı ayrı panelin kurulmasını talep etmiştir. UÇO, 19 Kasım 2009 tarihli toplantısında panelin kurulmasını ertelemiş ve 21 Aralık 2009 tarihinde yaptığı toplantıda bu üç uyuşmazlığın konu bakımından benzediğini göz önünde bulundurarak tek bir panelin kurulmasını onaylamıştır. Arjantin, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Ekvator, AB, Hindistan, Japonya, Kore, Norveç, Çin Taipei, Türkiye, ABD daha sonra, Suudi Arabistan, üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 19 Mart 2010 tarihinde ABD, AB ve Meksika Genel Müdür'den panelin oluşmasını talep etmiştir. 29 Mart 2010 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 19 Ekim 2010 tarihinde Panel Başkanı panelin çalışmalarını altı ay içinde tamamlayamayacağını ve taraflarla istişareler sonrasında Nisan 2011 tarihine kadar

sonuçlanabileceğini UÇO'ya bildirmiştir. Rapor Temmuz 2011 günü panel üyelerine dağıtılmıştır. Panel raporunda Çin' in ihracat lisanslama rejiminin bazı yönlerinin söz konusu çok sayıda ürün için de geçerli olduğunu ve ham malzemelerin ihrac kısıtlaması uygulamalarının DTÖ'nün hükümlerine aykırı olduğu kararını çıkarmıştır.

31 Ağustos 2011 tarihinde Çin, panel raporunun bazı hukuki yorumların belirli sorunlarından dolayı itiraz ettiğini ve temyiz talebini UÇO'ya bildirmiştir. 6 Eylül 2011 tarihinde Meksika panel raporundaki hukuki yorumların belirli sorunlarından dolayı itiraz kararını UÇO'ya bildirmiştir. 28 Ekim 2011 tarihinde TO Başkanı, Çin ve diğer üç davacılar tarafından gündeme getirilen soruların sayısı ve karmaşıklığı nedeniyle 90 gün içinde çalışmalarını tamamlamayacağı ve raporu en geç 31 Ocak 2012 tarihinde üyelere dağıtılabileceğini UÇO'ya bildirmiştir. 30 Ocak 2012 tarihinde de TO raporu üyelerine dağıtılmıştır. Temyiz Raporu büyük ölçüde Panel Raporunu desteklemiştir. TO raporunun değiştirilmiş olarak 22 Şubat 2012 tarihinde yapılan toplantısında UÇO, TO raporunu ve panel raporunu kabul etmiştir.

UÇO'nun 23 Mart 2012 tarihli toplantısında Çin, UÇO'nun önerileri ve kararları uygulayabilmek için makul bir süre talebinde bulunmuştur. 24 Mayıs 2012 tarihinde Çin ve davacı taraflarla istişareler sonucu tavsiye ve kararları uygulamak için makul süre olan 10 ay ve 9 gün olarak mutabık kaldığını UÇO'ya bildirmiştir. Buna göre, makul süre 31 Aralık 2012 tarihinde sona ermektedir. Çin, UÇO'nun kararlarını yerine getirmiş ve sırasıyla 17 Ocak 2013 tarihinde ABD ve Meksika, 18 Ocak 2013 tarihinde Çin ve AB bu uyuşmazlıkta mutabık kaldığını UÇO'ya bildirmiştir. UÇO'nun 28 Ocak 2013 tarihli toplantısında UÇO, 28 Ocak 2013 tarihli toplantısında Çin Gümrük Genel İdaresi 2013 “Tarife Uygulama Programı” ilan ettiğini açıklamıştır. 31 Aralık 2012 tarihinde Çin Ticaret Bakanlığı ve Gümrük Genel İdaresi ortaklaşa ihracat lisans yönetmeliğinin 2013 seneli ürün kataloğunu ilan ettiğini açıklamıştır. Bildirimlere göre, bazı hammaddelerin ihracat vergileri ve ihracat kotalarının uygulaması ortadan kalkmış ve Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Bu tedbirler sonucunda Çin, bu uyuşmazlık konusunda UÇO'nun tavsiyelerine ve kararlarına tam uyum sağlamıştır²⁹⁵.

²⁹⁵ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds394_e.htm

9. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS413

Elektronik Ödeme Hizmetleri Etkileyen Bazı Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

Complainant: United States

China — Certain Measures Affecting Electronic Payment Services

15 Eylül 2010 tarihinde ABD, Çin'in elektronik ödeme hizmetlerini etkileyen bazı önlemleri konusunda danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin'in GATS'ın XVI., XVI:1., XVI:2(a)., XVII. maddelerini ihlal ettiğini iddia etmiştir.

ABD'nin danışma görüşmesi talebinin nedeni ise; Çin Halk Bankası, Borsa Bürosu ve Bankalar Denetim Sendikası gibi organların yayınladığı 18 türlü düzenleme ve normatif belgelere yeni eklenen iki türlü uygulamadır. Bunlar, 11 Ekim 2010 tarihinde yayınlanan "Devlet Kambiyo İdaresinin Banka Döviz Kartı Şartnamesinin düzenlenmesi ile ilgili bildirisini" ([2010]53Nolu) ve alınan önlemlerde açıkça belirtilen iş normları ve teknik standartlarıdır.

ABD, Çin'in ilgili uygulamasına göre şu anda Çin'de sadece "Union Pay" , RMB²⁹⁶ den hesaplanan ve RMB den ödenen kart ödeme işlemleri için elektronik ödeme hizmetleri sunulabilmekte olduğunu bundan başka DTÖ üyelerinden internet servis sağlayıcılarının (örnek ABD'nin VİSA gibi) sadece Döviz kartları için benzer hizmet sağlanabildiğini ifade etmiştir.

Danışma görüşmesi başarısız sonuçlandığı için 11 Şubat 2011 tarihinde ABD, bu uyuşmazlığın çözülmesi için bir panel kurulmasını talep etmiştir. UÇO'nun 24 Şubat 2011 tarihinde yapılan toplantısında panelin kurulması ertelenmiş ve 25 Mart 2011 tarihli toplantıda panelin kurulması kararı verilmiştir. Avustralya, AB,

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds395_e.htm

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds398_e.htm , **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS394/DS395/DS398**, (Erişim Tarihi: 16.09.2013).

²⁹⁶ RMB; Çin'in Para Birimidir.

Guatemala, Japonya ve G. Kore daha sonra da, Ekvator ve Hindistan üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuşlardır. 23 Haziran 2011 tarihinde ABD, Genel Müdür'den panelin kurulmasını talep etmiştir. 4 Temmuz 2011 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 9 Ocak 2012 tarihinde Genel Müdür altı ay içinde raporun tamamlanamayacağını ve uyuşmazlıkların tarafları ile istişareler sonrasında raporun Mayıs 2012 sonuna kadar sonuçlanabileceğini UÇO'ya bildirmiştir. 16 Temmuz 2012 tarihinde panel raporu üyelere dağıtılmış ve panel raporu ABD'nin iddialarını destekler nitelikte bulunmuştur.

UÇO'nun 28 Eylül 2012 tarihli toplantısında Çin, UÇO'nun tavsiye ve kararlarını uygulayabilmek için makul bir süreye ihtiyacı olacağını belirtmiştir. 22 Kasım 2012 tarihinde Çin ve ABD istişareler sonrası kararını uygulamak için Çin makul süre talebi üzerine panel raporunun kabulü tarihinden itibaren 11 aylık bir süre üzerinde mutabık kaldığını UÇO'ya bildirmiştir. Buna göre, makul zaman süresi 31 Temmuz 2013 tarihinde sona ermiştir. UÇO'nun 23 Temmuz 2013 tarihli toplantısında, Çin UÇO'nun tavsiye ve kararlarını uyguladıklarını bildirmişlerdir. ABD, Çin'in kararları uyguladığına dair açıklamasını kabul etmediğini Çin'in bu dava ile ilgili tutumunu devamlı takip edeceğini belirtmiştir.

UÇO'nun 19 Ağustos 2013 tarihli toplantısında Çin ve ABD bu konuda uzlaştıklarını UÇO'ya bildirmişlerdir²⁹⁷.

10. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS414/Temyize Gitti.

ABD'den ithal edilen Yassı Haddelenmiş Elektrikli Çelik Üzerindeki Anti-Sübvansiyon ve Anti-Damping Vergisi ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşik Devletleri

²⁹⁷ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds413_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS413**, (Erişim Tarihi: 18.09.2013).

Complainant: United States

China — Countervailing and Anti-Dumping Duties on Grain Oriented Flat-rolled Electrical Steel from the United States

10 Aralık 2009 tarihinde Ticaret Bakanlığı 2009 tarihli 99 No' lu duyurusunu yayınlamıştır. Bu duyuruda ABD menşeli ithal edilen yassı haddelenmiş elektrikli çelik üzerinde Anti-Damping ve Anti- Sübvansiyon soruşturmaları ve Rusya menşeli ithal edilen yassı haddelenmiş elektrikli çelik üzerinde Anti- Damping soruşturması uygulayacağıın ön kararını duyurmuştur. Bu Çin'in ilk defa ithal edilen ürünlere Anti- Sübvansiyon soruşturması başlatmasıdır ve tek devletin ürünlerine hem Anti-Damping hem de Anti-Sübvansiyon soruşturması “Çift Önlem” başlatmasıdır. 15 Nisan 2010 tarihinde Ticaret Bakanlığı 2010 tarihli 21 No'lu duyurusunu yayınlamıştır. Duyuruda Rusya menşeli ithal edilen yassı haddelenmiş elektrikli çelik üzerinde Anti-Damping soruşturması başlatacağını ve ABD menşeli ithal edilen yassı haddelenmiş elektrikli çelik ürünleri üzerindeki Anti-Sübvansiyon soruşturmasının nihai kararını açıklamıştır.

15 Eylül 2010 tarihinde ABD, Çin'in bu uygulamalarına karşı DTÖ'ye Çin ile danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD, Çin'in uygulamalarının “Sübvansiyon ve Telif edici Önlemleri”nin 10., 11.2., 11.3., 12.3., 12.4.1., 12.7., 12.8., 15.1., 15.2., 15.5., 19., 22.2(iii)., 22.3., 22.5. maddelerine, DTÖ Anti-Damping Anlaşması'nın 1., 3.1., 3.2., 3.5., 6.9., 12.2. maddelerine ve GATT 1994'ün VI. maddesine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

11 Şubat 2011 tarihinde ABD bu uyuşmazlığın çözülmesi için bir panelin kurulmasını talep etmiştir. UÇO'nun 24 Şubat 2011 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiş ve 25 Mart 2011 tarihli toplantıda panelin kurulması kararı verilmiştir. 15 Haziran 2012 tarihinde panel raporu açıklanmıştır. Çin'in uyuşmazlıklarıyla ilgili ABD 12 türlü iddiayı ortaya koymuş ve bunların içinden panel bazı konularda Çin'in iddialarını ve bir kısım konularda ise ABD'nin iddialarını desteklemiştir. ABD, desteklenen iddiaları Çin'in başlattığı Anti-Sübvansiyon soruşturması sürecinde delillerin eksikliği, ürünün fiyat etkisi analizinin objektif soruşturma delillerine dayanmadığı ve soruşturma talebinde bulunanlardan gizli olmayan bilgi özetinin sağlanmasının talep edilmediği nedenlerden dolayı Çin

Ticaret Çare Organı'nın usulünün DTÖ kurallarını ihlal ettiğini savunmuştur. Panel, davalı şirketlerin sübvansiyon oranını hesaplaması, davalı şirketlerin dumping marjının bilgilendirilmesi, devlet ihaleleri ile ilgili sübvansiyon menfaatlerinin bilgilendirilmesi ile ilgili uyuşmazlık sorunlarında Çin'in iddialarını desteklemiş ve Çin'in uygulamalarının DTÖ kuralları ile uyumlu olduğunu belirlemiştir²⁹⁸.

11. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS425

Avrupa Birliğinden ithal edilen X-Ray Güvenlik Kontrol Ekipmanları Üzerindeki Kesin Anti-Dumping Vergileri ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Avrupa Birliği

Complainant: European Union

China — Definitive Anti-Dumping Duties on X-Ray Security Inspection Equipment from the European Union

15 Temmuz 2011 tarihinde AB, Çin'in AB'den giren x-ray güvenlik kontrol ekipmanları üzerindeki kesin Anti-Dumping vergilerine ilişkin uygulaması konusunda danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. AB, Çin'in DTÖ Anti-Dumping Anlaşması'nın 2.4., 2.6., 3.1., 3.2., 3.4., 3.5., 6.1., 6.2., 6.4., 6.5., 6.5.1., 6.9., 12.2.1., 12.2.2. maddeleri ve GATT 1994'ün: VI:1., VI:6. maddelerini ihlal ettiğini iddia etmiştir.

8 Aralık 2011 tarihinde AB, panelin kurulmasını talep etmiştir. UÇO'nun 19 Aralık 2011 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiş ve 20 Ocak 2012 tarihinde yaptığı toplantıda UÇO panelin kurulmasına karar vermiştir. Hindistan, Japonya, Norveç, Tayland ve ABD ve ardından, Şili üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 2 Mart 2012 tarihinde AB, Genel Müdür'den panelin oluşmasını talep

²⁹⁸ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds414_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS414**, (Erişim Tarihi: 20.09.2013).

etmiş ve 12 Mart 2012 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 4 Haziran 2012 tarihinde Panel Başkanı taraflarla istişareler sonrası raporun Aralık 2012’de taraflara açıklanacağını UÇO’ya bildirmiştir. 17 Ekim 2012 tarihinde Panel Başkanı yine panelistler ile ilgili zamanlama problemlerinden dolayı panel çalışmalarını Ocak 2013’de sonlandırabileceklerini UÇO’ya bildirmiştir. AB, Çin hakkında birçok iddia ortaya koymuş fakat bunun içinde sadece Çin’in Anti-Dumping Anlaşması’nın 12.2.2. maddesinin birinci ve ikinci cümlesini gerekçe göstererek savunmuş olduğu iddialarına destek vermiştir. 26 Şubat 2013 tarihinde panel rapor üyelerine dağıtılmış ve UÇO’nun 24 Nisan 2013 tarihinde yaptığı toplantıda panel raporu kabul edilmiştir. UÇO’nun 24 Mayıs 2013 tarihli toplantısında, Çin, DTÖ yükümlülüklerine saygı duyacaklarını ve UÇO’nun tavsiyelerini ve kararlarını uygulamak için makul bir süre gerekeceğini dile getirmiştir. 19 Temmuz 2013 tarihinde UÇO’ya tavsiye ve kararlarını uygulamak için makul süre olarak 9 ay ve 25 gün olarak anlaştıklarını UÇO’ya bildirmiştir. Böylelikle, makul süre 19 Şubat 2014 tarihinde sona erecektir²⁹⁹.

12. DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS427

ABD’den İthal Edilen Broiler Ürünleri Üzerindeki Anti-Dumping ve Telafi Edici Önlemler ile ilgili Uyuşmazlık

Davacı: Amerika Birleşmiş Devletler

Complainant: United States

China — Anti-Dumping and Countervailing Duty Measures on Broiler Products from the United States

²⁹⁹ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds425_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS425**, (Erişim Tarihi: 23.09.2013).

20 Eylül 2011 tarihinde ABD, Çin ile ABD'den ithal edilen broiler ürünleri üzerindeki Anti-Dumping ve Anti-Sübvansiyon önlemleri üzerinde danışma görüşmesi talebinde bulunmuştur. ABD Çin'in uyguladığı bu önlemlerin DTÖ Anti-Dumping Anlaşması'nın 1., 2.2., 2.2.1.1., 2.4., 3.1., 3.2., 3.4., 3.5., 4.1., 5.1., 6.2., 6.4., 6.5.1., 6.8., 6.9., 12.2., 12.2.1., 12.2.2., 12.7. maddeleri ve Ek 2 hükümlerine GATT 1994'ün VI, VI:3 maddelerine ve "Sübvansiyon ve Anti-Dumping Önlemleri"nin 10., 11.1., 12.3., 12.4.1., 12.7., 12.8., 15.1., 15.2., 15.4., 15.5., 16.1., 19.4., 22.3., 22.4., 22.5. maddelerine aykırı olduğunu iddia etmiştir.

8 Aralık 2011 tarihinde ABD panelin kurulması talebinde bulunmuştur UÇO'nun, 19 Aralık 2011 tarihli toplantısında panelin kurulması ertelenmiş ve 20 Ocak 2012 tarihli toplantısında panelin kurulması kararlaştırılmıştır. AB, Japonya, Norveç, Suudi Arabistan, Tayland Sonradan Şili ve Meksika üçüncü taraf olma hakkını saklı tutmuştur. 14 Mayıs 2012 tarihinde ABD, Genel Müdür'den panelin oluşumunu talep etmiştir. 24 Mayıs 2012 tarihinde Genel Müdür paneli oluşturmuştur. 23 Kasım 2012 tarihinde, Genel Müdür altı ay içinde raporun tamamlanamayacağı ve uyuşmazlıkların tarafları ile istişareler sonrasında raporun Haziran 2013 sonuna kadar sonuçlanabileceğini UÇO'ya bildirmiştir. 2 Ağustos 2013 tarihinde panel raporu üyelere dağıtılmıştır.

Panel raporu, ABD'nin bir iddiasını desteklemiş ve diğer bir tanesini reddetmiştir.

UÇO'nun 25 Eylül 2013 tarihli toplantısında panel raporu kabul edilmiştir. 22 Ekim 2013 tarihinde Çin, DTÖ'nün yükümlülüklerine ve UÇO tarafından çıkarılan kararlara saygı duyduğunu ve bunları uygulamak için makul bir süre istediğini UÇO'ya bildirmiştir³⁰⁰.

³⁰⁰ http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds427_e.htm, DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS427, (Erişim Tarihi: 27.09.2013).

Tablo 6. Çin'in Davalı Olduğu Uyuşmazlıkları ile ilgili Genel Tablo

Uyuşmazlığın Simgesi	Davacı Taraf	Takip Ettiği Süreç	Davada Kazanan Taraf	Uyuşmazlık Konusu
DS309	ABD	Danışma	ABD	Entegre Devre Üzerindeki Katma Değer Vergisi
DS339	AB	Temyiz	AB'nin bir kısım iddiaları desteklenmiş.	Otomobil Parçalarının İthalatını Etkileyen Önlemler
DS340	ABD	Temyiz	DS339 ile aynı neticelenmiş	DS339 ile aynı konu
DS342	Kanada	Temyiz	DS339 ile aynı neticelenmiş	DS339 ile aynı konu
DS358	ABD	Danışma	ABD	Vergi ve Diğer Ödemelerden İade, İndirim ve İstisna Sağlayan Belirli Önlemler
DS359	Meksika	Danışma	Meksika	DS358 ile aynı konu
DS362	ABD	Panel	Çin büyük ölçüde kazanmış	Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması ve İcrasını Etkileyen Önlemler
DS363	ABD	Temyiz	ABD büyük ölçüde kazanmış	Görsel ve İşitsel Eğlence Ürünleri ve bazı yayınların Dağıtım Hizmetleri ve Ticaret Haklarını Etkileyen Önlemler
DS372	AB	Danışma	AB	Finansal Bilgi Hizmetlerini ve Yurtdışı Finansal Bilgi Tedarikçileri Etkileyen Önlemler
DS373	ABD	Danışma	ABD	DS372 ile aynı konu
DS378	Kanada	Danışma	Kanada	DS372 ile aynı konu
DS387	ABD	Danışma	ABD	Hibe, Kredi ve Diğer Teşvikler
DS388	Meksika	Danışma	Meksika	DS387 ile aynı konu
DS390	Guatemala	Danışma	Guatemala	DS387 ile aynı konu
DS394	ABD	Temyiz	ABD	Hammadde İhracatına İlişkin Önlemler
DS395	AB	Temyiz	AB	DS394 ile aynı konu
DS398	Meksika	Temyiz	Meksika	DS394 ile aynı konu
DS407	AB	Danışma	Daha görüşülmedi	Avrupa Birliğinden İthal edilen Bazı Demir - Çelik Bağlantı Elemanları Üzerindeki Geçici Anti-Dumping Vergisi
DS413	ABD	Panel	ABD	Elektronik Ödeme Hizmetleri Etkileyen Bazı Önlemler

Tablo 6. Devam

DS414	ABD	Temyiz	Yarı Yarı destek almışlar	ABD'den ithal edilen Yassı haddelenmiş Elektrikli Çelik Üzerindeki Anti-Sübvansiyon ve Anti-Damping Vergisi
DS419	ABD	Danışma	Daha görüşülmedi	Rüzgâr Enerjisi Ekipmanları İle İlgili Önlemler
DS425	AB	Panel	Çin büyük ölçüde kazanmıştır	Avrupa Birliğinden ithal edilen X-Ray Güvenlik Kontrol Ekipmanları Üzerindeki Kesin Anti-Damping vergileri
DS427	ABD	Panel	ABD kazanmıştır	ABD'den İthal Edilen Broiler Ürünleri Üzerindeki Anti-Damping ve Telafi Edici Önlemler
DS431	ABD	Danışma	Daha görüşülmedi	Nadir Toprak Elementleri, Tungsten ve Molibdenum'a Uygulanan İhracat Kısıtlamaları
DS432	AB	Danışma	Daha görüşülmedi	DS431 ile aynı konu
DS433	Japonya	Danışma	Daha görüşülmedi	DS431 ile aynı konu
DS440	ABD	Danışma	Mart 2014 de sonuçlanacak	Amerika'dan İthal Belirli Otomobillere Uygulanan Anti Damping Önlemleri ve Telafi Edici Vergiler
DS450	ABD	Danışma	Daha görüşülmedi	Otomobil ve Otomobil Parçaları Sanayisini Etkileyen Bazı Önlemler
DS451	Meksika	Danışma	Daha Görüşülmedi	Üretimle İlgili Önlemler ve Giyim ve Tekstil Ürünleri İhracatı
DS454	Japonya	Danışma	Daha Görüşülmedi	Japonya'dan İthal Edilen Yüksek Performanslı Dikişsiz Çelik Borulara Uygulanan Anti-Damping Vergileri
DS460	AB	Danışma	Daha Görüşülmedi	Avrupa Birliği'nden İthal Edilen Yüksek Performanslı Paslanmaz Dikişsiz Boru ("HP-SBTYO") Üzerindeki Anti-Damping Vergi Önlemler

Kaynak: World Trade Organization, **DISPUTE SETTLEMENT:** The Disputes by country/territory, http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm, (Erişim Tarihi: 14.10.2013).

4.3.3. Çin'in Üçüncü Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar Hakkında Genel Bir Değerlendirme

DTÖ Uyuşmazlıkların çözümündeki “Üçüncü Taraf”, davacı ve davalı taraf değildir. Sadece söz konusu olan dava, ticari menfaatlerini etkilediğinden dolayı uyuşmazlığın soruşturmasına dâhil olmak isteyen tarafı göstermektedir. Üçüncü taraf dava ile ilgili bağımsız bir şekilde fikir verebilir ya da davacı ve davalının fikirlerine atıf yapabilir. DTÖ uyuşmazlıkların çözümünde hemen hemen tüm uyuşmazlıklara taraf olan üçüncü taraf ya da taraflar vardır. Devletler açısından bakıldığında AB, ABD ve Japonya birçok uyuşmazlıklara üçüncü taraf olarak dâhil olmuşlardır. Çin'in üçüncü taraf olarak ticari uyuşmazlıklara dâhil olmasındaki nedenlerini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Çin dünya ekonomisinde önemli bir yere sahiptir ve buna göre geniş ticari çıkarları bulunmaktadır. Çin'in DTÖ üyeliğinden sonra sahip olduğu ticaret hacminde önemli bir büyüme görülmüştür. 2001 yılının sonunda Çin'in (11 Aralık 2001 tarihinden önceki zaman dilimi) ihracat ve ithalatındaki ticaret hacmi 5097 milyar dolar iken 2002 yılında 6207 milyar dolar, 2003 yılında 8512 milyar dolar ve 2004 yılında 1154.4 milyar dolardan 5097 milyar doların üzerine çıkmıştır. Bu rakamların içinden ihracat hacmi 5000 milyar doların üstünde olmuştur. Böylece Japonya'yı da aşarak, ABD ile Almanya'nın hemen ardında yer almış ve dünya üçüncüsü olmuştur. 2008 yılında ise bu rakam 2.5 milyar dolara ulaşmıştır. Çin'in kendi ticari çıkarları açısından üçüncü taraf olarak DTÖ'nün davalarını yargılama sürecine aktif bir şekilde katılması gerekmektedir.

2. Üçüncü tarafta bulunanlar uluslararası ticaret hakkında çok sayıda bilgi kazanma şansına sahip olabilmıştır. Genelde üçüncü taraflar, uzmanların üçüncü taraflara özel olarak düzenlenen toplantısında, davacı ve davalının ilk yazılı bildirilerine sahip olabilmektedirler. Böylelikle dünyadaki devletlerin ticari yönetim sistemi, hukuk kuralları ve uygulama durumları ile ilgili olan ticaret sistemini yorumlayabilmektedirler. Bu bilgilerden yola çıkarak devletin gelecekteki ticari

uyuşmazlıkların çözülmesi ve kendi iç ticaret sisteminin gelişmesi açısından önemli adımlar atabilmektedir.

3. Üçüncü taraf olarak DTÖ kurallarının formülleşmesi ve ilerlemesine katılabilmektedirler. DTÖ, panel ve TO davanın yargılama sürecinde DTÖ kurallarının zenginleşmesi ve iyileşmesine yönelik yaratıcı yorumlar ve gelişmeler elde edebilmektedir.

4. Çin'in uyuşmazlıkların çözümü ile ilgilenen grubuna tecrübe kazandırmıştır. Şu anda, Çin nispeten istikrarlı yürüyen bir uyuşmazlık çözüm ekibi kurmuştur. Ancak DTÖ uyuşmazlıkların çözümü ise son derece hukuk becerileri isteyen bir hukuk sistemidir. Sadece DTÖ kurallarını tüm detaylarına kadar bilmek yetmeyebilir ve bazen üstün dava becerisine sahip olmayı gerektirebilir. Fakat DTÖ'nün yargılama sürecine çok defa katılmakla bu grubun mesleki kalitesini devamlı ilerletebilmekte ve Çin'in ticari menfaatlerini daha da iyi koruyabilmektedir.

Çin hükümeti DTÖ'nün UÇO için 3 tane hukuk uzmanı tavsiye etmiş ve bu kişiler Panel uzmanları içinde yer almaktadır. Onların, panel aşamasında bulunan ve çözüme kavuşturulmak istenen uyuşmazlıkların yargılama sürecine dâhil olmaları, onların daha çok tecrübe sahibi olmaları için oldukça önemlidir. UÇO'ya uzman tavsiye etmek Çin'in, DTÖ'nün uyuşmazlıklar çözüm mekanizmasına aktif olarak katıldığının bir göstergesidir³⁰¹.

Çin'in üçüncü taraf olarak katıldığı uyuşmazlıkların sayısı toplam 104 tanedir ve sırasıyla:

DS108, DS174, DS207, DS212, DS243, DS245, DS248, DS249, DS251, DS253, DS254, DS257, DS258, DS264, DS265, DS266, DS267, DS268, DS269, DS270, DS273, DS276, DS277, DS280, DS281, DS282, DS283, DS285, DS286, DS287, DS290, DS291, DS292, DS293, DS294, DS295, DS296, DS299, DS301, DS302, DS308, DS312, DS315, DS316, DS317, DS320, DS321, DS322, DS323, DS327, DS331, DS332, DS334, DS335, DS336, DS337, DS341, DS343, DS344, DS345, DS347, DS350, DS353, DS366, DS369, DS371, DS375, DS376, DS377, DS381,

³⁰¹ **The Law of the World Trade Organization**, (Çince baskı: 贺小勇, **WTO 法专题研究**, 北京大学出版社, 北京-中国), China- Beijing: Beijing University Press, 2010, s. 366-368.

DS384, DS386, DS389, DS391, DS396, DS400, DS401, DS402, DS403, DS404, DS412, DS415, DS416, DS417, DS418, DS420, DS421, DS423, DS426, DS429, DS430, DS434, DS435, DS436, DS438, DS444, DS445, DS447, DS453, DS455, DS457, DS461, DS462, DS464

DTÖ'nün yeni üyesi olan Çin 2002 yılından beri uyuşmazlıklara üçüncü taraf olarak çözüm hizmetlerine dâhil olmaktadır. Bugüne kadar da toplam 104 davanın üçüncü tarafı olmuştur. Çin'in üçüncü taraf olarak katıldığı her davada, Çin Ticaret Bakanlığının dava ile ilgili ayrıntılı bir çalışması ve analizi sürecinde, devletin ticari çıkarları ile DTÖ kurallarının ilişkisini göz önünde bulundurarak DTÖ'ye yazılı dosya sunmuş ve dava ile ilgili fikirlerini bildirmiştir.

4.4. Çin'in DTÖ'ye Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar ile ilgili Genel

Değerlendirme

Genel olarak bakıldığında, Çin'in DTÖ üyeliğinden bu yana "Uyuşmazlıkların Çözüm Mekanizması" adı altında bağımsız veya başka üye devletler ile birlikte şikâyetçi olduğu uyuşmazlıkların toplam sayısı 12 tane olmuştur. 12 tane uyuşmazlığın içinden 9 tanesi ABD ve 3 tanesi AB ile ilişkilidir. ABD ile ilişkili olan uyuşmazlıklara bakıldığında uyuşmazlıkların çoğu ABD'nin Çin ürünlerine uyguladığı Anti-Damping, Anti-Damping Vergisi, Anti-Sübvansiyon ve Anti-Sübvansiyon vergileri ile ilgili önlemler olduğunu görebiliyoruz. Bu önlemlerin alınmasındaki kritik sebeplerin biri de ABD'nin Çin'e "Kayıt Dışı Ekonomi" gözü ile bakmasıdır. Çin'in dünya ekonomisi üzerindeki güçlü etkisi herkes tarafından kabul edilmektedir. Çin'in özellikle DTÖ'ye üyeliği, Çin mallarının dünya pazarlarına daha da çok girmesinde ve güven kazanmasında önemli role sahiptir. Çin DTÖ üyeliği taahhütlerini yerine getirmek için ilgili ticari hukuk düzenlemelerini DTÖ yükümlülüklerine uyarması yönünde çok çalışmış ve gereğini yapmıştır. Çin'in bu konu üzerinde göstermiş olduğu hassasiyeti ve çabalarına rağmen hala kendisine " Kayıt Dışı Ekonomi" ülkesi gözüyle bakılıyor olmasını ve buna göre

uygulanan ticaret politikalara maruz kalmasını haksızlık olarak düşünmektedir. Ayrıca Çin'in ABD'ye ihraç ettiği ürünlerin çoğunun dâhilde işleme (加工贸易的商品/Processing Trade) aracılığıyla elde edilen ihraç malları olduğu ve malların Hong Kong ve Taiwan aracılığı ile Re-İhracat yoluyla ihraç edildiği bilinmektedir. Bundan dolayı aslında kar kazanan tarafın Çin ya da Çin işçileri olduğu söylemenin pek gerçekçi olmayacağı görülmektedir. Bundan görülüyor ki günümüzdeki uluslararası ticaretin çıkar ilişkisinin tespitini yapmak gittikçe karmaşık hale gelmektedir. Dolayısıyla basit olan bir ticaret fazlasından yola çıkarak yargılamak doğru olmayacaktır. Bunun dışında Çin'in doğal kaynak ve ucuz iş gücü potansiyellerine sahip olması, Çin'e kendi ürünlerinin Dünya pazarındaki aynı ürünlerle karşılaştırıldığında belirli oranda rekabet avantajı sağlamaktadır. Çin menşeli ürünlerin fiyatının uygun olması veya buna benzer birçok avantajlarından dolayı başka ülkelerin dış ticaret politikalarında bazı önlemler almasına sebebiyet vermektedir. Sonuçta Çin DTÖ'ye davacı olarak taraf olduğu uyuşmazlıklar içindeki daha sonuçlanmayan 4 uyuşmazlık ve lastik ürünleriyle ilgili DS399 No'lu uyuşmazlık hariç tüm uyuşmazlıkları kazanmıştır. Bu durum Çin'e öz güven kazandırmış, ancak Çin'in davacı taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı yine de çok sayılmamaktadır. Çin'in bu tutumu uluslararası ticaret politikası açısından oldukça önemlidir.

Çin'in davalı taraf olduğu uyuşmazlıkların sayısı davacı konumunda olduğu uyuşmazlıklarından çok daha fazladır. Toplam 31 tane uyuşmazlığın içinde sadece ABD'nin şikâyetçi olduğu uyuşmazlık 15 tanedir. ABD'den hemen sonra gelen AB'nin toplam 7 ve bunları takip eden Meksika'nın 4, Japonya ve Kanada'nın 2 ve son olarak Guatemala'nın sadece bir tane şikâyetçi oldukları uyuşmazlık söz konusudur. Davacı olunan uyuşmazlıkların alanları geniştir. Fikri Mülkiyet Hakları, bazı hammaddelerin ihracat kısıtlamaları, ihracat önlemleri ve sık sık karşılaştığımız Anti-Damping ve telafi edici önlemler ile ilgili konulara yayılmış olan bu uyuşmazlıkların çoğu danışma aşamasında çözülmeye çalışılmıştır. İçinden toplam 9 tane uyuşmazlık hala sonuç beklemektedir ve bu uyuşmazlıklarla ilgili Çin, DTÖ kurallarına göre bunları çözüme kavuşturacaklarını sık sık ifade etmektedir. Davalarda davacı olan taraflar çoğunlukla kazanmıştır ve Çin, UÇO'nun tavsiye ve kararlarını uygulamakta hassasiyet göstermektedir.

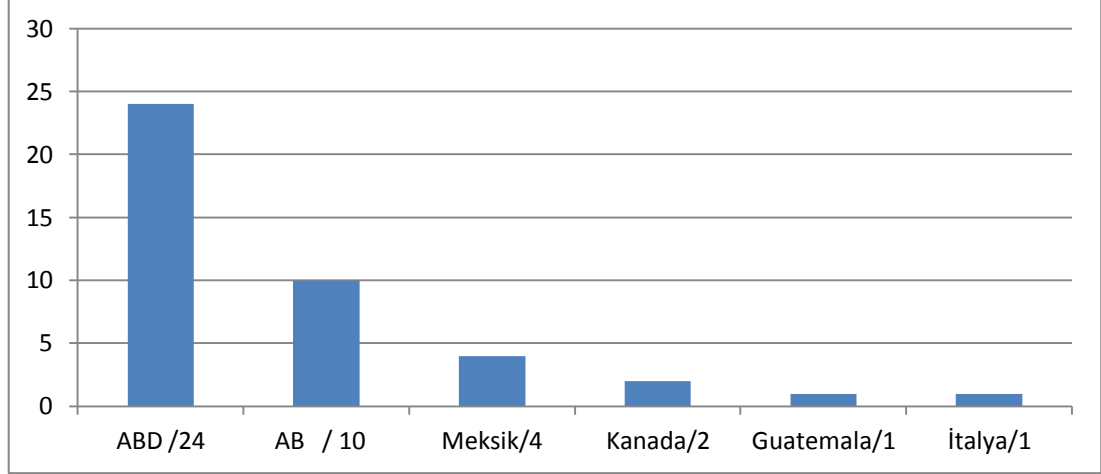
Üyelik sürecindeki uyuşmazlıkların analizlerine bakacak olursak çok sayıdaki uyuşmazlıklar ana ticaret ortakları arasında oluşmuştur. 2005 senesinden önce Çin'in 10 büyük ticaret ortağı ise AB, ABD, Japonya, Hong Kong, Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği, Rusya, Macao ve Kanada olup içinden AB, ABD, Hong Kong Çin'in en büyük üç ihraç pazarı olmuştur. Bundan yola çıkarak analiz edildiğinde Çin'in gelecekte uyuşmazlık yaşayabileceği devletler yine önemli ticaret ortakları arasında olacak ve ABD, AB ve Japonya Çin'in önemli ticari ortaklığı konumunu koruyacaktır. ABD ve AB ise ticaret fazlasının ana kaynağı olan devletlerdir. Günümüzde Çin'in bu devletlerle uyuşmazlıklarının da en fazla olduğu devletler de yine bunlardır³⁰². Çin'in günümüzdeki uyuşmazlıkların çözümünü konusunda karşılaştığı problemlerin başında uyuşmazlıkların sayısının sürekli çoğalması gelmektedir. Uyuşmazlıklar daha çok Anti-Damping, sübvansiyonunun dağıtılması ve koruma önlemleri, Teknik ticaret önlemleri, yeşil ticaret önlemleri, fikri mülkiyet önlemleri ve sosyal sorumluluk standartları alanlarında kendini göstermektedir. İkinci sırada çok sayıdaki ticari ortakları ile ticari uyuşmazlıklar yaşaması ve son olarak uyuşmazlıkların yöneldiği alanların genişlemesi gelmektedir. Bu alanlar mal ticareti uyuşmazlıkları, hizmet ticareti uyuşmazlıkları, yatırım ile ilgili ticari uyuşmazlıklar ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet uyuşmazlıklarını kapsamaktadır³⁰³. Son yüzyılda Çin'in yönelik başlatılan Anti-Damping davasının sayısı 400'den fazla olmuştur. Bunların içinden Çin'in çok sayıdaki önde gelen kaliteli malları Anti-Damping önlemlerinin uygulanmasından sonra, yerel pazardan tamamen sınır dışı edilmiştir. Çin, üyelik sürecinden şimdiye kadar olan 14 senelik sürede en çok Anti-Damping soruşturması ile karşı karşıya kalan devlet olmuştur. DTÖ Anti-Damping

³⁰² **The Main Members of the WTO Trade Policy System and Countermeasures**, (Çince baskı: 张汉林, WTO 主要成员贸易政策体系与对策研究, 经济科学出版社, 北京-中国), China-Beijing: Economic Science Press, 2009, ss. 369-370.

³⁰³ **WTO and China's Foreign Trade**, (Çince baskı: 总主编: 季瑾 - 编著: 李诗 - 李计广, 世界贸易组织与中国对外贸易, 北京大学出版社, 北京-中国) China-Beijing: Peking University Press, 2010, s. 93-97.

kurallarının tam olarak etkili bir biçimde faydalanıp kendi çıkarlarını koruyabilmek Çin'in önündeki önemli problemlerinden biri olmuştur³⁰⁴.

Grafik 3. Çin ile Uyuşmazlık Yaşayan Devletler ve Uyuşmazlık Sayısı

Kaynak: World Trade Organization, DISPUTE SETTLEMENT: TheDisputesbycountry/territory,http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm, (Erişim Tarihi: 15.10.2013).

³⁰⁴ <http://business.sohu.com/2004/05/26/07/article220270781.shtml>, (Çince Dokuman), Zhang Hanlin, Çin 2005 Yılı Anti-Dmping'nin zirvesi olacak, (Erişim Tarihi: 02.01.2014).

SONUÇ

Günümüzde uluslararası ticaret, ticaret kurallarının serbestleşmesi ve bu konuda hukukun gelişmesi neticesinde birçok alanı da kapsayan geniş ticaret yelpazesi ile önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu alanın belirli hukuk kuralları içinde düzenlenmesi ve daha da etkili bir nitelik kazanmasını amaçlayan çok taraflı bir anlaşma olan GATT, 1947 yılından 1995 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

GATT' tan önceki dönemlerde, uluslararası ticari uyuşmazlıklar genelde ilkel yöntemler olarak görünen uluslararası kurallar ve ikili anlaşmalar yoluyla çözülmüştür. GATT yürürlüğe girdiğinde uygulanan uyuşmazlık çözüm mekanizması, uluslararası ticari uyuşmazlıkların çözülmesi için çok taraflı müzakerelerin yapıldığı bir sahne haline gelmiştir. Bu sistem, özel olarak çok taraflı müzakere mekanizması kurmuş ve yine bu sistem temel alınarak sistematik şekilde uyuşmazlıkların çözüm modeli şekillenmiştir. GATT sisteminde uyuşmazlıkların çözümü için taraflar GATT 1947 anlaşmasının 22. ve 23. maddeleri hükümlerine başvurmuş³⁰⁵ ve böylelikle bu sistem sayesinde daha önceki ticari uyuşmazlıkların çözümüne göre gözle görülür değişiklikler elde edilmiştir.

Bu sistem sürekli gelişmekte olan uluslararası ticaretin beraberinde ortaya çıkarmış olduğu çok sayıda karışık nitelikteki uyuşmazlıkların çözüm talebini pek karşılayamamıştır. Bunun sonucunda daha kapsamlı ve detayları bol olan bir mekanizmaya ihtiyaç duymaya başlanmıştır. Bu konu hakkında çok sayıda görüşmeler ve müzakereler yapılmış ve uygulanmakta olan sistemin düzenlemelerinin elden geçirilerek güncelleştirilmesi sonucunda, DTÖ Kuruluş Anlaşması'nın 2 No.lu Eki olan UÇMM ortaya çıkmıştır. Bu mekanizma, 1 Ocak 1995'te, DTÖ'yü kuran Marakeş Anlaşması ile birlikte yürürlüğe girmiş ve bu sayede kurumsal bir yapıya kavuşmuştur.

³⁰⁵ **Drawbacks and Reformation of WTO Dispute Settlement Mechanism, a.g.e. , s.1.**

DTÖ, dünya ticaretini yönlendiren, yöneten, dünya ticaretinin kurallarını belirleyen, bu kurallara uyulup uyulmadığını denetleyen ve benzer çok taraflı kuruluşlarda az görülen bir bağlayıcılığı olan “Uyuşmazlıkların Çözüm Sistemi” mekanizması ile ticari uyuşmazlıkların çözülmesinde temel alınan önemli bir küresel örgüttür³⁰⁶. DTÖ, tüm bu yönleriyle dünya ekonomisinde gittikçe daha da etkili hale gelmektedir. DTÖ’nün bu başarılarının ardında ticari uyuşmazlıkların çözülmesi için hizmet veren uyuşmazlıkların çözüm mekanizmasının katkısı büyüktür. Mekanizmanın temelinde, UÇO, paneller ve panel raporlarına karşı taraflardan gelen itirazlar sonucunda bunları hukuki yönden denetlemek amacıyla daimi nitelikteki organı olan TO vardır. Temyiz süreci, GATT sisteminde mevcut olmayan kritik bir yapıya sahiptir.

Mekanizmaya bağlı olarak çalışan bu organlar, uluslararası alanlarda ortaya çıkan uyuşmazlıkları incelerken usule ilişkin konularda UÇMM’ne, esasa ilişkin konularda da DTÖ kapsamında yer alan çok taraflı ticari anlaşmalara bakarak çalışmalarını yürütmektedir³⁰⁷.

Uyuşmazlıkların çözüm sürecinin aşamalarında ilk sırada, danışma şaması gelmektedir. Bir devlet, uluslararası ticaret alanında kendi menfaatlerinin zarara uğradığını ve zararı veren tarafın DTÖ kurallarına aykırı hareket ettiğini iddia ettiğinde DTÖ ve UÇO’ya şikâyetini iletir. Bunun üzerine UÇO’nun ilk uyguladığı yöntem danışma görüşmesidir. Danışma görüşmesi, tarafların kendi aralarında görüşerek uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturmalarını amaçlayan bir süreçtir. Eğer bu süreç başarısızlıkla sonuçlanırsa herhangi bir tarafın talebi ile panel süreci başlatılır. Şikâyetçi tarafın hazırladığı raporda uyuşmazlıkla ilgili tüm sorunlar açık ve net bir şekilde belirtilmelidir. Panel davaya ilişkin tüm detayları inceler ve DTÖ kurallarına aykırı olup olmadığını değerlendirir. Panel aşamasından sonra panel kararı taraflarca kabul edilip ve UÇO’ya bildirildikten sonra bu panel raporu UÇO tarafından

³⁰⁶ http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu_-tarih-tekerrurden-mi-ibarettir_.tr.mfa, Mustafa Özcan, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?**, Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, (Erişim Tarihi: 01.01.2014).

³⁰⁷ Ulusoy, **a.g.e.** , s.388.

onaylanır. Eğer taraflardan herhangi biri panelin yargı sürecinde ihmal edilen hukuki nedenlerden dolayı temyize başvurursa TO davayı tekrar inceler, yalnız bu inceleme hukuki yönden yapılan bir incelemedir, bu inceleme sonucunda nihai bir karara varır. Temyiz kararı taraflarca bağlayıcı niteliktedir. Nihai kararın alınması ve UÇO tarafından onaylanmasından sonra hakkında aleyhine karar verilen tarafın, tavsiyelere veya kararlara uymaması halinde geçici tedbirler olarak bilinen tazminat, tavizler veya diğer yükümlülüklerin askıya alınmasına, tarifeler veya diğer bağlı ticari hallerin indirilmesi gibi bir kısım yaptırımlara tabi tutulacaktır. Tarafların verilen kararlara uymamaları durumunda aleyhlerine verilen kararlardan daha çok zarara uğrayabilirler ve uluslararası kamuoyunda güvenilirliklerini yitirebilirler. Bu tutumlarının sonucu olarak da uzun vadeli ticari çıkarlarını daha çok hasara uğratmış olurlar. Taraflar verilen kararlara uygulayabilmeleri için ek süre talep edebilirler ve DTÖ'nün bu yaptırımını, üye devletlerin kararları uygulayabilmeleri için onlara daha iyi bir imkân sağlamaktadır.

Uyuşmazlıkların çözümü mekanizması sadece DTÖ'ye üye devletlere hizmet vermektedir. Tüzel kişiler, şirketler ve kuruluşlar ticari uyuşmazlıklarını çözümlmek için bu sisteme başvuramazlar. Menfaatleri zarara uğrayanlar, problemlerini hükümetlerine bildirdiklerinde devletlerin Dış Ticaret Bakanlığı gibi organları aracılığıyla sorun uyuşmazlık çözüm sistemine aktarılabilir.

Çin bu etkili örgüte 2001 yılının sonunda dâhil olmuştur ve Çin, DTÖ uyuşmazlık çözüm sisteminde 43 uyuşmazlıkla taraf ülke konumunda yer almıştır. Bu uyuşmazlıklarda panel başvurusunda bulunulmadan danışmalar aşamasında çözülen uyuşmazlıkların sayısı 11'i bulmuş iken, diğer 13 tane uyuşmazlık hala sonuç beklemektedir. Uyuşmazlıkların bir kısmında TO başvurusu yapılan 12 uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. Diğer 7 uyuşmazlık ise panel aşamasında sonuçlandırılmıştır. Bunun yanı sıra uyuşmazlık çözüm sisteminde üçüncü taraf ülke olarak Çin'in yer aldığı uyuşmazlıkların sayısı 104'ü bulmuştur. Burada bahsedilmesi gereken husus genel itibariyle Çin'in bu sistemi benimsemesi ve alınan bu kararları uygulamaya çalışmasıdır. Nitekim BM'de veto hakkına sahip olan, dünyanın 2. büyük ekonomisine dönüşen ve kendine özgü karma ekonomik sistemi sayesinde sürekli gelişmekte olan Çin'in DTÖ anlaşmalarına aykırı hareket etmesi

UÇO'nun tavsiyesini ve kararlarını uygulamaması Çin açısından yapılmaması gerekenler arasında öncelikli olarak yer almaktadır.

Çin açısından uyuşmazlık çözüm sisteminin değerlendirilmesinde, taraf olduğu uyuşmazlıkları Danışma Görüşmesi sürecinde çözüme kavuşturmak isteyen tutumu dikkat çekicidir ve bunun yanı sıra bazı uyuşmazlıklarda hakkını arama yolundaki çabaları da önemli hususlardan biridir. Çünkü bu uyuşmazlıklar sadece DTÖ hükümlerine aykırı olmakla kalmayıp Çin'in kendi ekonomisinin ilerleyebilmesi ve gelişebilmesi için düzenlenen ticaret politikaları ve kanun düzenlemeleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu hususlar Çin açısından sadece basit maddi kayıplar değildir. Çin DTÖ'nün aleyhine verilen kararları uygulamış ve böylelikle DTÖ kurallarına gereken bağlılığı ve saygısını göstermiştir. Kendi iç hukuk ve düzenlemelerinde DTÖ hükümlerine uyumlu hale gelmek için kısa bir süre içinde birçok değişiklik yapmıştır. Çin aleyhine karar verilen uyuşmazlıklara baktığımızda, daha çok Çin'in iç hukuk düzenlemelerine ilişkin kararlar olduğunu görürüz.

DTÖ, kendisine üye olan devletlerin uluslararası alandaki ticari uyuşmazlıklarının çözümünde tarafsız bir tutum sergilemiş olduğunu savunanlar olduğu gibi, böyle olmadığını savunanlar da vardır. Her ne kadar ortada birbirine karşı fikirler mevcut olsa da DTÖ'nün uluslararası ticaret alanındaki gücünü artık herkes kabul etmiş durumdadır. Uyuşmazlığın çözümünde etkili olan mekanizmanın, dünya ticaretine yön veren ve bu konuda hukuki bir yapıya ve yaptırım gücüne sahip oluşu, uluslararası alanda diğer uluslararası kuruluşlara göre daha etkili bir örgüt oluşu gibi yönlerinin bulunması nedeniyle bundan sonraki dönemlerde uluslararası ticarete etkisinin daha da artacağı muhakkaktır. Mutabakat metni hükümlerinin gözden geçirilmesine ilişkin müzakereler devam etmektedir. DTÖ bünyesinde şimdilik gün yüzüne çıkmış ya da daha sonra çıkacak olan bazı eksiklikleri olsa da sistemin bugüne kadar işleyişinde büyük bir kesimin takdirini kazandığı ortadadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

A Handbook on the WTO Dispute Settlement, World Trade Organization Secretariat Publication, Cambridge Uni, Press, UK, 2009.

AERTS, Özden Gülveren, **Dünya Ticaret Örgütü ve Anlaşmazlıkların Çözümü**, Ankara: Türk Dış ticaret Vakfı Yayınıdır, 2010.

Agriculture Paste Discipline Under the WTO Framework, (Çince baskı: 李晓玲, **WTO 框架下的农业贴纪律**, 法律出版社, 北京-中国), China-Beijing: Law Press, 2008.

AKMAN, Sait, Şahin YAMAN (der.), **Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu ve Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye**, Ankara: Tepav Yayınları, 2008.

ALPER, Cem, M.Tuba ORGUN, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, 1985.

Analysis of The Evolution of The WTO System, China Social Sciences, (Çince baskı: 李萍, **世界贸易组织的制度演进分析**, 中国社会科学出版社, 北京-中国), China- Beijing: Press, 2009.

BHATTASALI, Deepak, Shantong Li ve Will MARTİN, **China And WTO, Accession, Policy Reform and Poverty Reduction Strategies**, A copublication of the World Bank and Oxford Uni. Pres, Washington, DC, USA, 2004.

BÜYÜKTAŞKIN, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi (GATT, Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye)**, Ankara: Esbank Yayınları, 1997.

Concise Guide of WTO, (Çince baskı: 石士钧, **WTO 简明教程**, 上海财经大学出版社, 上海-中国), China-Shanghai: Finance and Economics University press, 2009.

CURTIN, Philip D, **Kültürler Arası Ticaret**, Çeviren: Şaban Bıyıklı, İstanbul: Küre Yayınları, 2008.

ÇALIŞKAN, Yusuf, **Uluslararası Fikri Mülkiyet Hukukunda Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmaları: WIPO Tahkimi ve Dünya Ticaret Örgütü**, İstanbul: Değişim Yayınları, 2008.

DANAHER, Kevin, Roger BURBACHB, **Hadi Bunu Küreselleştirin, Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele**, Çeviren: Özlem Dalkıran, İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Dispute Resolution Series, Automotive Trade Disputes, The Typical Case Assessment and Industrial Development Revelation, (Çince baskı: 陈佩虹, 张弼, 李雪梅, **WTO争端解决丛书, 汽车贸易争端, 典型案例评析与产业发展启示**, 机械工业出版社, 北京-中国), China-Beijing: Machinery Industry Press, 2005.

Dispute Settlement of WTO The Year of China (2009), (Çince baskı: 张乃根, **WTO 争端解决的 “中国年(2009)”** 上海人民出版社, 上海-中国), China-Shanghai: Shanghai People's Publishing House, 2010.

Döviz kuru, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/kurlar/kurlar_tr.php, (Erişim Tarihi: 06.01.2014).

Drawbacks and Reformation of WTO Dispute Settlement Mechanism, (Çince baskı: 毛燕琼 , **WTO争端解决机制问题与改革**, 北京-中国 , 法律出版社), China - Beijing: Law Press, 2010.

ERTÜRK, Emin, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler**, Geliştirilmiş 4. baskı, İstanbul: Alfa Aktüel Yayınları, 2006.

Fairness Analysis of WTO Rules System, (Çince baskı: 湖北平, **世界贸易组织规则体系的公平性分析**, 中国金融出版社, 北京-中国), China-Beijing: China Financial Publishing House, 2008.

HASGÜLER, Mehmet, Mehmet B.ULUDAĞ, **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler, (Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar)**, Güncelleşmiş 3. baskı, İstanbul: Melisa Matbaacılık, 2007.

Implementation of the WTO Dispute Settlement Mechanism, (Çince baskı: 纪文华, 黄萃, **实现中的 WTO 争端解决机制1995-2007**, 北京商务出版社, 北京-中国), China - Beijing: China Commerce and Trade Press, 2007.

İktisadi Kalkınma Vakfı, **İşletmeler İçin Dünya Ticaret Örgütü Rehberi**, Çeviren: İktisadi Kalkınma Vakfı, 2. Baskı, İstanbul, 2002.

KARALUK, Ridvan, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 2. baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1995.

KAYIHAN, Şaban, Mehmet ESKİ, **Uluslararası Ekonomi Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2010.

MELEMEN, Mehmet, S.Burak ARZOVA, **Uygulamalı Uluslararası Ticaret Finansman Teknikleri ve Ticari İngilizce**, İstanbul: Alfa Yayınları, 1998.

MELEMEN, Mehmet, **Uluslararası Ticaret İşlemleri**, Güncellenmiş 2. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2012.

ÖZDİLEK, Ali Osman, **Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne Katılım Süreci Kapsamında Çin Malları ve Damping-Haksız Rekabet Düzenlemeleri**, İstanbul: Aysad Yayınları, 2007.

PALMETER, David, Petros C MAVROIDIS, **Dispute Settlement System, Practice and Procedure**, Cambridge University Press, Second Edition, 2004.

SEYİDOĞLU Halil, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, 2. baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 1999.

SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası Finans**, Geliştirilmiş 2. baskı, İstanbul: Güzem Yayınları, 1997.

TELLİ, Serap, **Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret ve Kurumsallaşması**", İstanbul: Sevinç Matbaası, 1991.

The Law of the World Trade Organization, (Çince Baskı: 贺小勇, **WTO 法专题研究**, 北京大学出版社, 北京-中国) China- Beijing: Peking University Press, 2010.

The Main Members of the WTO Trade Policy System and Countermeasures, (Çince baskı: 张汉林, **WTO 主要成员贸易政策体系与对策研究**, 经济科学出版社, 北京-中国), China-Beijing Economic Science Press, 2009.

The Strategy of the Powerful Country's Trade, (Çince baskı: 陈文敬 - 赵玉敏, **贸易强国战略**, 学习出版社和海南出版社, 北京-中国), China- Beijing: Learning publishers and Hainan Publishing House, 2012.

TUNÇ, Havva, **Uluslararası Ticaret, Para ve Finans**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

TURHAN, Ali, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ): GATT**, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın ve Temsil Dairesi Başkanlığı Yayın ve Basım Şube Müdürlüğü, 1997.

Türkiye Adalet Bakanlığı Hollanda Yargı Konseyi İsveç Ulusal Mahkemeler İdaresi, **Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı**, Ankara: 2007.

ULUSOY, Ülkü Halatçı, **Dünya Ticaret Örgütünde Uyuşmazlıkların Çözümü Mekanizması**, Ankara: Turhan kitapevi, 2009.

WTO and China's Foreign Trade, (Çince baskı: 总主编: 季瑾 - 编著: 李诗 - 李计广, 世界贸易组织与中国对外贸易, 北京大学出版社, 北京-中国) China-Beijing: Peking University Pres, 2010.

WTO in Shen zhen, Shen zhen WTO Affairs Research and Practice Work, (Çince baskı: 主编: 张金生, 副主编: 杨涛, **WTO 在深圳, 深圳 WTO 事务工作探索与实践**, 海天出版社, 深圳-中国), China- Shenzhen: Haitian Press, 2011.

YILMAZ, Gaye, **Dünya Ticaret Örgütü Politikaları GATS, TRIPS ve Meslekler**, İstanbul: Çizgi Basım Yayın Ltd.Şti, 2003.

YILMAZ, Gaye, **Kapitalizmin Kaleleri-II**, İstanbul: Türkiye Mal ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, 200, s. 67.

İnternet Kaynakları

Agreement Establishing the World Trade Organization, Structure of the WTO, Article IV/1, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf, (Erişim Tarihi:10.04.2013) .

Agreement Establishing the World Trade Organization, Structure of the WTO, Article IV/3, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto.pdf, (Erişim Tarihi: 10.04.2013) .

Baidu Özgür Ansiklopedi, “**Dünya Ticaret Örgütü**”, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Baidu>, (Erişim Tarihi: 10.04.2013)

Dünya Ticaret Örgütü’ne Giriş, <http://okul.selyam.net/docs/index-9005.html>, (Erişim Tarihi: 10.01.2014) .

GATT Bilgilendirme Rehberi, Gelir Dairesi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, GATT Müdürlüğü, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuat/uluslararası_mevzuat/gatt95.pdf, (Erişim Tarihi: 28.06.2013).

Hakem Kararı, Kanada-Ecza Ürünleri Patent Koruması veya kısa adıyla Ecza Patentleri (Canada – Patent Protection Of Pharmaceutical Products), UÇMM m.21/3(c) tahkimi, WT/DS114/13, 18 August 2000, s. 1. (Introduction).

<http://antidamping.nedir.com/#ixzz2oD3dYy7k>, **Anti-Damping nedir?**, (Erişim Tarihi: 15.11.3013) .

<http://business.sohu.com/2004/05/26/07/article220270781.shtml>, (Çince Dokuman), Zhang Hanlin, Çin 2005 Yılı Anti-Dmping'nin zirvesi olacak, (Erişim Tarihi: 02.01.2014).

<http://finance.sina.com.cn/review/observe/20070402/08143462951.shtml>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS368**, (Çince dokuman: 中国经济周刊, 版权所有 新浪公司 02. 04 2007.) Copyright © 1996-2007 SINA Corporation, All Rights Reserved , (Erişim Tarihi: 02.08.2013).

<http://wenku.baidu.com/view/2bb7583f5727a5e9856a61fe.html>, **The Discuss for China's Use of the WTO Dispute Settlement Mechanism Countermeasures**, (Çince dokuman: 论中国利用 WTO 争端解决机制的对策).

<http://www.chinalawinfo.com/wto/wtojdaldetail.asp?jidalid=40>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS368**, (Çince dokuman: 版权所有 © 北大英华科技有限公司 北京大学法制信息中心), Copyright ©China Lawinfo Co.,Ltd. All Rights Reserved Peking University Center For Legal Information. Telif Hakkı®Bei Da Yin Hua Technology Co, Ltd.

<http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-doha-kalkinma-turu-muzakerelerini-ne-durdurdu -tarih-tekerrurden-mi-ibarettir .tr.mfa>, Mustafa Özcan, **Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Turu Müzakerelerini Ne Durdurdu? Tarih Tekerrürden Mi İbarettir?**, Türkiye Cumhuriyeti DIŞ İşleri Bakanlığı , (Erişim Tarihi 01.01.2014).

http://www.tcmb.gov.tr/yeni/kurlar/kurlar_tr.php, Döviz kuru, (Erişim Tarihi 06.01.2014)

<http://www.tradelawinfo.net/n341c11.aspx>, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS471**, Copyright ® WTO Dispute Resolution Information Network, (Çince dokuman: 版权所有 ©WTO 争端解决信息网).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/146_175abr_e.doc. Temyiz Organı Raporu, Hindistan-Otomotiv Sektörünü Etkileyen Tedbirler veya kısa adıyla Otobiller (India-Autos).Panel Report, English. INDIA – MEASURES AFFECTING

THE AUTOMOTIVE SECTOR, WT/DS175/AB/R, para 2002, s. 5-6. (Erişim Tarihi: 01.12.2013) .

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds252_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS252, (Erişim Tarihi: 07.08.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds362_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS362, (Erişim Tarihi: 10.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds363_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS363, (Erişim Tarihi: 13.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds392_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS392, (Erişim Tarihi: 09.08.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds394_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS394, (Erişim Tarihi: 16.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds395_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS395, (Erişim Tarihi: 16.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds398_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS398, (Erişim Tarihi: 16.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds405_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS405, (Erişim Tarihi: 12.08.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds413_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS413, (Erişim Tarihi: 18.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds414_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS414, (Erişim Tarihi: 20.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds425_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS425, (Erişim Tarihi: 23.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds427_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS427, (Erişim Tarihi: 27.09.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds431_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS431, (Erişim Tarihi: 20.08.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds432_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS432, (Erişim Tarihi: 20.08.2013).

http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds433_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT:** DISPUTE DS433, (Erişim Tarihi: 20.08.2013).

- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds437_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS437**, (Erişim Tarihi: 03.08.2012).
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds440_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS440**, (Erişim Tarihi: 21.08.2013).
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds440_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS440**, (Erişim Tarihi: 21.08.2013).
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds449_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS449**, (Erişim Tarihi: 04.08.2013)
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds450_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS450**, (Erişim Tarihi: 22.08.2013).
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds451_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS451**, (Erişim Tarihi: 23.08.2013).
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds452_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS452**, (Erişim Tarihi: 05.08.2013)
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds454_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS454**, (Erişim Tarihi: 24.08.2013).
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds460_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS460**, (Erişim Tarihi: 25.08.2013).
- http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds471_e.htm, **DISPUTE SETTLEMENT: DISPUTE DS471**, (Erişim Tarihi: 06.08.2013)
- <http://www.youtube.com/watch?v=1ieBVCRcZXo>, **Zhang Hanlin, (Çince özel röportaj), Küreselleşme Bölgesel Menfaat Dağılımının Dengesini Etkiledi**, (Erişim Tarihi: 10.01.2014).

Panel's Working Procedures,
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/315r_g_e.pdf, (Erişim tarihi: 09.10.2013).

Secretary of the World Trade Organization,
http://www.wto.org/english/thewto_e/secre_e/intro_e.htm , (Erişim Tarihi: 26.06.2013).

Temyiz Organı Raporu. Bazı Süt Ürünlerinin İthalatına İlişkin Korunma Tedbirleri veya Kısa Adıyla Süt Ürünleri, *Korea – Dairy Panel Report, Korea – Definitive Safeguard Measure on Imports of Certain Dairy Products*, WT/DS98/R, 1999,

adopted as modified by Appellate Body 12 January 2000. DSR 2000:I, 49. (24.09.2013).

Temyiz Sürecine İlişkin Süreler. (Timetable for Appeals)
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/ab_e.htm.

UNDERSTANDING THE WTO: THE ORGANIZATION Members and Observers,
http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, World Trade Organization, (Erişim Tarihi:26.03.2013).

Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes,
Administration,
http://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/dsu_e.htm, (Erişim tarihi: 35.09.2013).

Wikipedi Özgür Ansiklopedi, “**Dünya Ticaret Örgütü**”,
http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%B
[C](http://tr.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCnya_Ticaret_%C3%96rg%C3%BCt%C3%B), (Erişim Tarihi:18.03.2013)

Working procedures for appellate review,
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/ab_e.htm, (Erişim tarihi: 17.10.2013).

World Trade Organization Appellate Body,
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/appellate_body_e.htm, (Erişim Tarihi: 20.09.2013).

World Trade Organization Dispute settlement,
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm, (Erişim Tarihi: 27.06.2013).

World Trade Organization, **DISPUTE SETTLEMENT:** The Disputes by country/territory,
http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_by_country_e.htm, (Erişim Tarihi: 14.10.2013).

www.Haber TV.TV “Bilmek Hakkınız” İnternet Sitesi,

<http://www.orgtr.org/tr/gatt-muzakere-turlari-ve-dto>. (Erişim Tarihi: 10.01.2014).

Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri

AKIN, Nesrin, **Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Sistemi**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, 2006.

DURMAZPINAR, Hakan, “**Uluslararası Şirketlerin Doğrudan Yabancı Yatırım Politikaları ve Çin Örneği**”,Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, 2007.

İNCEGÜL, Harun, **Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlık Çözüm Sistemi ve Türkiye'nin Taraf Olduğu Uyuşmazlıklar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2011.

S. Levent Özçengel, **Çin'in Dünya Ticaret Örgütü Üyeliğinin Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi, 2010.

SARIBEYOĞLU, Meltem, **Dünya Ticaret Örgütü'nün Anlaşmalara Dayalı Milletlerarası Ekonomik Düzendeki Yeri ve Türk Hukukunda etkisi**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi,2008.